

**UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO
PRAHA**

RIGORÓZNÍ ŘÍZENÍ

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Martin Klika

Inovace ve výplatě sociálních dávek z pohledu sociálně-
právního poradenství a vzdělávání dospělých

Praha 2015

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE
RIGOROUS STUDIES

2015

RIGOROUS THESIS

Martin Klika

Innovation in Social Benefits Payments-System in terms
of socio-legal counseling and adult education

Prague 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená rigorózní práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne:

Mgr. Martin Klika

.....
podpis

Anotace

Předložená rigorózní práce obsahuje analýzu inovací v procesu výplaty sociálních dávek z pohledu vzdělávání dospělých a adragogického poradenství. Jde o proces, který je aktuální v moderní sociální politice. Sociální systém v České republice vyžaduje použití nástrojů poradenství a vzdělávání dospělých. Lze je aplikovat jako efektivní proces k dosažení vzdělávacího systému za účelem dosažení vyšší efektivity integrace ohrožených skupin na trhu práce, a umožnit tak rozvoj účinného politického rozhodování s dopadem na státní výdaje v oblasti sociální politiky a řízení sociálního rozvoje.

Výzkum zahrnuje výsledky výzkumného šetření, které využívá metodu obsahové analýzy dokumentů. Z výsledků vyplynulo, že je nezbytná aplikace pro správu projektů. Prostřednictvím spolufinancovaného projektu lze zajistit rozvoj účinného řízení sociálních nástrojů ve vybraném regionu a okolí Litvínova, kde je zvýšené riziko sociálního vyloučení s výskytem sociálně patologických jevů. Nástroje pro řešení problémů jsou uvedeny v závěru jako správa souborů sociálního rozvoje.

Klíčové pojmy

Inovace, politika zaměstnanosti, vzdělávání dospělých, projektové řízení, regionální rozvoj, řízení sociálního rozvoje, sociální politika, vzdělávání rizikových skupin.

Annotation

Presented thesis contains analysis of innovation in the process of social benefits in terms of adult education and counseling adragogického. It is a process that is current in modern social policy. The social system in the Czech Republic requires the use of instruments counseling and adult education. They can be applied as an effective process to achieve the educational system in order to achieve greater efficiency of integration of vulnerable groups in the labor market, allowing the development of effective political decisions have an impact on government spending in the area of social policy and management of social development.

Research includes the results of sociological surveys using the method of content analysis of documents. The results imply the need for project management application. With co-financed project is to ensure the development of effective management of social tools in the selected region and near Litvinov, where there is an increased risk of social exclusion with the occurrence of social and pathological phenomena. Problem-solving tools are included in the end as file management social development.

Key words

Adult education, education risk groups, employment policy, management of social development, project management, regional development, social policy.

OBSAH

ÚVOD	8
1. IDENTIFIKACE A VYMEZENÍ PROBLÉMU VÝZKUMU, CÍL A METODIKA.....	10
2. TEORETICKÁ ČÁST	13
SOCIÁLNÍ ANDRAGOGIKA V TEORII A V PRAXI	13
2.1 Role sociální andragogiky při edukaci a reedukaci dospělých.....	13
2.1.1 Význam a funkce sociální andragogiky v současnosti.....	13
2.2 Oblasti praktické realizace sociální andragogiky	16
2.2.1 Možnosti a meze působení a sociální andragogiky.....	21
2.2.2 Hlavní oblasti praktické realizace sociální andragogiky	23
2.3 Problematika sociálního vyloučení jako významné akční pole sociální andragogiky	25
2.3.1 Sociální stratifikace	25
2.3.2 Sociální vyloučení (sociální exkluze)	27
2.3.3 Sociálně vyloučené lokality	32
2.3.4 Důsledky dlouhodobého sociálního vyloučení v oblasti edukace jako možná oblast praktické realizace sociální andragogiky	35
3. ROLE STÁTU PŘI USKUTEČŇOVÁNÍ SOCIÁLNÍ INTERVENCE A PORADENSTVÍ.....	39
3.1 Systém poradenství v ČR (působnost ministerstev)	47
3.1.1 Formy poradenské pomoci	49
3.2 Poradenské instituce pro dospělé	50
3.3 Sociální poradenství	52
4. ROLE AKTÉRŮ SOCIÁLNĚ EDUKAČNÍHO PŮSOBENÍ.....	54
4.1 Sociální pracovník.....	54
4.2 Klient	61
5. PRAKTICKÁ REALIZACE – PROJEKT MINIMALIZACE ZNEUŽÍVÁNÍ SOCIÁLNÍCH DÁVEK V ÚSTECKÉM KRAJI.....	67
5.1 Výplata sociálních dávek pomocí poukázek	75

5.2 Výplata sociálních dávek pomocí elektronického prostředku.....	79
5.3 Studie proveditelnosti na výplatu sociálních dávek pomocí elektronických prostředků.....	81
5.3.1 Výhody a přínosy předplaceného elektronického systému.....	89
5.3.2 Nevýhody předplaceného elektronického systému	91
5.3.3 Právní obsah dokumentu studie proveditelnosti	92
5.4 Výplata sociálních dávek Kartou sociálních systémů v Ústeckém kraji	96
5.5 Zahraniční projekty a zkušenosti s výplatou sociálních dávek elektronickým prostředkem	100
6. PROJEKTOVÉ ŘEŠENÍ PRO MĚSTO LITVÍN OV	105
6.1 Sociální a ekonomická východiska a návrhy řešení	106
7. POROVNÁNÍ POČTU KLIENTŮ HMOTNÉ NOUZE A DOSAHOVÁNÍ ÚSPOR V LETECH 2009, 2010 A 2011	120
8. NÁVRHY DOPORUČENÍ A ŘEŠENÍ IDENTIFIKOVANÉHO PROBLÉMU	130
ZÁVĚR	134
SEZNAM POUŽITÉ ČESKÉ LITERATURY A PRAMENŮ	135
SEZNAM POUŽITÉ ZAHRANIČNÍ LITERATURY A PRAMENŮ... ..	140
SEZNAM GRAFŮ A TABULEK	141
SEZNAM PŘÍLOH	142

ÚVOD

Celospolečenské globální trendy světa, které se projevily nejvýrazněji za posledních 10 let, jasně deklarují potřebu vzniku vědní disciplíny, která se komplexně zabývá problematikou dospělé stárnoucí populace. V některých zemích světa tak vzniká speciální sociální poradenství v rámci vzdělávání dospělých řešící oblast personální, vzdělávací, osvětovou, kulturní a v poslední době i sociální. Rozvoj poradenství a sociální andragogiky je spojen zejména se Slovenskem.

Samotná ustavení role poradenství v procesu vzdělávání dospělých, podobně jako její další rozvoj, jsou ovlivněna důležitými společenskými jevy, projevujícími se v České i Slovenské republice (pozn. sociální andragogika se v posledních letech rozvíjí zejména ve slovenském akademickém prostředí, ale i prakticky orientovaném prostředí). Jedním z nich je postupně stoupající průměrný věk populace, tedy trend označovaný obecně jako stárnutí populace, s nímž je nutně spojen požadavek na přípravu efektivního řešení souvisejících otázek a problémů, a to jak problémů individuálních, tak problémů celospolečenské povahy – ekonomických, sociálních či sociálně-zdravotnických.

Současná společnost se velmi rychle proměňuje, v průběhu několika málo let došlo k bouřlivému rozvoji informačních technologií, mění se podoba pracovního trhu a je běžné, že člověk v průběhu života opakovaně mění zaměstnání a s ním například i bydliště, stoupá sociokulturní heterogenita společnosti, prosazuje se čím dál vyšší množství globalizačních prvků. Dospělí v produktivním i postproduktivním věku jsou tak stále častěji vystaveni různým sociálním, kulturním či ekonomickým změnám, na něž je třeba se flexibilně adaptovat. Je zřejmé, že se stoupajícím věkem se obecně schopnost flexibilního přizpůsobování rychle se měnícímu sociálnímu prostředí a podmínkám, spíše snižuje.

Dalším významným faktorem společenské změny je prohlubující se sociální stratifikace společnosti, spojená s propadem její významné části pod hranici příjmové chudoby, s problematikou dlouhodobé či opakující se nezaměstnanosti, problematikou předlužení a v neposlední řadě s rozvojem sociálně patologických jevů, vzorců chování typických pro život v podmínkách sociální exkluze a výskytem souvisejících bezpečnostních rizik.

1.

IDENTIFIKACE A VYMEZENÍ PROBLÉMU VÝZKUMU, CÍL A METODIKA

Existují objektivní sociální problémy, které lze preventivním způsobem řešit pomocí nástrojů sociálního poradenství, andragogiky a pedagogiky dospělých. V současné době se Česká republika potýká s narůstajícím fiskálním deficitem, který je mimo jiné významně determinován expanzí výdajů na sociální oblast. Existuje však významná sociální skupina, která sociální pomoc využívá nevhodným způsobem či ji dokonce zneužívá. Zvláště významné jsou tyto tendence ve vybraných krajích České republiky. Vedle kraje Moravskoslezského je to zejména kraj Ústecký, kde se nachází početné sociální skupiny, které sociální dávky a materiální pomoc zneužívají. Jak docílit toho, aby došlo k minimalizaci výdajů na sociální dávky, a nedotklo se to skutečně sociálně potřebných? Velmi efektivním nástrojem je aplikace nástrojů andragogiky a pedagogiky dospělých, který má za cíl osvětovým a vzdělávacím procesem dospět do objektivně efektivnější situace, kdy veřejné výdaje již nebudou narůstat, a přesto bude sociální pomoc více adresná a nevyhne se osobám, které si tíživou sociální situací nezpůsobily a také nejsou z vlastních sil schopní se z této situace v relativně krátké časové periodě vymanit.

Nelze však říci, že vzdělávání dospělých a aplikace andragogických metod je univerzální řešení pro veškeré situace a každého klienta. Smyslem a důvodem následujícího výzkumu je ukázat, že společenskovední obor může být velmi užitečný, velmi praktický a může mít i pozitivní ekonomické dopady. To je argument proti tvrzení, že společenské vědy a tzv. humanitní vědy nepřinášejí užitek tak, jako vědy technické či vědy přírodní. V rámci této práce má ve výzkumu andragogika jako věda ústřední význam pro rozvoj sociálně-politických řešení pro vybrané organizace veřejné správy a samosprávy.

Hlavním cílem práce je na základě inovací v oblasti kvalitativních a finančních nástrojů metodického postupu navrhnout možná řešení sociálně patologických problémů v oblasti distribuce sociálních dávek ve vybraném regionu. K řešení problému byly použity administrativní a organizační nástroje a aktivity státních, samosprávních a dalších orgánů. V kontextu Ústeckého kraje budou navržena projektová řešení, která zadavatelům umožní výkon efektivní sociální péče v kontextu optimalizace fiskálních výdajů. Výstupem je pro zadavatele doporučení postupů a procesů s důrazem na minimalizaci rizika chudoby sociálně vyloučených oblastí a osob a maximalizaci využití prostředků státu na sociální oblast.

Cíle práce vycházejí z možností inovací v poradenství a vzdělávání dospělých jako vědy, která umožňuje zavádění procesů optimalizace sociálních činností. Nabízené inovace mají praktické využití pro rozvoj poznatků a vzdělávání sociálně vyloučených osob s důrazem na efektivní začleňování na trh práce.

Metodický postup využívá nástrojů andragogiky jako společenské vědy. Andragogika se liší od běžného vzdělávání v několika směrech. Jedním z nejdůležitějších rozdílů je, že dospělí mají nahromaděné znalosti a pracovní zkušenosti, které lze přidat do učení. Dalším rozdílem je, že vzdělávání dospělých je dobrovolné, a proto jsou účastníci obvykle sami motivováni. Dospělí často uplatňují své znalosti v praktické činnosti. Mají racionální očekávání, že znalosti, které získali, jim umožní uskutečnit své cíle. Metodické postupy vzdělávání dospělých se mohou lišit. Vzdělávání může pomoci dospělým studentům v uspokojování svých osobních potřeb a k dosažení svých profesních cílů. Proto je jeho konečným cílem dosažení lidského naplnění. Cílem může být také dosažení potřeby instituce. To by mohlo například zahrnovat zlepšení provozní efektivity a produktivity. Cílem vzdělávání dospělých může být také rozvoj společnosti tím, že svým občanům nabídne, aby drželi krok se společenskými změnami a udržení společenského řádu. Tento sociální aspekt hraje ve výzkumu ústřední roli, neboť v andragogice slouží postupy k dosažení stability sociálního řádu tam, kde hrozí sociální

rizika vyloučení nebo cíleného zneužívání sociálních dávek jako prostředku k destabilizaci mezilidských poměrů ve sledovaných lokalitách Ústeckého kraje. Dalším cílem by mohlo být udržení charakteru krajů v rámci demokratické společnosti a výzvou zlepšení sociální struktury. Rizika sociální instability, která se transformují do různých forem politického extremismu, jsou vysoká. Ukazují to příklady Šluknovského výběžku, Ústí nad Labem, Litvínova, Chánova v Mostě a dalších sledovaných lokalit.

Ve výzkumu budou tedy využity kvalitativní nástroje sociální andragogiky a aplikace výsledků výzkumu v praxi sociální práce.

2.

TEORETICKÁ ČÁST

SOCIÁLNÍ ANDRAGOGIKA V TEORII

A V PRAXI

2.1 Role sociální andragogiky při edukaci a reedukaci dospělých

2.1.1 Význam a funkce sociální andragogiky v současnosti

V rámci společenských změn je třeba souhlasit s Határovým (podrobněji viz. Határ, 2009) požadavkem na rozpracování komplexnějšího systému profesionální sociálně-výchovné intervence a výchovně-vzdělávací podpory určené dospělým. Autor konstatuje, že první krok k naplnění uvedeného cíle byl již realizován, a to prostřednictvím implementace sociální andragogiky do reálné společenské praxe a do systému aplikovaných andragogických disciplín.

V odborné andragogické literatuře lze nalézt následující interpretace role a předmětu sociální andragogiky. Z hlediska teritoriálního vymezení vzniku tohoto oboru je sociální andragogika *„vědní obor slovenské andragogiky, která zkoumá vztah mezi sociálním prostředím a výchovou dospělého člověka. Zvýšený důraz klade také na zkoumání procesu socializace dospělých z hlediska jejich výchovné a vzdělávací aktivizace“*. Dle autora je sociální andragogika vnímána rovněž jako *„prostředek práce s dospělými, kteří se ocitli v náročné životní situaci spojené s potřebami společnosti, protože nedokážou tuto situaci sami vhodně řešit, respektive jim to nedovolují objektivní skutečnosti a zároveň jako prostředek vzdělávání, kultivace populace pro společenské interakce a život, eventuelně pro potřeby každodenního života“*. Sociální andragogika zkoumá *„tři integrované kategorie sociálního systému,*

tj. osobnost dospělého člověka, jeho interakce v sociálním systému a sociální prostředí intencionálního i funkcionálního charakteru“ (Perhács, 2000, 2005).

Stručné vymezení role a zaměření sociální andragogiky prezentuje Švec, který spojuje sociálně andragogice působení jednoznačně s institucionalizovanou intervencí a výrazně upozorňuje na úzkou vazbu mezi sociální andragogikou a sociální prací. Podle Švece se sociální andragogika nebo také edukativně zaměřená sociální práce zabývá *„výchovně-vzdělávacím, socializačním a resocializačním působením na dospělé klienty sociální práce v různých sociálních institucích“ (Švec, 2000).*

Naopak, širší vymezení role a předmětu sociální andragogiky je možné nalézt u A. Tokárové, která klade důraz na transdisciplinární pojetí sociální andragogiky a uvádí, že sociální andragogika *„integruje a rozvíjí na bázi andragogice metodologie a metodiky poznatky věd o člověku a společnosti se zřetelem na věk a sociální situace člověka. Zabývá se specifickými možnostmi efektivního edukačního, preventivního, terapeutického a reedukačního působení na dospělé“ (Tokárová, 2005).* V pojetí A. Tokárové je sociální andragogika je zaměřena na *„teorii a praxi sociálně-výchovné péče a výchovně-vzdělávací činnosti sociálních pracovníků a jiných odborníků, kteří se zabývají edukací dospělých. Předmětem sociální andragogiky jsou dospělí jako subjekty a objekty sociální práce v procesu výchovy a vzdělávání“ (Tokárová, 2005).*

Dle Határa se sociální andragogika zabývá *„jak veřejnou, tak soukromou instucionální sociálně výchovnou péčí a pomocí určenou intaktním osobám, zdravotně postiženým, narušeným či ohroženým dospělým a seniorům“,* přičemž se jedná o péči a pomoc, které se realizuje *„výlučně ve formě preventivních a profylaktických (či kurativních) edukačních opatření, výchovou, převýchovou, vzděláváním, sociálně-andragogickým výcvikem, výchovně-vzdělávacím poradenstvím nebo andragogicky orientovanou intervencí do sociálního a výchovně-vzdělávacího prostředí (pozn. tento trend*

lze označit jako andragogizaci prostředí), *podobně jako do procesu personalizace, (re)socializace a enkulturace dospělého jedince v určitém sociokulturním, socioekonomickém a historickém kontextu*“ (Határ, 2009).

V souvislosti s výše uvedeným pojetí vymezuje C. Határ rovněž cíl sociální andragogiky, jímž dle autora je *„edukace či autoedukace, rozvoj a kultivace osobnosti dospělého jedince, a to v maximální možné míře, harmonizace intrapersonálních i interpersonálních vztahů, eliminace možných sociálních rozporů mezi jedincem a prostředím (respektive společností), předcházení nebo řešení běžných, ale i náročných životních situací, především sociální (jako příklad autor uvádí adaptaci na nové sociokulturní či socioekonomické podmínky...) a výchovné povahy, respektive předcházení nebo řešení již vzniklé defektivy v rámci výše uvedeného*“ (Határ, 2006, 2009). Dle autora lze zjednodušeně říci, že sociální andragogika facilituje život dospělým, jak v produktivním, tak v postproduktivním věku, a to prostřednictvím sociálně-výchovných intervencí a péče a rovněž edukativně orientované sociální pomoci. Sociální andragogika se výše uvedenými otázkami zabývá *„po stránce teoretické, praktické, empirické, vědecko-výzkumné i metodologicko-koncepční*“ (Határ, 2009). Jejím předmětem je tak *„nejen popis sociálně-výchovných intervencí a sociálně-výchovné péče, ale též výzkum, preskripce, plánování, vyhodnocování (evaluace) a v konečném důsledku i předvídání následků a efektivity poskytované péče a pomoci či realizovaných intervencí*“ (Határ, 2009).

Podobně jako výše Tokárová (2005) či Határ (2006, 2009), rovněž Palán (2003) zdůrazňuje transdisciplinární charakter sociální andragogiky a její vazbu na další sociální vědy. Podle něho sociální andragogika vychází především ze sociologie, sociální psychologie, sociální pedagogiky, teorie výchovy a vzdělávání dospělých a jejím předmětem *„je zajištění integrace jedince do sociální skupiny i společnosti jako celku prostřednictvím rozvoje sociálních vztahů a vazeb, zajištění očekávaného plnění sociálních rolí, dodržování sociálních norem apod. to vše na základě výchovy, vzdělávání*

a péče o člověka. Jde tedy o soubor teorií, strategií a pravidel zaměřených na orientaci, vedení, pomoc a udržování osobnostních kompetencí člověka v sociálně tíživé situaci“ (Palán, 2003).

Autor doplňuje, že předmětem sociální andragogiky je *„vzdělávání, výchova a pomoc dospělému při jeho průběžném začleňování do společnosti a zároveň pomoc při změnách, jejichž řešení je mimo možnosti dospělého člověka“* (Palán, 2003). Cílem sociální andragogiky je pak dle Palána výchova ke:

- *„schopnosti vytvářet si adekvátní interpersonální vztahy,*
- *vzdělávání a k očekávanému plnění sociálních rolí,*
- *zkvalitňování sociálních vztahů v dané sociální skupině,*
- *zlepšování sociálních vztahů prohlubováním schopnosti komunikace,*
- *překonání egoistického pragmatismu,*
- *respektování sociálních norem“ (Palán, 2003).*

Ve výše zmíněných pojetích role a předmětu sociální pedagogiky a její role v oblasti edukace a reedukace dospělých se citovaní odborníci opakovaně vyjadřovali k úzkému vztahu mezi sociální andragogikou a sociální prací. Palán vymezuje několik podmínek, za nichž lze sociální andragogiku lze považovat za součást sociální práce, a to pokud:

- *„je sociální situace klienta řešitelná výchovou a vzděláváním,*
- *využívá sociálních zkušeností ze sféry výchovy a vzdělávání dospělých,*
- *analyzuje sociální vztahy a problémy, ať na pracovišti či v rodině,*
- *řeší konkrétní klíčové kompetence klienta“ (Palán, 2003).*

2.2 Oblasti praktické realizace sociální andragogiky

Obsahové zaměření sociální andragogiky se zakládá *„na vědecké poznávání, objasňování a odborném uchopování a přetváření složité sociální a edukační reality dospělých v produktivním i postproduktivním věku“* (Határ,

2009). Nicméně, autor vzápětí doplňuje, že sociální andragogika zároveň „řeší vybrané problémy společnosti, jedince, skupin, či částí sociálního systému, které jsou řešitelné právě s využitím výchovně-vzdělávacích aktivit“ (Határ, 2009). Odkazuje tak jednoznačně na skutečnost, že neméně důležitou součástí sociální andragogiky je rovina její praktické realizace.

Šíři oblastí praktické realizace sociální andragogiky lze vyvozovat například z přehledu uváděného Perhácsem, který do obsahu teorie a praxe sociální andragogiky zahrnuje následující oblasti:

V rámci funkcionální výchovy a vzdělávání dospělých se jedná především o formování a utváření osobnosti dospělého člověka prostřednictvím sociálně výchovných vlivů přátel (neformálních vrstevnických struktur), ulice (lokálního prostředí), životního prostředí, ve kterém člověk žije, podobně jako prostřednictvím vlivu státu, společnosti, možných regionálních specifik či politického klimatu.

V rámci intencionální výchovy a vzdělávání dospělých se pak jedná zejména o:

- výchovné a vzdělávací aktivity, které se realizují v institucích a mají charakter sociálního statutu, orientují se na sociální učení, interpersonální vztahy a celkovou sociální pomoc dospělému člověku;
- oblast profesní andragogiky z hlediska její společenské funkce a determinace;
- výchovná, rekvalifikační a poradenská práce na úradech práce, odborech sociálních věcí při městských či obecních úradech, magistrátech nebo úradech pověřených obcí;
- kluby práce pro nezaměstnané (job kluby) a odborné poradenství na odborech sociální péče a pomoci dospělým;
- vzdělávací instituce zaměstnavatelských organizací v intencích uplatňování jejich sociální politiky a sociální odpovědnosti (firemní sociální responsibility);
- výchovná a vzdělávací práce v organizacích zabývajících se realizací humanitární či charitativní činnosti;

- sociální péče a pomoc v zařízeních realizujících sociální služby pro dospělé klienty;
- aktivity realizované v rámci činnosti sociálních kurátorů, orientované na tutorkou, poradenskou a pečovatelskou práci, ve vztahu ke svěřeným osobám a skupinám;
- výchovná a resocializační práce v penitenciární a postpenitenciární oblasti;
- odborná sociálně výchovná práce v regionech a jejich lokalitách (uvedený bod se týká zejména strukturálně postižených regionů nebo regionů s vysokou mírou nezaměstnanosti). (Perhács, 2000)

Határ, který rovněž cituje výše uvedený přehled, nadto doplňuje, že výše popsaný systém lze rozšířit o další problémové okruhy, v nichž je možné nalézt odpovídající prostor pro nejen pro výzkumnou činnost na sociálně andragogickém poli, ale především pro praktické uplatnění sociální andragogiky. Sociální andragogika jako praktická činnost kromě výše uvedeného:

- na základě analýzy zpětnovazebního vztahu mezi prostředím a výchovou, mezi dospělým jedincem a společností modeluje a vytváří optimální podmínky pro odpovídající pojetí výchovně vzdělávací činnosti u dospělých v různých sociálních institucích, organizacích a zařízeních;
- zkoumá a modifikuje podmínky pro adekvátní realizaci stanovených individuálních a společenských cílů;
- zkoumá a prakticky řeší aktuální otázky procesu personalizace, socializace, enkulturace, sebevýchovy a kultivace osobnosti dospělých;
- vytváří optimální podmínky pro ničím nenarušovanou saturaci fyziopsychosociálních potřeb dospělých;
- pomáhá dospělému jedinci při zvládnutí složitých krizových situací a v rámci procesu adaptace na nové sociokulturní a socioekonomické podmínky ve společnosti;

- zabezpečuje pro potencionální zájemce mezi dospělými erudované (sociálně)andragogice a (sociálně)geragogické poradenství;
- analyzuje, navrhuje a zavádí do praxe opatření zaměřená na zefektivnění a výchovně-vzdělávací péče o seniory, kteří žijí v původním prostředí nebo v některém ze zařízení sítě sociálních služeb pro tuto cílovou skupinu;
- podporuje a vede dospělé jedince směrem k optimálnímu plnění svých rolí, zkvalitňování interpersonální a intrapersonálních vztahů a pomáhá jim při řešení různých (mezigeneračních) konfliktů a možných kolizních situací (nejen v rámci mezigeneračního soužití);
- realizuje depistáž sociokulturně a emocionálně ohrožených či narušených dospělých jedinců a zabezpečuje jim optimální výchovnou pomoc, podporu a péči;
- organizačně a metodicky zabezpečuje různé preventivní a profylaktické sociálně-edukační aktivity pro nonklinické a klinické skupiny dospělé populace (např. pro dlouhodobě či opakovaně nezaměstnané klienty úřadů práce, pro zneužívané, zanedbávané či týrané seniory, zdravotně postižené osoby, osoby s omezenou způsobilostí k právním úkonům apod.);
- zkoumá, jaký vliv mají média a jiné masové komunikační prostředky na osobnost dospělého jedince a další. (Határ, 2009)

Pro srovnání je uveden přehled okruhů, kterými se dle Blahoslava Krause, jednoho z nejvýznamnějších současných představitelů uvedené disciplíny, v praktické rovině zabývá sociální pedagogika. Kraus již v roce 2004 vymezil okruhy a otázky, kterými by se dle jeho názoru měla sociální pedagogika zabývat. Je zřejmé, že ani v roce 2013 neztratil nic ze své aktuálnosti. Mezi autorem uváděné okruhy a otázky patří zejména:

- Sociální podmíněnost výchovného procesu (Jaké existují souvislosti mezi vývojem společnosti a výchovně vzdělávacím procesem?);

- Výchova jako součást procesu socializace (Jak výchova ovlivňuje a reguluje proces socializace?);
- Vztahy mezi prostředím a výchovou (Jaké důsledky mají na výchovu změny prostředí /od lokálního až po globální/? Jaká prostředí ohrožují optimální vývoj jedince a jak lze taková ohrožení prostřednictvím profylaxe a kompenzace minimalizovat?);
- Charakteristika konkrétních prostředí (Jak se proměňuje rodina, vrstevnické skupiny, škola a další výchovné instituce a co ovlivňuje a proměňuje jejich vzájemné vztahy?);
- Působení médií na výchovný proces (Jaké jsou pozitivní i negativní účinky médií /např. díky rozvoji sociálních sítí a medializaci komunikace/ a jaké vztahy a možnosti výchovy existují v souvislosti s jejich působením?);
- Životní způsob a jeho utváření (Jaká je struktura životního stylu současné populace a jak souvisí s prosazováním zdravého životního stylu a s funkcí volného času? Jaký prostor má sociálně deviační životní způsob a jaké jsou možnosti, jak jen kompenzovat?);
- Životní a výchovné situace, krizové situace a jejich řešení (Jaká je podstata výchovné situace a jak může sociální pedagogika pomáhat řešit krizové životní situace a hledat možnosti, jak jim předcházet?);
- Profese sociálního pedagoga (Jaká je charakteristika profese sociálního pedagoga? Jaké pracovní činnosti je schopen realizovat? Jaké má kompetence? Jaké jsou v České republice legislativní i věcné podmínky pro výkon této profese?);
- Práce sociálních pedagogů v terénu (Jaké jsou možnosti zapojení sociálních pedagogů do práce s určitými cílovými skupinami /např. drogově závislí, prostitutky apod./ a do jaké míry může sociální pedagogika pomoci těmto lidem při zvládnutí krizového období jejich života?);
- Sociálně výchovné působení v minoritních a rizikových skupinách, práce s komunitami (Jak reagovat na aktuální téma v souvislosti

s problematikou multikulturality a s ní související multikulturní výchovy?);

- Probace a mediacce (Jak zapojit sociální pedagogiku do zajištění efektivního průběhu odklonu v trestním řízení?);
- Pomáhání, dobrovolnická práce (Jak realizovat pomáhání na nestátní, neprofesionální úrovni – na úrovni dobrovolnictví?);
- Metody sociálně výchovného působení (Jaké nalézt optimální podoby výchovného působení a jak je sladit s idejemi a přístupy uplatňovanými v rámci sociální pedagogiky?). (Kraus, 2004)

Z obou výše uvedených přehledů a možnosti přímé komparace vymezení praktické orientace obou disciplín je zřejmé, že s ohledem na transdisciplinární charakter obou aplikovaných disciplín, existuje významné množství styčných bodů a v základním rámci se relativně významně překrývají. Na druhé straně je rovněž zjevné, že sociální andragogika není jen jakousi sociální pedagogikou s věkovým posunem v cílové skupině, ale má své zcela svébytné místo v systému aplikovaným pedagogických věd.

2.2.1 Možnosti a meze působení a sociální andragogiky

Procházka ve shodě s Krausem upozorňuje na to, že jednou z podmínek dosažení významné pozice sociální pedagogiky je i to, že *„bude schopna reflektovat aktuální společenskou situaci a bude reagovat na problémy, které z tohoto stavu na různých úrovních vycházejí“* (Procházka, 2012). Uvedené vyjádření je bezesporu platné rovněž pro působení sociálně andragogice.

Současná společnost se velmi rychle mění, vyvíjí se. Ke změnám dochází nejen v technologickém rozvoji, ale také v oblasti sociálních jevů, sociokulturních prvků, životního stylu, hodnotového rámce, v oblasti střetávání kultur a sociokulturních okruhů, zvyšující se socioekonomické diverzifikaci společnosti a v mnoha dalších oblastech.

Jednou z významných možností a mezí je tak, mimo jiné, schopnost sociální andragogiky rozvíjet svůj vědecko-výzkumný potenciál, jak dokáže dále rozvíjet, rozpracovávat a implementovat do praxe nejnovější poznatky z oblasti pedagogických i sociálních věd a jak dokáže do budoucna nejen dobře popisovat, vyhodnocovat a analyzovat kvalitativní i kvantitativní změny ve společnosti, ale také to, jak je dokáže předvídat a ovlivňovat tak preventivní strategie.

C. Határ (2009) či Perhács (2005) rovněž v polemice nad možným dalším (teoretickým i praktickým) směřováním sociální andragogiky doplňují, že její funkční pole je velmi široce koncipované a zahrnuje rozmanité oblasti života dospělého člověka. Határ tak mimo jiné předpokládá, že v rámci praktického výkonu profesních činností sociálních andragogů bude nutné přejít k postupné specializaci. Výslovně uvádí, že vzhledem k šíři akčního pole sociální andragogiky „*lze akceptovat také profesní specializaci sociálního andragoga, a to na různé individuální, skupinové nebo komunitní problémy dospělé populace v reálné společenské praxi*“ (Határ, 2009).

V této souvislosti Határ prezentuje Perhácsův přehled možných specializačních okruhů z roku 2005. Perhács se zde vyjadřuje k možnému rozložení takových možných specializací a uvádí, že perspektivně může jít (nejen) o následující oblasti či okruhy specializace sociální andragogiky, jsou jimi sociální práce s dospělými v sociální síti. To zahrnuje oddělení na úrovni krajů či pověřených obcí, jejichž činnost je orientována na sociální oblast.

V rámci této sféry je, dle Perhácse, profesní kompetence sociálního andragoga zaměřená:

- na péči o občany, kteří potřebují pomoc (např. bezdětné páry). Zpravidla se jedná o poradenskou činnost s důrazem na výchovnou práci;

- na sociální péči či zdravotně postižené občany. V této oblasti jde především o služby sociální pomoci, výrazně orientované na terapeutické rozhovory sociálního andragoga s klientem;
- na pečovatelskou službu, v rámci níž je úlohou sociálního andragoga pomocí výchovně-vzdělávacích postupů udržet klienta ve stavu duševní stability;
- na funkci sociálního kurátora pro dospělé (například pro osoby závislé na omamných a psychotropních látkách, gamblery, bezdomovce, osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody, případně osoby propuštěné z vazby a další). (Perhács, 2005)

2.2.2 Hlavní oblasti praktické realizace sociální andragogiky

První oblastí praktické realizace sociální andragogiky je poradenská činnost pro nezaměstnané na úřadech práce. Sociální andragog musí být připravený na osobní a písemnou komunikaci, osobní prezentaci a výchovný takt, musí být citlivý ke klientům, disponovat schopností učit jiné i sebe samého, odolávat stresu a emoční nestabilitě, být flexibilní, pohotově překonávat překážky, mít vědomosti z poradenské práce, umět plánovat vlastní práci, být empatický, kooperativní apod. V této oblasti působení by měl sociální andragog kromě jiného plnit i funkci referenta pro rekvalifikaci. Je evidentní, že tato kompetence spadá do značné míry do oblasti profesní andragogiky.

Druhou oblast praktické realizace představuje odborná činnost v rámci job-klubů a dalších specializovaných intervencí orientovaných na nezaměstnané. Do profesní kompetence sociálního andragoga v job-klubech (či v rámci podobně orientovaných intervencích) by spadala kromě jiného pomoc nezaměstnaným při pracovní rekvalifikaci, reorganizaci práce, řešení osobních životních problémů (příprava nezaměstnaného na vstup do nového zaměstnání, na první setkání s budoucím zaměstnavatelem apod.).

Třetí oblast představuje peniterciární činnost v rámci nápravně-výchovných zařízení, postpeniterciární péče a resocializační působení. Sociální androgog uplatňuje při své práci s klientem různé převýchovné a resocializačně-výchovné postupy. Jde o oblast reedukace dospělých ve speciálních podmínkách (tj. výchova dospělých v rámci výkonu trestu odnětí svobody, s výrazným resocializačním zaměřením).

Sociální andragogiku lze rovněž uplatnit v oblasti výchovné (resp. výchovně-vzdělávací) v organizacích zaměřujících se na humanitární a charitativní činnost. Tím je myšlena významná součást sociální práce s dospělými v systému sociální andragogiky, která se uskutečňuje zpravidla prostřednictvím nevládních organizací. Posláním těchto organizací je zmírňovat lidské neštěstí a utrpení, prosazovat zrovnoprávnění zdravotně postižených a sociálně znevýhodněných občanů, podporovat jejich integraci do rodinného, pracovního a společenského života.

Sociální andragog vykonává svoji funkci také ve výrobních podnicích a zaměstnavatelských subjektech, a to na personálních odděleních. Primárně se orientuje na rozvíjení lidských zdrojů podniku. V konečném důsledku dbá také o zdraví pracovníků podniku, zabezpečuje jim podporu v případě dočasné pracovní neschopnosti, pomáhá při případné ztrátě zaměstnání, zabezpečuje vzdělávání, zvyšování kvalifikace, rekvalifikaci, ale může se také profilovat v oblasti zabezpečení rekreace, zájmové, kulturní a tělovýchovné činnosti pracovníků. V neposlední řadě usiluje o zlepšování interpersonálních vztahů na pracovišti.

Posledním vymezeným okruhem bez bližší specifikace je výchovná a sociální práce se seniory.

2.3 Problematika sociálního vyloučení jako významné akční pole sociální andragogiky

V předchozí kapitole byla věnována pozornost nejen obsahovému vymezení sociální pedagogiky nejen jako vědní disciplíny, ale zároveň jako oblasti realizace praktické výchovně vzdělávací a sociální intervence a pomoci směřující k cílové skupině dospělých, tedy jako jedné z disciplín, která by měla být integrální součástí základů multidisciplinárního systémového přístupu podpory osob, nacházejících se ve složité životní situaci.

S ohledem na zacílení práce na problematiku možného uplatnění a role sociální andragogiky v rámci sociálně-edukačního působení při výplatě sociálních dávek, je třeba zmínit, že v podmínkách Severozápadních Čech a samozřejmě také v podmínkách Litvínova, kde byly realizovány pilotní projektové aktivity, jejichž deskripci a analýze se budou věnovat následující části této rigorózní práce, významnou část okruhu osob pobírajících sociální dávky pomoci v hmotné nouzi, tvoří osoby ohrožené sociálním vyloučením nebo osoby, které je již možné považovat za sociálně vyloučené. Z tohoto důvodu je věnována následující kapitola problematice sociálního vyloučení, jeho východiskům a důsledkům, se zvláštním zřetelem na oblast vzdělávání

2.3.1 Sociální stratifikace

Jeden z nejvýznamnějších světových sociologů Anthony Giddens uvádí, že *„nerovnost se vyskytuje ve všech typech společnosti. I v těch nejprimitivnějších kulturách, v nichž téměř neexistují majetkové rozdíly, existuje nerovnost mezi jedinci, mezi muži a ženami, mezi mladšími a staršími. Určité osoby mají vyšší status než jiné například tehdy, jsou-li úspěšnějšími při lovu nebo je jim přisuzována schopnost navazovat spojení s duchy předků“* (Giddens, 1999).

Podle sociálního antropologa Murphyho je *„společenská nerovnost jedním z charakteristických aspektů významné většiny společenských systémů, je*

obecně rozšířeným jevem, souvisejícím s lidskou touhou po moci“ (Murphy, 2006).

Dle Muchy se sociální stratifikace fakticky projevuje tak, že *„společnost není tvořena sociálně homogenními celky, ale je vnitřně členěna do vrstev s různě odstupňovaným podílem na statcích, které jsou ve společnosti ceněny a považovány za nedostatkové. Pokud by totiž byl přístup k určitému statku zajištěn všem členům společnosti, nepůsobil by již tento statek jako stratifikační činitel“ (Mucha, 2001).* Podoba stratifikace každé společnosti má podle Muchy také klíčový význam pro pochopení její celkové povahy, neboť stratifikace je odrazem toho, co je v dané společnosti považováno za nejvyšší hodnoty. Mezi základní kritéria stratifikujícími společnost patří podíl na moci, velikost majetku a spolu s tím prestiž, chápaná obvykle jako prestiž vykonávaného povolání.

Šanderová doplňuje, že stratifikovanou společnost *„si můžeme představit jako hierarchii určitých částí společnosti, kde na vrcholu nalézáme privilegované tj. mocné a bohaté, kteří bývají zpravidla váženi a ctěni, a u dna ty nejchudší, kteří žijí na okraji společnosti, tj. neprivilegované“ (Šanderová, 2004).*

V sociologických publikacích jsou zpravidla rozlišovány čtyři základní systémy stratifikací: otroctví (otrokářství), kasty, stavy a třídy. Pro současnou společnost je typické rozdělení do tříd. Ty lze podle Giddense definovat jako *„rozsáhlé skupiny lidí, kteří mají obdobné ekonomické prostředky, což má velký vliv na jejich způsob života. Základem třídních rozdílů jsou majetkové poměry a typ zaměstnání“ (Giddens, 1999).*

Moderní západní společnost je převážně tvořena třemi hlavními třídami. Vyšší třídou, která je reprezentována zaměstnavateli, bankéři, průmyslníky a špičkovými manažery, vlastníci nebo ovládajícími výrobní prostředky, dále střední třídou, tedy zejména úředníky či obecně státními zaměstnanci či odbornou pracovní silou. Dělnickou třídu pak reprezentují lidé manuálně

pracující a je možné jí dále členit na takzvanou vyšší dělnickou třídu (zpravidla kvalifikované dělníky s relativně stabilním zaměstnáním) a nižší dělnickou třídu (zejména nekvalifikovaní nebo jen částečně kvalifikovaní dělníci s nízkými příjmy). S ohledem na to, že předmětem sociálně andragogického působení v rámci pilotních projektů realizovaných v podmínkách Litvínova či obecněji, Ústeckého kraje, je cílová skupina obyvatel sociálně vyloučených lokalit, lze poznamenat, že jedince, kteří ji tvoří, z důvodu dlouhodobé či opakované nezaměstnanosti a s ní spojené závislosti na systému sociálních transferů, v podstatě není možné ani do takto, širším způsobem, pojaté definice dělnické třídy zahrnout. Obyvatelé sociálně vyloučených lokalit se v moderních domácích i zahraničních sociologických studiích často označují jako takzvaný „underclass“. Tato socioekonomicky nejslabší sociální vrstva společnosti má tak výrazně horší pracovní podmínky i životní úroveň než výrazná většina majoritní populace.

Ve Velké Británii tvoří významnou část uvedené sociální skupiny Afričané a Asiaté. V západoevropských zemích je část této vrstvy tvořena přistěhovalci, kteří v dobách růstu ekonomiky a větší prosperity zpravidla měli řádná zaměstnání. Uvedená charakteristika je platná například pro početné skupiny Alžíránů či Marokánců ve Francii, případně Turků v Německu. V podmínkách České republiky, ale třeba i Slovenska, Polska nebo Maďarska (obecně tedy v oblasti střední Evropy nebo minimálně v zemích takzvané Visegrádské skupiny) pozici „underclass“ obsazují nejčastěji právě obyvatelé sociálně vyloučených lokalit, jejichž výraznou většinu tvoří Romové. (Svoboda, 2012)

2.3.2 Sociální vyloučení (sociální exkluze)

Pojem sociální vyloučení se poprvé objevil ve francouzské odborné literatuře, a to v 70. letech minulého století a v letech osmdesátých a devadesátých se postupně rozšířil v celoevropském kontextu a postupně začal do určité míry nahrazovat pojem chudoba, který dostatečně nezohledňuje, pro sociálně andragogiku velmi důležité hledisko míry a kvality sociálních vztahů a soustředí se pouze na materiální nedostatek.

Podle Svobody je nutné si uvědomit, že pojem sociální vyloučení s materiální chudobou sice úzce souvisí, ale uvedený koncept je mnohem širší. Nehledě na to, že praxe v sociálně vyloučených lokalitách nás vedla k poznání, že ne všichni chudí musí být zároveň sociálně vyloučením a především, že zdaleka ne všichni sociálně vyloučení musí být nutně materiálně chudí. Koncept sociálního vyloučení tedy není možné redukovat pouze na problematiku obyvatel takzvaných sociálně vyloučených lokalit, jedná se o koncept širší, zahrnující rovněž například omezení sociálních vztahů a interakcí specifických cílových skupin jako jsou osaměle žijící senioři, matky samoživitelky s více dětmi či zdravotně handicapovaní apod. (Svoboda, 2012).

V nejobecnější rovině je tedy možné ve shodě s Moravcem sociální vyloučení definovat jako *„situaci, kdy člověk, rodina, domácnost, společenství nebo celá subpopulace jsou vyloučeny z určitých sociálních vztahů a interakcí a z provozu sociálních institucí, které jsou většinou společnosti přístupné“* (Moravec, 2006).

V dikci zákona o sociálních službách (Zákon č. 108/2006 Sb.), konkrétně §3 je sociální vyloučení vymezeno jako *„vyčlenění osoby mimo běžný život společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace“*. Nepříznivou sociální situací zákon vymezuje jako *„oslabení nebo ztrátu schopnosti z důvodu věku, nepříznivého zdravotního stavu, pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí, ohrožení práv a zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby nebo z jiných závažných důvodů řešit vzniklou situaci tak, aby toto řešení podporovalo sociální začlenění a ochranu před sociálním vyloučením“* (Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách).

Navrátil naopak poměrně obsáhle definuje sociální vyloučení jako *„proces (nebo stav), který určité jednotlivce, rodiny, případně skupiny či celá lokální společenství (komunity) omezuje v přístupu ke zdrojům, které jsou potřebné*

k participaci na sociálním, ekonomickém i politickém a občanském životě společnosti. Tento proces (stav) má mnoho příčin. Patří mezi ně chudoba, nízké příjmy, diskriminace, nízká míra vzdělanosti, zdevastované životní prostředí (typické pro slumy, ale samozřejmě také pro prostředí mnoha sociálně vyloučených lokalit v České republice), často také etnická příslušnost“ (Navrátil, 2003). Dále doplňuje, že „prostřednictvím tohoto procesu jsou lidé odštěpeni na významnou periodu v životě od institucí a služeb, sociálních sítí a rozvojových příležitostí, které má k dispozici většina obyvatel ve společnosti“ (Navrátil, 2003).

Velmi důležité je ve shodě Navrátilem doplnit, že sociální vyloučení je devastující jak pro skupinu, která je jím postižena, tak pro společnost, v níž k němu dochází. Pád do sociálního vyloučení je nejčastěji výslednicí působení mnoha vnějších (může se jednat o vlivy celospolečenské či institucionální, mezi něž lze zařadit celkový koncept sociální politiky státu, strukturální změny na trhu práce, důsledky problematické sociální či bytové politiky měst a obcí, ale také například existující diskriminační vlivy) i vnitřních vlivů (nejčastěji o apatii vyvolanou v důsledku dlouhodobé nezaměstnanosti, nízkou kvalifikovanost a uplatnitelnost na trhu práce, nízkou motivaci k řešení vlastní nepříznivé situace, dlouhodobou neschopnost hospodařit s penězi a dostát finančním závazkům - předluženost).

Při popisu procesu, jak se jednotlivé osoby či rodiny ocitají v podmínkách sociálně vyloučených lokalit, nelze nezmínit hlavní způsoby, jimiž jsou tyto osoby či rodiny na okraj společnosti vytěsňovány. Nejčastěji se tyto způsoby a procesy označují jako mechanismy sociálního vyloučení. Jedná se o vyloučení prostorové, ekonomické, kulturní, symbolické a sociální vyloučení v užším slova smyslu.

Prostorové vyloučení je „nezřetelnějším projevem sociálního vyloučení. Sociálně vyloučené osoby obvykle žijí v lokalitách, které se vyznačují nízkou kvalitou bydlení“ (Brož, Kintlová, Toušek, 2007). Takové lokality mohou mít

podobu městské části (jako příklad lze uvést i za hranicemi Ústeckého kraje proslulé Předlice v Ústí nad Labem, sídliště Chánov u Mostu, část sídliště Janov v Litvínově, případně část Prosetic v Teplicích), ulice (Matiční ulice v Ústí nad Labem, Dukelská ulice v Chomutově) anebo jednoho či více objektů (objekty v Jateční a Duchcovské ulici v Plzni, ubytovna na ústeckém Střekově, ubytovna UNO v Litvínově a mnohé další). *„Tyto lokality jsou odborníky označovány jako sociální ghetta, sociálně vyloučené lokality či nepřesně (chudinské, etnické) enklávy. Místní samosprávy tyto lokality nazývají „objekty pro nepřizpůsobivé občany“, „byty pro neplatiče“, „holobyty“ či v lepším případě „byty pro sociálně slabé občany“. Média a veřejnost pak o těchto lokalitách nejčastěji mluví jako o „domech hrůzy“, „ulicích hrůzy“, „Bronxu“, „Mexiku“ apod. Ve většině případů se v těchto lokalitách lidé ocitají nedobrovolně, a to v důsledku zamýšleného, případně i nezamýšleného jednání místní samosprávy či v důsledku ostatních faktorů sociálního vyloučení (zejména v důsledku vyloučení ekonomického). Je nutné upozornit na to, že život ve vyloučené lokalitě přináší vyšší ekonomickou zátěž pro samotné obyvatele, ale ve svých důsledcích i pro místní samosprávu a státní správu. Existence vyloučených je dražší pro všechny, kdo se na jejím vzniku a „provozu“ podílejí. Zároveň zde dochází ke koncentraci vnějších i vnitřních příčin sociálního vyloučení, jejímž následkem je posilování a reprodukce vyloučení jednotlivých osob“* (Brož, Kintlová, Toušek, 2007).

„Ekonomické vyloučení se projevuje uzavřením přístupu na primární, ale i na sekundární trh práce, chudobou a následným uzavřením životních šancí. Na situaci ekonomického vyloučení, která znamená ztížený nebo zamezený přístup k finančním zdrojům, lidé reagují tak, aby dokázali sehnat alespoň minimální prostředky nutné k uspokojení základních potřeb. Jejich chování je adaptací na situaci, ve které se ocitli. Adaptací na ekonomické vyloučení je orientace na sféru černé ekonomiky, černého trhu práce a závislost na sociálních dávkách. Uzavření přístupu na trh práce přitom nemusí být jen důsledek diskriminace či nedostatku pracovních nabídek, ale též vysoké zadluženosti či ztráty pracovních návyků“ (Brož, Kintlová, Toušek, 2007).

Popis kulturního vyloučení je odvozován od teorie takzvaného kulturního kapitálu, který sociálně vyloučení (obyvatelé sociálně vyloučených lokalit) nesdílejí s majoritní společností. *„Kulturním vyloučením je zpravidla míněn omezený přístup ke vzdělání a znalostem, které jsou většinou společností uznávány a ceněny“* (Brož, Kintlová, Toušek, 2007). Omezený přístup ke vzdělání je rovněž výslednicí působení vnějších a vnitřních příčin. Vnějšími příčinami je například často zmiňovaná problematická praxe umisťování dětí z problémových romských rodin do základních škol praktických, které jsou primárně určeny pro žáky s (zejména lehkým) mentálním postižením a je zde v důsledku toho oproti běžnému základnímu vzdělávání redukován obsah učiva a děti tak získávají méně kvalitní vzdělání než žáci navštěvující školy hlavního vzdělávacího proudu. Vnitřními příčinami je nejčastěji nízké vzdělání rodičů a jejich nízká míra uvědomování si souvislosti mezi vzděláním a životním úspěchem. *„V důsledku toho často své děti dostatečně nemotivují ke školní docházce a úspěšnosti či pokračování v sekundárním vzdělávání“* (Svoboda, 2010, 2012).

Sociální vyloučení se odehrává i v rovině významů a charakteristik, které jsou vyloučeným osobám „z vnějšku“ přisuzovány většinou populací. Tito lidé jsou často na základě skupinových charakteristik označováni jako „neplatiči“, „nepřízpůsobiví občané“ a mnohdy ještě hůře. Ačkoli tato označení ve skutečnosti nemusí být pravdivá, ve svých důsledcích se pravdivými stávají, neboť je s těmito lidmi jako s „neplatiči“ či „nepřízpůsobivými“ zacházeno. Symbolickým vyloučením se rozumí také stigmatizace na základě sociálního statusu jedince (nezaměstnanost, bydliště atp.) či etnicity. (Brož, Kintlová, Toušek, 2007).

Sociálním vyloučením v užším smyslu je podle výše uvedených autorů chápat především tak, že společenské kontakty a interakce obyvatel sociálně vyloučených lokalit, či obecně sociálně vyloučených lidí se redukuje prakticky výhradně na kontakty s lidmi, kteří se nacházejí ve stejném či obdobném

postavení jako oni, sdílející podobný hodnotový žebříček a uplatňují podobné vzorce chování. Počet těchto kontaktů je navíc celkově výrazně nižší než počet kontaktů průměrného jedince z většinové společnosti. (Brož, Kintlová, Toušek, 2007).

2.3.3 Sociálně vyloučené lokality

Opakovaně jsou v předchozím textu zmiňovány takzvané sociálně vyloučené lokality. Uvedené specifické lokality je možné charakterizovat právě ve vztahu k výše uvedeným mechanismům sociálního vyloučení. Definici sociálně vyloučené lokality vycházející z těchto mechanismů je možné nalézt například v textu aktuální Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2011 – 2015, kterou představila Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách v roce 2011. V uvedeném strategickém dokumentu jsou sociálně vyloučené lokality charakterizovány jako:

- *prostorově izolované* (přičemž izolace může nabývat forem úplného prostorového odloučení, stejně jako neprostupného sousedství v rámci obecní/městské zástavby),
- *sociálně izolované* (přičemž lze vysledovat společenské bariéry v kontaktu nejen na úrovni občanů, ale i institucí),
- *ekonomicky izolované* (přičemž lze vysledovat, že obyvatelé vyloučených lokalit nejsou zapojeni do formální ekonomiky, ale do rozličných – více či méně izolovaných a nelegálních ekonomických sítí),
- *kulturně odlišné* (přičemž se jedná jednak o odlišnosti v kultuře spojené s etnicitou, jednak – a často mnohem více - o odlišnosti v pojetí kultury spojené se společenským postavením, chudobu, vzdělaností, ostrakizací),
- *symbolicky vyloučené* (které se projevuje vytěsněním obyvatel vyloučených lokalit, nejčastěji Romů, z účasti na veřejném životě na základě rozpoznatelných znaků – barvy pleti, oblečení, způsobu

chování a jednání, atd.). (Strategie boje proti sociálnímu vyloučení..., 2011)

Mnozí autoři uvádějí poměrně podrobné výčty indikátorů, na jejichž základě lze identifikovat sociálně vyloučené lokality, to vymezuje Howarthův přehled základních indikátorů pro určení sociálně vyloučených lokalit a přehled indikátorů sociálního vyloučení u rodin s dětmi z roku 1999. (Navrátil, 2003).

Indikátory sociálního vyloučení pro určení lokalit ohrožených sociálním vyloučením:

- *„větší počet přelidněných bytů;*
- *menší míra dobrovolných aktivit;*
- *horší zdravotní stav populace;*
- *nižší střední délka života;*
- *nízké vzdělání obyvatel;*
- *vyšší podíl obyvatel bez bankovních účtů (specificky stavebního spoření);*
- *vyšší podíl přečinů a trestných činů (přepadení, loupeží apod.)“*
(Howarth, 1999 cit. in Navrátil, 2003).

Indikátory sociálního vyloučení u rodin s dětmi:

- *„vyšší počet dětí v domácnostech bez práce;*
- *nízká porodní váha dětí;*
- *vyšší dětská úmrtnost;*
- *nízká účast na výuce ve škole;*
- *horší výsledky ve škole;*
- *vyšší míra porodnosti u dívek v nižších věkových skupinách;*
- *vyšší počet dětí ve výchovných institucích“* (Howarth, 1999 cit. in Navrátil, 2003). (v podmínkách České republiky se jedná o školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy).

Podrobnější charakteristiku znaků sociálně vyloučených je možné doplnit o znaky:

- obecně velmi nízká úroveň bydlení a občanské vybavenosti;
- nízká míra dosaženého vzdělání a ztížená možnost tuto nevýhodu překonat, neadekvátní podmínky pro vzdělávání dětí;
- ztížený přístup k legálním formám výdělečné činnosti u obyvatel sociálně vyloučených lokalit implikující dlouhodobou nezaměstnanost a s ní související závislost na sociálních dávkách, vedoucí k faktické materiální chudobě;
- rizikový životní styl obyvatel lokality, obecně špatné hygienické podmínky a celkově výrazně horší zdravotní stav obyvatel (ten dokonce výrazně negativně ovlivňuje průměrnou délku života v tomto prostředí);
- apatie vyvolaná dlouhodobým životem v chudobě a opakovanými nezdary, v důsledku toho snížené sebevědomí a volba životních strategií a vzorců chování orientovaných na přítomnost;
- uzavřený ekonomický systém, dluhy, časté zastavování majetku, půjčování peněz na vysoký úrok (příp. závislost na lichvářích), sdílené vlastnictví a neformální sdílená sociální síť;
- kriminogenní prostředí se zvýšeným výskytem rizikových jevů či dokonce trestné činnosti (prostituce, lichva, trestná činnost spojená s užíváním, výrobou a distribucí omamných a psychotropních látek),
- velmi nízká míra právního povědomí obyvatel,
- faktická sociální diskriminace, která se projevuje především na otevřeném trhu práce a na trhu s bydlením. V důsledku toho se obyvatelé sociálně vyloučených lokalit ocitají v jakémsi uzavřeném kruhu ubytovacích kapacit určených pro nízkopříjmové kategorie. (Svoboda a Pyšna, 2007)

Dle výsledků rozsáhlé analýzy realizované firmou Gabal Analysis a Consulting v letech 2005 – 2006 se na území České republiky nachází 310 sociálně vyloučených lokalit, a to ve 167mi městech a obcích. Odhadovaný

počet obyvatel těchto lokalit se pohybuje mezi šedesáti a osmdesáti tisíci. Ve většině případů se jedná o Romy, tedy osoby, které sami sebe považují nebo jsou za Romy považováni převážnou částí svého okolí (podrobněji in Analýza sociálně vyloučených..., 2006).

2.3.4 Důsledky dlouhodobého sociálního vyloučení v oblasti edukace jako možná oblast praktické realizace sociální andragogiky

Jednou z často zdůrazňovaných charakteristik lidí žijících v sociálně vyloučených lokalitách je velmi nízká míra jimi dosaženého vzdělání, která je jednou z nejzávažnějších příčin masivní nezaměstnanosti. Hodnota vzdělání je mezi obyvateli sociálně vyloučených lokalit považována za velmi spornou. Podle Svobody je postoj rodičů ke vzdělávání dětí zpravidla „výrazně podmíněný mírou jejich dosaženého vzdělání a také tím, zda je pro ně toto vzdělání v reálném životě fakticky uplatnitelné. Rodiče dětí žijících v sociálně vyloučených lokalitách mají nejčastěji základní nebo nedokončené základní vzdělání, často získané na (bývalé) zvláštní škole a podobnou úroveň jsou proto ochotni akceptovat i v případě vlastních dětí. Absolvování školní docházky rodičům nepřineslo prakticky nic, čím by mohli ovlivnit svou životní situaci“ (Svoboda, 2007, 2010). Rodiče, kteří navštěvovali či dokonce dokončili, střední odborná učiliště či odborná učiliště v současné době ve většině případů trpí dlouhodobou nebo opakovanou nezaměstnaností. „Dovednosti nabyté v průběhu vzdělávání na základní či speciální škole jsou na současném otevřeném trhu práce, s ohledem na zvyšující se nároky i případné diskriminační faktory, v podstatě neuplatnitelné. V přirozeném okolí sociálně vyloučených jedinců nadto velmi často zcela absentují osoby, jež je možné vnímat jako vzory úspěchu dosaženého prostřednictvím vzdělání. Následné vnímání hodnoty vzdělávání jakožto velmi sporné je tak, z pohledu obyvatel sociálně vyloučených lokalit, logickým důsledkem tohoto stavu“ (Svoboda, 2007, 2010).

Kajanová upozorňuje na to, že v mnoha uplatňovaných životních strategiích obyvatel sociálně vyloučených lokalit je patrná silná orientace na přítomnost.

Tento trend se pak samozřejmě promítá i do oblasti přístupu ke vzdělávání. I na vzdělávání se pohlíží „z momentálního pohledu (škola mne nebaví) at' již ze strany dítěte nebo jeho rodiny, případně komunity, která bohužel v některých případech demotivuje děti se zájmem dále studovat jenom proto, že nedokáže zhodnotit jako pozitivnější budoucí finanční přínos vzdělání v podobě lepšího (nebo vůbec nějakého) pracovního místa“ (Kajanová,2010). Finanční zdroje, které může jedinec přinést spolu s podporou v nezaměstnanosti, či spolu participací na alternativních zdrojích obživy, se jeví jako aktuálnější, než možná výhodnější budoucnost vzdálená další tři roky studia na střední škole či odborném učilišti. „V motivaci ke vzdělávání se odráží taktéž nejistota násobená generačně předávanou zkušeností, že formální vzdělání nepředstavuje jistotu pracovního uplatnění, stejně jako že ne vždy se podaří (vzhledem k handicapům, které s sebou život v prostředí sociálního vyloučení nese) dostudovat“ (Kajanová, 2010).

Urban poukazuje rovněž na skutečnost, že jedním z významných průvodních jevů života v podmínkách sociálního vyloučení je působení stresorů, týkajících se rodinného života, socioekonomických faktorů, bezpečnostních rizik apod. Výrazné stresové zatížení vyvolané mnohdy až pocitem existencionálního ohrožení je jedním z řady dalších důvodů, proč vzdělávání, celková pozitivní změna životní situace či snaha o pracovní uplatnění, nejsou prioritami. Právě v oblasti podpory řešení stresových situací a pocitu ohrožení lze spatřovat prostor pro velmi důležité působení sociální andragogů. (Urban, 2010).

Morvayová upozorňuje na to, že školní zralost, školní připravenost a následný školní úspěch jsou závislé především na vývoji osobnosti. Základními faktory vývoje osobnosti jsou dědičnost (dispozice) – prostředí – výchova. Na této linii pak je možné usuzovat, že struktura všech těchto faktorů u dětí ze sociálně vyloučené lokality je významně odlišná od dětí, které jsou vychovávány v socioekonomicky zdatnější a kulturně se lišící majoritní vrstvě společnosti. Tím se významně zvyšuje riziko školního neúspěchu a sekundárně

i neúspěchu směrem k začlenění do společnosti jako celku. Školní docházka je od určitého věku povinná, pro všechny děti znamená otevření nového sociálního prostoru, na který je nutné se adaptovat, ale i možnost rozvoje schopností a nový potenciál pro vývoj. Nevybavenost dětí potřebnými kompetencemi pro zvládnání nároků, které od nich budou dále očekávány i v širší společnosti, se projeví po nástupu školní docházky, např. zhoršenou nebo nezvládnutou adaptací na školní prostředí, opakovanými drobnými neúspěchy apod. (Morvayová, 2008) Je-li pedagogický personál schopen identifikovat, jaké příčiny tyto vstupní problémy skutečně vyvolávají, pak následná intervence zvyšuje šanci, že nebude docházet k další kumulaci problémů a školnímu propadu. Straková zároveň na základě analýzy výsledků mezinárodního srovnání (PISA 2000) upozorňuje na to, že *„Česká republika patří k zemím, kde se žákům dostává od jejich učitelů nejmenší podpory“* (Straková, 2002).

Morvayová shrnuje, že *„rodiny žijící v sociálně vyloučených lokalitách nemohou (nejen) vzhledem k nízké úrovni svého vzdělání i odlišnému situačnímu kontextu úspěšně pomáhat svým dětem v získávání potřebných dovedností, otevírat jim určité možnosti a předávat jim schopnosti, které budou dětem ku prospěchu mimo lokality (tj. napomáhat jim v rozvoji adaptivních strategií, které jsou v souladu s jejich zájmy i zájmy společnosti)“* (Morvayová, 2010). Rodiče podle autorky totiž bohužel sami nevědí, *„jaké strategie jsou pro úspěch ve společnosti důležité a nutné, tyto strategie a dovednosti neovládají a co více, v sociálně vyloučených lokalitách je neovládá ani nikdo v širším společenství“* (Morvayová, 2010). Pokud si rodiny sice uvědomují, že některé procesy by mohly situaci dětí zlepšit do budoucna, pak nicméně často neznají konkrétní postupy, které by měly uvedené procesy iniciovat a udržet (to dle Morvayové platí právě pro oblast vzdělávání, kdy si rodiče uvědomují jeho důležitost, ale nejsou schopni k jeho dosažení dětem účinně napomoci a po opakovaných neúspěších jakoukoli snahu vzdávají) nebo jsou v konkrétní vazbě na situaci rodiny nerealizovatelné. V tomto směru tedy *„nemohou dětem*

pomoci ani rodiče, ani sourozenci, sousedé či vrstevníci, neboť jejich situace je přinejmenším obdobná“ (Morvayová, 2010).

S ohledem na výše uvedené je zřejmé, jak významné akční pole pro sociální andragogiku se otevírá v oblasti práce s rodiči v rámci sociálně vyloučených lokalit. Jejich kompetence ve vztahu k podpoře dětí v oblasti vzdělávání, získávání kvalifikace a následnému uplatnění na trhu práce jsou klíčovým faktorem, který může prolomit kruh mezigeneračního přenosu chudoby a sociálního vyloučení. Jedním z možných systémových nástrojů zvyšování efektivity dlouhodobé a individualizované podpory osob ohrožených sociálním vyloučením je rovněž zefektivnění a výraznější adresnost systému sociálních transferů, která je předmětem výzkumu.

3.

ROLE STÁTU PŘI USKUTEČŇOVÁNÍ SOCIÁLNÍ INTERVENCE A PORADENSTVÍ

Ještě před specifickou charakteristikou poradenství a sociálního poradenství, je nutné zasadit tuto problematiku do širšího kontextu poskytování sociálních služeb v České republice.

Základní principy poskytování sociálních služeb jsou vymezeny Zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Dle dikce paragrafu 2 tohoto zákona má *„každá osoba nárok na bezplatné poskytnutí základního sociálního poradenství o možnostech řešení nepříznivé sociální situace nebo jejího předcházení“* (Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách). Nezbytnou podmínkou poskytování sociálních služeb je, že *„rozsah a forma pomoci a podpory poskytnuté prostřednictvím sociálních služeb musí zachovávat lidskou důstojnost osob. Pomoc musí vycházet z individuálně určených potřeb osob, musí působit na osoby aktivně, podporovat rozvoj jejich samostatnosti, motivovat je k takovým činnostem, které nevedou k dlouhodobému setrvávání nebo prohlubování nepříznivé sociální situace, a posilovat jejich sociální začleňování. Sociální služby musí být poskytovány v zájmu osob a v náležité kvalitě takovými způsoby, aby bylo vždy důsledně zajištěno dodržování lidských práv a základních svobod osob“* (Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách).

Sociální službou se v kontextu výše zmíněné legislativní normy rozumí *„činnost nebo soubor činností zajišťujících pomoc a podporu osobám za účelem sociálního začlenění nebo prevence sociálního vyloučení“* (Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách). Sociální služby v České republice zahrnují sociální poradenství, služby sociální péče a služby sociální prevence.

Pro poskytování sociálních služeb lze dle § 34 zákona o sociálních službách zřizovat následující typy zařízení:

- centra denních služeb,
- denní stacionáře,
- týdenní stacionáře,
- domovy pro osoby se zdravotním postižením,
- domovy pro seniory,
- domovy se zvláštním režimem,
- chráněné bydlení,
- azylové domy,
- domy na půl cesty,
- zařízení pro krizovou pomoc,
- nízkoprahová denní centra,
- nízkoprahová zařízení pro děti a mládež
- noclehárny,
- terapeutické komunity,
- sociální poradny,
- sociálně terapeutické dílny,
- centra sociálně rehabilitačních služeb,
- pracoviště rané péče,
- intervenční centra,
- zařízení následné péče.

V rámci uvedených zařízení je možné poskytovat širokou škálu sociálních služeb. Jejich základní přehled spolu se stručnou charakteristikou uvádí například webový portál Ministerstva práce a sociálních věcí. Jedná se zejména o:

- Sociální poradenství, které je poskytováno bezúplatně osobám v nepříznivé sociální situaci potřebné informace přispívající k řešení jejich situace. Základní sociální poradenství je součástí všech druhů sociálních služeb. Odborné sociální poradenství zahrnuje občanské

poradny, manželské a rodinné poradny, sociální práci s osobami společensky nepřizpůsobenými, poradny pro oběti trestných činů a domácího násilí, sociálně právní poradenství pro osoby se zdravotním postižením a seniory.

- Sociálně zdravotní služby, jež napomáhají k zajištění fyzické a psychické soběstačnosti osob, kterým jsou poskytovány; jsou určeny osobám, které již nepotřebují akutní zdravotní lůžkovou péči, ale současně potřebují pomoc druhé osoby při každodenních úkonech a tato pomoc jim z objektivních důvodů nemůže být zajištěna v domácím prostředí. Sociálně zdravotní služby jsou poskytovány v pobytových zařízeních sociálních služeb nebo v pobytových zdravotnických zařízeních. Služby sociální péče poskytované v rámci sociálně zdravotních služeb (včetně základních služeb) podléhají úhradě.
- Sociální rehabilitace je souborem specifických činností orientovaných na nácvik dovedností osoby se zdravotním postižením směřujících k dosažení samostatnosti a soběstačnosti, a to v nejvyšší možné míře s ohledem na její dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav. Cílem je nalezení vhodného pracovního uplatnění. Sociální rehabilitace je integrální součástí poskytování sociálních služeb.
- Osobní asistence je poskytována za úplatu v přirozeném sociálním prostředí osobám se zdravotním postižením a seniorům, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné osoby, a to v předem dohodnutém rozsahu a čase. Služba mimo jiné obsahuje pomoc při zvládnání běžných úkonů péče o vlastní osobu, pomoc při osobní hygieně, pomoc při zajištění chodu domácnosti atd.
- Pečovatelská služba je poskytována za úplatu (bezúplatně pouze ve zvláštních případech) dětem, osobám se zdravotním postižením a seniorům, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné osoby, a to v přirozeném prostředí i ve specializovaných zařízeních. Obsahuje mimo jiné pomoc při zvládnání běžných úkonů péče o vlastní osobu, pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní

hygienu, poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy, pomoc při zajištění chodu domácnosti apod.

- Průvodcovská, předčitatelská a tlumočnická služba je poskytována bez úhrady osobám se zdravotním postižením a seniorům, jejichž schopnosti jsou sníženy v oblasti orientace nebo komunikace, a napomáhá jim osobně si vyřídit vlastní záležitosti.
- Služby rané péče jsou poskytovány bezúplatně rodičům dítěte se zdravotním postižením nebo dítěte, jehož vývoj je ohrožen v důsledku nepříznivého sociálního prostředí, a to ve věku do 7 let. Služby jsou zaměřeny na podporu rodiny a podporu vývoje dítěte s ohledem na jeho specifické potřeby, jsou poskytovány především v domácnosti.
- Podporované bydlení je sociální službou poskytovanou v domácnosti a za úplatu, a to osobám se zdravotním postižením, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné osoby. Služba obsahuje především pomoc při zajištění chodu domácnosti, výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, terapeutické činnosti apod.
- Odlehčovací služby jsou ambulantní nebo pobytové služby poskytované za úplatu osobám se zdravotním postižením a seniorům, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné osoby, o které jinak pečuje osoba blízká v domácnosti; cílem služby je umožnit pečující osobě nezbytný odpočinek.
- Centra denních služeb poskytují za úplatu ambulantní služby orientované na posílení samostatnosti a soběstačnosti osob se zdravotním postižením a seniorů v nepříznivé sociální situaci, která může vést k sociálnímu vyloučení. Služba obsahuje pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy, výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, terapeutické činnosti apod.
- Stacionáře denní a týdenní. Stacionáře denní poskytují za úplatu ambulantní služby ve specializovaném zařízení seniorům, osobám se zdravotním postižením a osobám ohroženým užíváním návykových

látek, jejichž situace vyžaduje pravidelnou pomoc jiné osoby. Stacionáře týdenní poskytují za úplatu pobytové služby ve specializovaném zařízení seniorům, osobám se zdravotním postižením a osobám ohroženým užíváním návykových látek, jejichž situace vyžaduje pravidelnou pomoc jiné osoby.

- Domovy pro osoby se zdravotním postižením poskytují za úplatu dlouhodobé pobytové služby osobám se zdravotním postižením, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné osoby.
- Domovy pro seniory poskytují za úhradu dlouhodobé pobytové služby seniorům, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné osoby. Služba obsahuje pomoc při zvládnání běžných úkonů péče o vlastní osobu, pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, poskytnutí stravy, poskytnutí ubytování, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, aktivizační činnosti apod. Azylové domy poskytují za úhradu pobytové služby na přechodnou dobu osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení.
- Domy na půl cesty poskytují za úhradu pobytové služby na přechodnou dobu pro osoby do 26 let věku, které po dosažení zletilosti opouštějí školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, popřípadě pro osoby z jiných zařízení pro péči o děti a mládež.
- Chráněné bydlení je dlouhodobá pobytová služba poskytovaná za úhradu osobám se zdravotním postižením, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné osoby. Chráněné bydlení má formu individuálního nebo skupinového bydlení; osobě se poskytuje podle potřeby podpora osobního asistenta.
- Kontaktní centra jsou nízkoprahová zařízení navazující kontakt s osobami ohroženými závislostí na návykových látkách. Cílem služby je minimalizovat sociální a zdravotní rizika spojená se zneužíváním návykových látek. Služba obsahuje terapeutické

činnosti a pomoc při prosazování práv a zájmů. Služba se poskytuje bezúplatně.

- Telefonická krizová intervence je soubor metod a technik krizové práce s klientem v situaci, kterou osobně prožívá jako zátěžovou, nepříznivou a ohrožující, založený na jednorázovém nebo opakovaném telefonickém kontaktu tohoto klienta s pracovištěm telefonické krizové intervence.
- Krizová pomoc je ambulantní nebo pobytová služba na přechodnou dobu poskytovaná bezúplatně osobám, které se nacházejí v situaci ohrožení zdraví nebo života, kdy přechodně nemohou řešit svoji nepříznivou situaci vlastními silami.
- Nízkoprahová denní centra poskytují bezúplatně ambulantní služby pro osoby bez přístřeší. Služba obsahuje pomoc při osobní hygieně (nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu) poskytnutí stravy (nebo pomoc při zajištění stravy).
- Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež poskytují bezúplatně ambulantní služby dětem a mládeži ohroženým sociálním vyloučením. Služba je určena rizikovým, neorganizovaným dětem a mládeži, kteří jsou ohroženi sociálně - patologickými jevy nebo mají vyhraněný životní styl neakceptovaný většinovou společností. Základním prostředkem pro navázání kontaktu s cílovou skupinou je nabídka volnočasových aktivit. Cílem je zlepšit kvalitu života cílové skupiny předcházením, snížením sociálních a zdravotních rizik souvisejících s jejich způsobem života, umožnit jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky, aby v případě zájmu mohli řešit svoji nepříznivou sociální situaci. Služba obsahuje zejména výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím a pomoc při prosazování práv a zájmů.
- Noclehárny poskytují ambulantní služby osobám bez přístřeší, které mají zájem o využití hygienického zařízení a přenocování. Služba se poskytuje za úplatu stanovenou poskytovatelem.

- Služby následné péče a doléčovací poskytující ambulantní formou a bezúplatně následnou péči osobám s chronickou psychickou poruchou a osobám závislým na návykových látkách, které absolvovaly ambulantní nebo ústavní léčbu ve zdravotnickém zařízení nebo které abstinují.
- Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi jsou ambulantní služby poskytované bezúplatně rodině s dítětem, u kterého existují rizika ohrožení jeho vývoje, případně je jeho vývoj ohrožen v důsledku dopadů dlouhodobě obtížné sociální situace, kterou rodiče nedokážou sami bez pomoci překonat.
- Terapeutické komunity poskytují za úplatu pobytové služby na přechodnou dobu pro osoby závislé na návykových látkách nebo osoby s chronickou psychickou poruchou, které mají zájem o začlenění do běžného života.
- Terénní programy jsou služby bezúplatně poskytované osobám, které vedou nebo jsou ohroženy rizikovým způsobem života. Služba je určena pro problémové skupiny dětí a mládeže, uživatele drog, osoby bez přístřeší, osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách a jiné sociálně ohrožené skupiny. Cílem služby je tyto osoby vyhledávat a minimalizovat rizika jejich způsobu života. (MPSV: Sociální práce a sociální poradenství, 2013)

V rámci § 4 zákona o sociálních službách je zároveň vymezen okruh takzvaných oprávněných osob pro čerpání sociálních služeb (a dle zákona také příspěvku na péči). Sociální služby jsou poskytovány při splnění dalších podmínek stanovených v tomto zákoně:

- a) osobě, která je na území České republiky hlášena k trvalému pobytu podle zvláštních právních předpisů,
- b) osobě, které byl udělen azyl podle zvláštního právního předpisu,
- c) cizinci bez trvalého pobytu na území České republiky, kterému tato práva zaručuje mezinárodní smlouva,

- d) občanovi členského státu Evropské unie, pokud je hlášen na území České republiky k pobytu podle zvláštního právního předpisu po dobu delší než 3 měsíce, nestanoví-li přímo použitelný předpis Evropských společenství jinak,
- e) rodinnému příslušníkovi občana členského státu Evropské unie, pokud je hlášen na území České republiky k pobytu podle zvláštního právního předpisu po dobu delší než 3 měsíce, nestanoví-li přímo použitelný předpis Evropských společenství jinak,
- f) cizinci, který je držitelem povolení k trvalému pobytu s přiznaným právním postavením dlouhodobě pobývajících rezidenta v Evropském společenství na území jiného členského státu Evropské unie, pokud je hlášen na území České republiky k dlouhodobému pobytu podle zvláštního právního předpisu po dobu delší než 3 měsíce, nestanoví-li přímo použitelný předpis Evropských společenství jinak,
- g) cizinci, kterému bylo vydáno povolení k dlouhodobému pobytu na území České republiky za účelem vědeckého výzkumu podle zvláštního právního předpisu,
- h) cizinci, kterému bylo vydáno povolení k dlouhodobému pobytu na území České republiky za účelem výkonu zaměstnání vyžadujícího vysokou kvalifikaci podle zvláštního právního předpisu. (§ 4 Zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách)

V § 5 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách je dále vymezena působnost v oblasti sociálních služeb. Podle tohoto zákona vykonávají státní správu Ministerstvo práce a sociálních věcí, krajské úřady a obecní úřady s rozšířenou působností. Dále okresní správa sociálního zabezpečení a krajské pobočky Úřadu práce České republiky a pobočka pro hlavní město Prahu.

Výkon působnosti obecních úřadů obcí s rozšířenou působností a krajských úřadů podle tohoto zákona je výkonem přenesené působnosti. V oblasti sociálních služeb vykonávají působnost podle tohoto zákona také obce a kraje.

V neposlední řadě je zákonem o sociálních službách vymezen okruh oprávněných poskytovatelů sociálních služeb. Poskytovateli sociálních služeb jsou při splnění podmínek stanovených tímto zákonem „*územní samosprávné celky a jimi zřizované právnické osoby, další právnické osoby, fyzické osoby a ministerstvo a jím zřízené organizační složky státu*“ (§ 6 Zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách).

3.1 Systém poradenství v ČR (působnost ministerstev)

Poradenství je základní službou v pomáhajících profesích všude tam, kde je snahou podpořit člověka v aktivním zacházení s jeho nepříznivou životní situací a v řešení nastalých nesnází. Vzhledem k tematickému vymezení práce je pozornost věnována zejména poradenství pro dospělé klienty.

Poradenství lze vymežit jako proces, při kterém profesionál poskytuje druhému člověku (páru, rodině, skupině) ve vztahu partnerské spolupráce při řešení problému informace, rady, vedení a podporu přiměřeně k (nepříznivé) životní situaci člověka a jeho životním cílům a potřebám tak, aby se zlepšila schopnost jedince (páru, rodiny, skupiny) se ve své životní situaci orientovat a na základě využití vlastních sil a zdrojů okolí ji co nejlépe řešit nebo přijmout rozhodnutí, včetně přijetí zodpovědnosti za důsledky svého rozhodnutí. (Baštecká, 2005).

Pro proces poradenství je charakteristická především spolupráce mezi klientem a poradcem. Pomoc se rozvíjí na základě klientova přání, jímž míří k rozvinutí vlastních možností. Klient u sebe pociťuje překážky, které mu znemožňují dosáhnout cílů, a přeje si odstranit to, čemu nerozumí a co mu brání rozšířit své možnosti. Na to poradenský pracovník reaguje nabídkou rad, návodů a nápadů či námětů, které vytváří na základě své zkušenosti v průběhu

rozhovoru s klientem. Pracovník klientovi pomáhá najít nejužitečnější cesty, přičemž posuzovatelem užitečnosti zůstává sám klient. (Úlehla, 2005).

Poradenství jako takové je silným nástrojem a poradce je osobou, která může život svých klientů od základu změnit. Záleží to na způsobu podání informací, jejich selekci, interpretaci, vůli a ochotě klientů dané informace využít. Důležitá je rovněž vstřícnost a efektivní spolupráce odborníků z různých oborů. Společným cílem všech poradenských směrů je pomoc klientovi, která spočívá hlavně v podpoře růstu, rozvoje, zralosti a lepšího uplatnění klienta tak, aby se efektivněji orientoval ve světě a vyrovnával se s životem. (Gabura, 1995).

Přitom však platí, že *„bez toho, aby klient vložil své síly a svou energii do procesu změn, k žádné změně nedojde. Poradenství může u klienta dosáhnout změny jen tak, že aktivuje jeho pohotovost ke změně.“* (Koščo, 1987).

Na základě výše uvedeného lze konstatovat, že nejobecnějším cíle poradenské činnosti je pomoc lidem v obtížné životní situaci. Například je možné cíle poradenství definovat jako:

- pomoc klientovi, rozpoznat příčiny problému a realisticky jej začít řešit;
- pomoc klientovi při přijetí svobodného rozhodnutí i jeho důsledků;
- pomoc klientovi ujasnit krátkodobé i dlouhodobé osobní cíle a jejich případná modifikace;
- umožnění lepšího sebezpoznání, poznání vlastních slabín i předností;
- dosažení kladného sebehodnocení, sebedůvěry, rozvíjení schopností důvěřovat sobě i ostatním lidem. (Drapela, 1995).

V poradenské praxi nelze opomenout ani možnost zvratu v navozeném pozitivním vývoji. Je nutné počítat s možností prohloubení, regrese nebo opakování problémové situace. I na to je třeba klienta připravit a zároveň společně s ním pracovat na eliminaci těch faktorů, které by mohly ke zvratu

vést. Kromě toho jsou i faktory, jež nelze předem odhadnout ani ovlivnit (změněná rodinná nebo sociálně – ekonomická situace, zhoršení zdravotního stavu a soběstačnosti, úraz, vzplanutí nemoci, náhlé úmrtí či odchod pečující osoby apod.) a které je nezbytné řešit až následně, například formou krizové intervence či jiné psychosociální pomoci nebo adresné sociální služby.

Poradenská podpora může nastartovat potřebné změny a tím výrazně pozitivně ovlivnit kvalitu života jakkoli znevýhodněného člověka – klienta. Naopak, nevhodně vedená poradenská strategie, netaktní jednání nebo neaktuální rada může klienta dlouhodobě poškodit, někdy i na celý život a odradit jej od dalšího vyhledávání pomoci, kterou potřebuje.

3.1.1 Formy poradenské pomoci

Pojem poradenská pomoc a konzultační činnost je v rámci péče o člověka obecně chápán poměrně široce. Je to mimo jiné dáno i tím, že se rozeznává řada podob i řada obsahově dílčích či specificky orientovaných vysoce odborných poradenských aktivit s jejich specifickými cíly a prostředky. (Novosad, 2009) Rozlišují se například následující formy poradenské pomoci:

- Vedení, informování (quidance). Má charakter osvětový, výchovný a podpůrný, snaží se poskytnout informace a další vstupy potřebné pro to, aby klient dokázal sám řešit svou situaci; je často orientované na větší skupinu klientů (například práce se školní třídou, s výchovnou skupinou, specifickou komunitou). Z hlediska charakteru komunikace může jít o převážně jednosměrné předávání poznatků klientovi (přednáška, instruktáž, odpověď na dotaz klienta), svým charakterem se tak blíží spíše vyučování, výcviku apod.
- Poradenství v užším smyslu (counselling). Vede klienta (i skupinu klientů) k hlubšímu náhledu na jeho problém, příčiny a možnosti řešení tohoto problému; má výrazně interaktivní, u psychologického poradenství i prožitkový charakter. Předpokládá obousměrnou

komunikaci, individuální diagnostiku, terapeutickou intervenci. Vyžaduje vyšší kvalifikaci a klade si vyšší cíle v oblasti dosažení pozitivní změny v klientově situaci i jeho adaptaci, chování a prožívání. V psychologické oblasti se blíží psychoterapii, za rozlišovací znak se někdy považuje to, že poradenství pomáhá řešit problémy psychicky zdravých lidí, zatímco psychoterapie působí v oblasti duševní nemoci nebo tam, kde je ohroženo duševní zdraví klienta. Specifickou podobou je například doprovázení, jež pomáhá klientovi přijmout a nést situaci, která je objektivně nezměnitelná (umírání, odchod blízké osoby, ztráta nějaké funkční schopnosti), ale jejíž subjektivní prožívání lze ovlivnit.

- Konzultační činnost. Představuje odbornou poradu poskytovanou jinému odborníkovi v rámci péče o klienta. (Novosad, 2009).

3.2 Poradenské instituce pro dospělé

Jako příklady poradenské činnosti, spolu s jejich stručnou charakteristikou, lze uvést následující:

- lékařské poradenství se vztahuje zejména na specifika určitého onemocnění a život s ním, případně na úpravu životního stylu, životosprávy či dalších důležitých aspektů klientova života;
- psychologické poradenství (eventuelně psychoterapie či psychologická rehabilitace), jeho specifickou formou může být například partnerské poradenství a rodinná terapie (zaměřené na kritické situace v partnerských vztazích, klima v rodině, manželské a mezilidské vztahy) nebo krizová intervence, která představuje psychologickou, psychiatrickou, ale i sociální pomoc člověku v krizi, respektive v akutním momentu kritické či mimořádné tíživé životní situace;
- pedagogicko-psychologické poradenství se týká například komplexní problematiky školního neúspěchu, specifických

vývojových poruch učení a chování, školní zralosti apod., bývá s ním spojeno rovněž poradenství studijní a profesní (problematika volby studijního oboru a zvládnutí eventuelních potíží spojených se studiem), výchovné poradenství (výchovné problémy, porušování norem, ovlivňování hodnotového systému atd.);

- speciálně-pedagogické poradenství je zaměřené na zabezpečení ucelené výchovy a vzdělávání pro děti a mládež s různými typy zdravotního postižení či znevýhodnění;
- profesně-kariérové poradenství se orientuje na volbu vhodného zaměstnání s ohledem na možnosti a nadání jedince i s přihlédnutím k situaci na trhu pracovních příležitostí;
- poradenství v nezaměstnanosti se týká aktivizace nezaměstnaných jedinců, organizování kurzů a aktivit v oblasti rekvalifikace;
- sociálně-právní poradenství se vztahuje na problematiku sociálního zabezpečení, bydlení, orientaci v systému sociální politiky, zaměstnávání, občanské agendy, apod.
- technicko-kompenzační poradenství, sem patří zejména doporučení a úprava ortopedických nebo kompenzačních pomůcek pro osoby s tělesným, smyslovým či komunikačním postižením, bezbariérové úpravy vnitřního i vnějšího prostředí (interiéry veřejných budov, bytů, provozoven), řešení přístupnosti veřejné dopravy apod.;
- pastorační činnost je zaměřena na poskytnutí duchovní pomoci člověku v náročné situaci na bázi křesťanské etiky či jiné legitimní vírouky;
- resocializační poradenství (kurátorská činnost) poskytuje pomoc lidem propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody, ústavního ochranného léčení atd.;
- mediace představuje nestrannou pomoc při dosažení dohody či smíru mezi lidmi (například poškozený versus viník, žadatel versus odpůrce), a to mimosoudní cestou), v širším slova smyslu se jedná o poradenství v rámci kooperativního řešení konfliktů. (Novosad, 2009).

3.3 Sociální poradenství

Jak již bylo uvedeno, sociální poradenství je jednou ze základních sociálních služeb poskytovaných dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Základní sociální poradenství poskytuje osobám potřebné informace přispívající k řešení jejich nepříznivé sociální situace. Sociální poradenství je základní činností při poskytování všech druhů sociálních služeb a poskytovatelé sociálních služeb jsou vždy povinni tuto činnost zajistit.

Širší charakteristika základního sociálního poradenství uvádí, že sociální poradenství poskytuje informace o nárocích, službách a možnostech, které mohou vyřešit nebo zmírnit obtížnou situaci člověka. Poskytované informace vyplývají ze systému sociální ochrany občana, k němuž patří pojištění, podpora, pomoc, nebo ze systému, který zajišťuje zaměstnanost. Jeho součástí je rovněž zprostředkování další potřebné odborné pomoci. (Matoušek, 2003).

Podle zákona o sociálních službách je odborné sociální poradenství poskytováno „*se zaměřením na potřeby jednotlivých okruhů sociálních skupin osob v občanských poradnách, manželských a rodinných poradnách, poradnách pro seniory, poradnách pro osoby se zdravotním postižením, poradnách pro oběti trestných činů a domácího násilí; zahrnuje též sociální práci s osobami, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností.*“ (Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách). Součástí odborného poradenství je i půjčování kompenzačních pomůcek.

V rámci Vyhlášky č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách je taxativně vymezen rozsah úkonů poskytovaných v rámci základních činností u jednotlivých druhů sociálních

služeb a rovněž maximální výše úhrad za poskytování některých sociálních služeb

V § 3 je uvedeno, že základní sociální poradenství se při poskytování sociálních služeb zajišťuje v rozsahu těchto úkonů:

- a) poskytnutí informace směřující k řešení nepříznivé sociální situace prostřednictvím sociální služby,
- b) poskytnutí informace o možnostech výběru druhu sociálních služeb podle potřeb osob a o jiných formách pomoci, například o dávkách pomoci v hmotné nouzi a dávkách sociální péče,
- c) poskytnutí informace o základních právech a povinnostech osoby, zejména v souvislosti s poskytováním sociálních služeb, a o možnostech využívání běžně dostupných zdrojů pro zabránění sociálního vyloučení a zabránění vzniku závislosti na sociální službě,
- d) poskytnutí informace o možnostech podpory členů rodiny v případech, kdy se spolupodílejí na péči o osobu. (§ 3 Vyhlášky č. 505/2006 Sb.).

Následné znění vymezuje základní činnosti realizované při poskytování odborného sociálního poradenství, které se zajišťují v rozsahu těchto úkonů:

- a) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím;
- b) zprostředkování navazujících služeb,
- c) sociálně terapeutické činnosti;
- d) poskytnutí poradenství v oblastech orientace v sociálních systémech, práva, psychologie a v oblasti vzdělávání;
- e) tato základní činnost může být zajišťována poskytováním poradenství alespoň ve 2 z těchto oblastí,
- f) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí;
- g) pomoc při vyřizování běžných záležitostí,
- h) pomoc při obnovení nebo upevnění kontaktu s přirozeným sociálním prostředím. (§ 4 Vyhlášky č. 505/2006 Sb.).

4.

ROLE AKTÉRŮ SOCIÁLNĚ EDUKAČNÍHO PŮSOBENÍ

Následující kapitola se zabývá úlohou sociálního pracovníka a klienta v rámci sociálně edukačního působení.

4.1 Sociální pracovník

Sociálního pracovníka lze charakterizovat jako osobu, která vykonává sociální práci. (Baštecká a Goldmann, 2001).

Sociální pracovník zajišťuje klientům vytvoření existenčního čili materiálního zabezpečení a legislativní ochrany, usiluje o uplatnění jejich osobnostního potenciálu, o zajištění rodinné podpory. (Novosad, 2000).

Jeho posláním je pomáhat jednotlivcům, rodinám, skupinám i celým komunitám dosáhnout pohody a schopnosti vést soběstačný život. Stará se také o to, aby klient obdržel veškeré dávky a služby, které mu náleží. (Neumeister, 2008).

V úvodu podkapitoly věnované jednomu z aktérů sociálně edukačního působení, konkrétně sociálnímu pracovníkovi je nezbytné uvést základní legislativní východiska pro výkon této profese. V rámci zákona o sociálních službách jsou stanoveny předpoklady, které musí každý sociální pracovník splňovat. Předpokladem pro výkon povolání sociálního pracovníka je dle §110 tohoto zákona způsobilost k právním úkonům, bezúhonnost, zdravotní způsobilost a odborná způsobilost, kterou se rozumí vyšší odborné vzdělání získané absolvováním vzdělávacího programu akreditovaného podle zvláštního právního předpisu v oborech vzdělání zaměřených na sociální práci a sociální pedagogiku, sociální pedagogiku, sociální a humanitární práci, sociální práci, sociálně právní činnost, charitní a sociální činnost, nebo vysokoškolské vzdělání získané studiem v bakalářském, magisterském nebo doktorském

studijním programu zaměřeném na sociální práci, sociální politiku, sociální pedagogiku, sociální péči, sociální patologii, právo nebo speciální pedagogiku, akreditovaném podle zvláštního právního předpisu. (Matoušek, 2007).

Práce sociálního pracovníka je velmi různorodá a vzhledem k tomu, se také v jednotlivých zařízeních liší pracovní náplň a povinnosti z ní vyplývající. To je dle autora dáno nejen samotným zařízením, jeho kapacitou, technickým zázemím, počtem zaměstnanců apod., ale také samotnými klienty a jejich problémy. (Neumeister, 2008).

Ve vztahu k různorodosti práce a požadavku na profesionalitu je významnou otázkou problematika kompetencí sociálního pracovníka. Sociální pracovník (obecněji pracovník v pomáhající profesi) musí disponovat základními kompetencemi (schopnostmi). Tyto kompetence jsou chápány jako funkcionální projev dobře zvládané a uznávané profesionální role sociálního pracovníka, jejíž součástí jsou odborné znalosti, schopnost reflektovat adekvátně kontext a citlivě aplikovat hodnoty profese. Vymezuje se šest základních kompetencí sociálních pracovníků:

- Rozvíjet účinnou komunikaci – pracovník je schopen navázat s klientem profesionální vztah, podněcuje a motivuje klienty v jejich cestě ke změně a vytváří podmínky pro otevřenou komunikaci se všemi klienty.
- Orientovat se a plánovat postup – pomáhající získává přehled o klientových potřebách a možnostech. Pracovník je schopen stanovit osobní i rodinnou anamnézu, dovede stanovit rizikové faktory a meze spolupráce, společně s klientem plánují postupy a cíle práce. K tomu je také nezbytné, aby se sociální pracovník orientoval v aktuálním legislativním rámci i širších společenských podmínkách.
- Podporovat a pomáhat k soběstačnosti – sociální pracovník podporuje klienty k tomu, aby využívali své vlastní síly a schopnosti. Poskytuje klientům emoční podporu, pomáhá jim vyrovnat se s jejich problémy a napomáhá jim přebírat odpovědnost za sebe sama.

- Zasahovat a poskytovat služby – pracovník zná možnosti a metody poskytování služeb, zná organizace v okolí a zajišťuje klientům přiměřenou péči. Vytváří pro klienta optimální podmínky k přijetí nabízené služby a pomáhá při řešení konfliktů. Sociální pracovník poskytuje pomoc či služby pouze v souladu s předem stanoveným postupem a připravuje klienta na postupné ukončení spolupráce.
- Přispívat k práci organizace – pomáhající jedná v souladu s vnitřními předpisy a zásadami organizace, respektuje své kolegy a spolupracuje s nimi. Přispívá k dobré pověsti celého pracoviště a podává návrhy ke zlepšení jeho chodu, je organizací nejen formován, ale také ji zpětně utváří.
- Odborně růst – sociální pracovník je povinen se dále vzdělávat a sledovat změny zejména v legislativě. V neposlední řadě, aby mohl pracovník efektivně pracovat, je rovněž třeba, aby si uměl zorganizovat práci a zvládnout ji ve stanoveném čase. (Havrdová, 1999).

V souvislosti s prací sociálního pracovníka se rovněž otevírá množství zásadních etických otázek. Základní etické principy práce sociálního pracovníka jsou patrně nejpregnantněji vymezeny v rámci deklarativního dokumentu nazvaného Etický kodex sociálních pracovníků České republiky.

Dle uvedeného dokumentu sociální pracovník *„respektuje jedinečnost každého člověka bez ohledu na jeho původ, etnickou příslušnost, rasu či barvu pleti, mateřský jazyk, věk, pohlaví, rodinný stav, zdravotní stav, sexuální orientaci, ekonomickou situaci, náboženské a politické přesvědčení a bez ohledu na to, jak se podílí na životě celé společnosti.“* (Etický kodex sociálních pracovníků..., 2006). Dále respektuje *„právo každého jedince na seberealizaci v takové míře, aby současně nedocházelo k omezení stejného práva druhých osob, pomáhá jednotlivcům, skupinám, komunitám a sdružení občanů svými znalostmi, dovednostmi a zkušenostmi při jejich rozvoji a při řešení konfliktů jednotlivců se společností a jejich následků“* a za všech okolností dává

přednost profesionální odpovědnosti před svými soukromými zájmy. Služby poskytuje na nejvyšší odborné úrovni. (Etický kodex sociálních pracovníků..., 2006).

Mezi základní principy práce sociálního pracovníka patří rovněž snaha o maximální podporu dodržování lidských práv, lidské důstojnosti a sociální spravedlnosti. Tyto principy byly přijaty Valným shromážděním mezinárodní federace sociálních pracovníků v roce 2004 v australském Adelaide, a to v rámci Mezinárodního etického kodexu sociální práce. Podle zmíněného dokumentu je sociální práce založena na respektu k hodnotě a důstojnosti všech lidí a na právech, která z toho vyplývají. Sociální pracovníci podporují a chrání fyzickou, duševní, emocionální a duchovní integritu a blaho každého člověka a mají povinnost podporovat sociální spravedlnost ve vztahu ke společnosti obecně i ve vztahu k lidem, se kterými pracují. To znamená především:

- Respektovat právo na sebeurčení - sociální pracovníci respektují a podporují právo lidí na provádění vlastních výběrů a rozhodnutí, nezávisle na jejich hodnotách a životních rozhodnutích, za předpokladu, že to neohrozí práva a legitimní zájmy druhých.
- Podporovat právo na participaci - sociální pracovníci podporují plné zapojení a účast lidí, kteří používají jejich služby, takovými způsoby, aby mohli dosáhnout zmocnění ve všech aspektech rozhodování a jednání, které ovlivňuje jejich život.
- Jednat s každým člověkem jako s celostní bytostí - sociální pracovníci se zajímají o celého člověka v rámci rodiny, komunity a společenského a přirozeného prostředí a usilují o rozpoznání všech aspektů života člověka.
- Identifikovat a rozvinout silné stránky - sociální pracovníci se zaměřují na silné stránky jednotlivců, skupin a komunit, a tak podporují jejich zmocnění.
- Čelit negativní diskriminaci - sociální pracovníci mají povinnost čelit negativní diskriminaci na základě takových charakteristik, jako

jsou schopnosti, věk, kultura, rod nebo pohlaví, rodinný stav, socioekonomický status, politické názory, barva pleti nebo jiné fyzické charakteristiky, sexuální orientace nebo duchovní přesvědčení.

- Uznat diverzitu - sociální pracovníci rozpoznávají a respektují etnickou a kulturní rozdílnost ve společnostech, kde pracují, berouce při tom v úvahu individuální, rodinné, skupinové a komunitní odlišnosti.
- Spravedlivě distribuovat zdroje - sociální pracovníci zaručují, že zdroje, které mají k dispozici, jsou rozdělovány spravedlivě ve shodě s potřebami.
- Čelit nespravedlivé politice a praktikám - sociální pracovníci mají povinnost upozorňovat své zaměstnavatele, tvůrce politik, politiky samotné a veřejnost na situace, kdy lidé žijí v chudobě, když zdroje nejsou adekvátní nebo když rozdělování zdrojů, politika a praxe jsou utlačující, nespravedlivé nebo škodlivé.
- Pracovat na základě solidarity - sociální pracovníci mají povinnost čelit sociálním podmínkám, které přispívají k sociálnímu vyloučení, stigmatizaci nebo útisku, a pracovat pro sociální inkluzi. (Mezinárodní etický kodex sociální práce, 2004).

Jak je výše uvedeno, mezi mezinárodně uznané principy práce sociálního pracovníka patří také snaha o komplexní působení na klienta a jeho vnímání v celostním kontextu. Tento princip dle našeho názoru odkazuje na systémový přístup ke klientovi a na tomto principu jsou postaveny také projekty, jimž je věnována pozornost v rámci dalších částí této práce.

Další důležitou otázkou v oblasti výkonu profese sociálního pracovníka je celkové pojetí jeho práce, v němž se odráží míra angažovanosti, profesionality, ale také například případná míra možné manipulace s klienty. V souvislosti s tím, se rozlišují čtyři typy sociálních pracovníků.

Angažovaný sociální pracovník chápe svou práci jako způsob, jímž uplatňuje osobní morální hodnoty. S klienty jedná jako s lidskými bytostmi, které vnímá empaticky a s respektem. Vychází z toho, že sociální pracovník by měl opravdově pečovat o své klienty a jednat s nimi jako s přáteli. Sám sebe chápe především jako osobu a až potom jako sociálního pracovníka. Používá stejné etické principy na situace v osobním životě i na ty, které vzniknou v rámci sociální práce.

Radikální sociální pracovník má s předchozím společné to, že vkládá osobní hodnoty do praxe. Nedělá to však proto, aby poskytl jednotlivému klientovi bezpodmínečnou péči, ale jde mu primárně o změnu těch zákonů, oblastí sociální politiky a praxe, které považuje za nespravedlivé. Jde tedy spíše o otázku politické ideologie a o práci v zájmu sociální změny.

Byrokratický sociální pracovník odděluje osobní hodnoty, profesní hodnoty a hodnoty zaměstnavatele. Cílem sociální práce v jeho podání je manipulace s lidmi v zájmu jejich změny. K roli sociálního pracovníka patří i to, že vytváří iluzi osobní péče o klienta. Na druhé straně v určitých případech musí působit i jako přísný „normalizátor“ klienta. Rozdělení osobního a profesního je nutné pro to, aby se sociální pracovníci necítili vinní tím, že s lidmi manipulují a že využívají profesionální vztah způsobem, který by v osobním životě nepovažovali za čestný.

Profesionální sociální pracovník je autonomním profesionálem, který je vzdělaný v oboru, je veden etickým kodexem a jeho identitu tvoří především příslušnost k profesi. Prioritou jsou práva a zájem klientů. Důležitý je individuální vztah s klientem, kterého sociální pracovník chápe jako aktivního spolupracovníka. Profesionální model je založený na tom, že je potřeba vyvážit moc mezi sociálním pracovníkem a klientem, a to upevněním práv klientů. Práva klientů jsou posilována jejich zapojením do rozhodování. Tím určitá část moci přechází do rukou klienta. Důraz je však kladen na sociálního pracovníka, který klientovi tuto moc dává. Klient má tedy větší moc, ale ta je pod kontrolou sociálního pracovníka. (Banksová, 2001).

Z hlediska odbornosti, se odbornost sociálního pracovníka pozná podle toho, jakým dokáže být prostředníkem mezi stanovenými normami a osobností klienta. Pracovník totiž vystupuje jako zástupce majoritní společnosti, je zástupcem státu, většiny a reprezentuje de facto normalitu. Na straně druhé je znalcem a pomocníkem z hlediska občanských práv klienta. Jakožto prostředník by měl působit na obě strany, tedy jak na klientovo chování, tak i na společenské normy. (Úlehla, 2007).

Jednou z často zmiňovaných, či téměř klíčových, kompetencí sociálního pracovníka ve vztahu ke klientům je schopnost empatie. Klienti přicházející za pracovníkem jsou velice citliví a rozeznají, zda se pracovník přetvařuje či není upřímný, proto je důležité, aby byl sociální pracovník opravdový (kongruentní), aby jednal a hovořil tak, jak skutečně myslí a cítí. Pracovník by také měl být empatický, bezprostřední, konkrétní a ke klientovi musí vždy a za všech okolností vyjadřovat dostatek úcty a respektu. V neposlední řadě je důležitá i důvěryhodnost pomáhajícího. Rozumí se jí spolehlivost v mezilidských vztazích, dodržování slibů a stanovených termínů a časů schůzek. (Křivohlavý, 1993).

V samotném závěru části textu věnované sociálním pracovníkům, jsou níže uvedena základní pravidla etického chování sociálního pracovníka ve vztahu ke klientovi tak, jak jsou uvedena v rámci Etického kodexu sociálních pracovníků České republiky. Dle tohoto kodexu tedy sociální pracovník ve vztahu ke klientovi zejména:

- Podporuje své klienty k vědomí vlastní odpovědnosti.
- Jedná tak, aby chránil důstojnost a lidská práva svých klientů.
- Pomáhá se stejným úsilím a bez jakékoliv formy diskriminace všem klientům.
- Jedná s každým člověkem jako s celostní bytostí. Zajímá se o celého člověka v rámci rodiny, komunity a společenského a přirozeného prostředí a usiluje o rozpoznání všech aspektů života člověka.

- Zaměřuje se na silné stránky jednotlivců, skupin a komunit a tak podporuje jejich zmocnění.
- Chrání klientovo právo na soukromí a důvěrnost jeho sdělení. Data a informace požaduje s ohledem na potřebnost při zajištění služeb, které mají být klientovi poskytnuty a informuje ho o jejich potřebnosti a použití. Žádnou informaci o klientovi neposkytne bez jeho souhlasu. Výjimkou jsou osoby, které nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu (zejména nezletilé děti) nebo tehdy, kdy jsou ohroženy další osoby. V případech, kde je to v souladu s platnými právními předpisy, umožňuje účastníkům řízení nahlížet do spisů, které se řízení týkají.
- Podporuje klienty při využívání všech služeb a dávek sociálního zabezpečení, na které mají nárok, a to nejen od instituce, ve které jsou zaměstnáni, ale i ostatních příslušných zdrojů. Poučí klienty o povinnostech, které vyplývají z takto poskytnutých služeb a dávek. Podporuje klienta při řešení problémů týkajících se dalších sfér jeho života.
- Podporuje klienty při hledání možností jejich zapojení do procesu řešení jejich problémů.
- Je si vědom svých odborných a profesních omezení. Pokud s klientem nemůže sám pracovat, předá mu informace o dalších formách pomoci.
- Jedná s osobami, které používají jejich služby (klienty) s účastí, empatií a péčí. (Etický kodex sociálních pracovníků..., 2006).

4.2 Klient

Za klienta (v terminologii sociálních služeb také někdy uživatele) je považován jedinec, který využívá sociální službu.

Klienty je dle dostupné odborné literatury možné dělit dle různých kritérií, dle typu problému, věku, dle základního přístupu k využívání služby apod.

Podle posledního uvedeného kritéria lze klienty členit na dobrovolné (spolupracující) a nedobrovolné.

Dále se rozlišují klienti autonomní a heteronomní. Autonomní klient se vyznačuje tím, že spolupráce se sociálním pracovníkem je pro něho spíše pouze oporou a zdrojem motivace ke změně. Postavení klienta i sociálního pracovníka je rovnocenné a pracovník zaujímá spíše roli poradce či facilitátora. Naopak, heteronomní klient sám sebe vnímá jako nedokonalou bytost, na vzájemné spolupráci a rozhodnutích sociálního pracovníka je v podstatě závislý, potřebuje vnější pomoc. Sociální pracovník přebírá za klienta odpovědnost a volí spíše direktivní způsob práce. Cílem vzájemné spolupráce je opětovné začlenění klienta do společnosti. (Klimentová, 2002).

Sociální pracovník se v průběhu výkonu své práce může setkat s různými typy klientů, s nimiž bývá nesnadné spolupracovat či navázat jakýkoli adekvátní kontakt. V následující části textu je věnována pozornost jednotlivým typům klientů, k nimž je třeba v rámci intervence sociálního pracovníka přistupovat specificky. Třídění takzvaných problémových klientů zahrnuje nedobrovolné klienty, klienty v odporu, mlčící klienty, klienty v depresi, suicidální klienty a klienty manipulativní. (Pružinová a Gabura, 1995). Dále lze tuto skupinu doplnit o kategorii stěžujícího si klienta. (Klimentová, 2002).

Nedobrovolného klienta lze definovat jako jedince, kterému byla v důsledku porušení zákona nařízena ochranná terapie. Dalším příkladem může být nařízená ústavní péče. Klient je tedy zpravidla bez zájmu řešit své problémy. Za nedobrovolné klienty lze označit i osoby, které sociální pracovníky navštěvují například pod tlakem rodiny. (Řezníček, 1994).

Nedobrovolný klient sociálnímu pracovníkovi příliš nedůvěřuje a většinou s ním nespolupracuje. Existují dva typy nedobrovolných klientů. První z nich si je svého problému vědom, ale nechce jej řešit a druhý typ klienta si dokonce vůbec nepřipouští, že nějaký problém má. (Klimentová, 2002).

U tohoto typu klienta je důležité, aby mu sociální pracovník poskytl veškeré pravdivé informace týkající se zařízení, své náplně práce a také nezávislosti. Klient by měl být srozuměn s tím, že se nebude chovat a jednat podle toho, jak mu poradí sociální pracovník, ale budou spolupracovat na předem stanovené dohodě. Zároveň pracovník nesmí klienta nutit proti své vůli ke spolupráci, vydírat ho, manipulovat s ním, vstupovat s ním do konfrontace. Naopak je vhodné, aby o něj projevil zájem, byl aktivní a při rozhovoru by neměl dlouho mlčet. Díky vhodně vytvořené atmosféře bez jakéhokoliv odsuzování, obviňování se u klienta zmírní nezájem, nedůvěra. Ještě před samotným zahájením rozhovoru je dobré klienta upozornit na to, že veškeré informace, jež poskytne pracovníkovi, nebude vynášet dál bez jeho souhlasu. Důvěra mezi pracovníkem a klientem může vzniknout jen za předpokladu, že se oba budou podílet na poradenském procesu a pracovník poskytne dostatek pravdivých informací. (Pružinská a Gabura, 1995).

Pro klienta v odporu je příznačný odpor ke změnám. Hlavním důvodem jsou obranné mechanismy kvůli manifestaci intrapsychických impulzů. Odpor chrání ego před přijetím různými nežádoucími či nebezpečnými impulzy. Jedinec jedná z odporu ve třech důvodech. Tím prvním je, že klient si problém nepřipouští. Druhým klient své chování chce napravit, ale neví jak. Posledním důvodem je, že si klient problém připouští, ale odmítá se změnit. (Pružinská a Gabura, 1995).

Původ svého problému klient zpravidla připisuje vnějším faktorům a vinu hledá mimo sebe. Je třeba takového klienta motivovat, podporovat a nabízet mu alternativy řešení problému, ale rozhodne-li se klient nespolupracovat, pracovník ho může odkázat na služby někoho dalšího nebo přímo ukončit poradenský proces.

V případě mlčícího či mlčenlivého klienta se nejedná o náhodné, krátkodobé mlčení. Tento typ klienta mlčí téměř neustále, nedokáže nebo nechce mluvit o svém problému, ani o sobě (Klimentová, 2002). Je obtížné jej přimět k tomu,

aby se nějak vyjádřil, svěřil své pocity a myšlenky. S tímto typem lidí je velmi těžké navázat počáteční vztah.

Pokud se pracovník setká s mlčícím klientem, obvykle tím vyjadřuje svou úzkost, nedůvěru, nejistotu nebo také odpor. Pracovník by klienta neměl nutit ke komunikaci, naopak mu nechat prostor k jeho mlčení. Zároveň by se neměl na něj vyvíjet tlak, aby mluvil jen to, co chce od něj slyšet sám pracovník. Klient potřebuje více prostoru a času k přemýšlení, protože se může přizpůsobovat na novou situaci nebo jen sbírá odvalu k vyjádření se. Pokud by v době klientova mlčení položil otázku, riskuje klientovo zablokování, podráždění či znechucení. Mlčení však na druhou stranu nesmí být příliš dlouhé, jelikož stěžuje pohotovost k otevřenému rozhovoru. Mlčení může pracovník přerušit například otázkou, co se klientovi honí hlavou nebo jak se cítí atd. Pokud klient bude stále mlčet, může mu poradce nabídnout, aby daný problém či úkol na papír napsal či nakreslil. Jestliže klient nebude ani při této metodě spolupracovat, pracovník může oznámit, že bez informací, rozhovoru nemůže v daném problému pomoci a nechá jen na jeho uvážení, zda ukončí sezení. (Pružinská a Gabura, 1995).

Dalším typem je klient v depresi. Depresivní stavy mohou být u klienta zpravidla vyvolány například ztrátou blízkého člověka nebo v důsledku ztráty zaměstnání či jiných negativních životních změn. Jedná-li se však o klinickou depresi, měla by být jedinci doporučena odborná péče psychiatra, případně intervence v rámci zdravotnického zařízení.

Při sezení s tímto typem klienta by měl pracovník nejprve všechny problémy vyslechnout, a poté se pokusit vysvětlit, proč klient má depresi, vysvětlit mu, jakým způsobem dojde k odstranění problémů a doporučí mu, jaké další vhodné instituce navštívit. Po všech následných vyšetřeních dohodnout podmínky spolupráce, uzavřít kontrakt, zadat instrukce k plnění jednotlivých úloh a v neposlední řadě také zjistit očekávání klienta, podporovat ho a směřovat ho k samostatnosti a zodpovědnosti za svůj život. (Pružinská a Gabura, 1995).

V případě suicidálního klienta neboli klienta vykazujícího sebevražedné sklony je nezbytné poskytnout mu první pomoc v krizi. Krizová intervence spočívá v tom, že pracovník zajistí klientovi oporu a pocit bezpečí, neustále s klientem komunikuje, i když klient nereaguje. Veškeré své chování musí pracovník komentovat, mohlo by se stát, že by si klient pracovníkovo chování mylně vyložil a zareagoval by ukvapeně a náhle. (Klimentová, 2002).

S tímto typem jedince by měl spolupracovat převážně psychiatr, ale protože se objevuje i v zařízeních sociálních služeb, je důležitá připravenost sociálního pracovníka při kontaktu s ním. Klient, který bude hovořit o sebevraždě je důležité ze strany sociálního pracovníka ho nechat mluvit. Pracovník musí vycítit jeho pocity a ne ho optimisticky utěšovat. Takového klienta nelze odsuzovat z náboženských či etnických důvodů. Při každém sezení by pracovník měl klienta přesvědčit o návštěvě psychiatra a slíbit mu, že po ukončení léčby ve zdravotnickém zařízení ho může opět navštívit. (Pružinská a Gabura, 1995).

Je třeba doplnit, že pomáhající nemůže předvídat budoucnost a tím ani jednání klienta v následujících hodinách či případně dnech od jeho poslední návštěvy v zařízení poskytujícím sociální služby či v poradně, nepřebírá tedy odpovědnost za klientovo jednání. (Darek a Martínková, 2008). Pokud má tedy klient stále sklon k sebevraždě, pracovník nepřebírá za jeho jednání odpovědnost. Pracovník mu může pomoci zvládnout jeho depresivní stavy a spolu vytvoří program. (Pružinská a Gabura, 1995).

Manipulativní klienti se pokoušejí manipulovat s pracovníkem, chtějí nad ním získat převahu či výhodu pro sebe. Tento typ klienta obvykle nemá zájem o spolupráci a spíše se snaží usilovat o získání nějaké výhody či navázat kontakt neformálního vztahu, zkorumpování pracovníka a zároveň si získat nadvládu nad ním. V případě nespolupráce je vhodné stanovit odpovídající sankce. (Řezníček, 1994).

Manipulace však může sloužit jako ochrana křehkého ega klienta a klient za ni může skrývat citlivé téma, které se snaží skrýt před odhalením pracovníkem nebo jinou osobou. (Klimentová, 2002).

Sociální pracovník by se měl při práci snažit nalézt zdroj strachu klienta, tedy z čeho nebo z koho má klient obavy. V případě spolupráce s výrazněji manipulativním klientem se doporučuje pracovat ve dvojici nebo v týmu, případně využít mechanismus supervize. (Pružinská a Gabura, 1995).

Poslední z výše zmíněných typů je stěžující si klient, který si neustále stěžuje, své problémy považuje za nejdůležitější a zpravidla sociálního pracovníka zahrnuje stále novými problémy. Přestože žádá o pomoc, není výjimkou, že ji nakonec odmítá, případně se neřídí radami sociálního pracovníka. Pokud tak již učiní a jeho problém se vyřeší, může dokonce tuto skutečnost sociálnímu pracovníkovi záměrně zatajit. Sociální pracovník by se měl snažit odhalit tento typ chování, zjistit jeho příčinu, nabídnout konkrétní pomoc a v případě výrazně negativních postojů ke klientovi se poradit o jeho předání jinému pracovníkovi. (Klimentová, 2002).

5.

PRAKTICKÁ REALIZACE – PROJEKT MINIMALIZACE ZNEUŽÍVÁNÍ SOCIÁLNÍCH DÁVEK V ÚSTECKÉM KRAJI

V projektu, který je pracovně označen jako „Minimalizace zneužívání sociálních dávek v Ústeckém kraji“ je definována strategie pro řešení sociálních problémů v Litvínově. Projekt vychází z definovaného problému dlouhodobé slabé sociální ochoty odpovědných osob hledat si práci a nebýt závislý na sociálním systému. V praxi je tento problém definován kvantitativním způsobem jako prokazatelný nárůst počtu příjemců sociálních dávek v důsledku vysoké nezaměstnanosti na Mostecku a v okolních okresech, dále jako nárůst vnitřní migrace obyvatel a postupné vytváření sociálně vyloučené lokality ve čtvrti Janov. Tato situace a sociální problematika vedla vedení města Litvínov k iniciování spolupráce s Úřadem práce v Mostě a s Krajským úřadem v Ústí nad Labem. Výsledkem spolupráce a koordinovaného postupu odpovědných organizací samosprávy je řízení přípravy a realizace projektu „Minimalizace zneužívání sociálních dávek v Ústeckém kraji – pilotní projekt Litvínov“. Startovní pilotáž byla spuštěna v březnu 2008.

Představitelé a management města Litvínov za spolupráce svého odboru sociálních věcí a Městské policie usiluje o aplikaci sociální analýzy a tyto poznatky aplikovat do systému rovnováhy mezi vyplácením sociálních dávek a ochranou před jejich zneužíváním. Východiskem je, že část příjemců sociálních dávek bere tyto dávky pro svou sociálně tíživou situaci na skutečné životní potřeby. Negativním efektem je však situace, kdy část příjemců pojímá tyto dávky jako sociální přilepšení ke své práci na černo. S tím souvisí další sociálně patologické jevy (požívání drog, alkoholismus, a gambling). Lze přepokládat, že vhodným stimulem, ale i represí lze počet osob žijících na sociálních dávkách dlouhodobě snižovat. Část klientů nakládá se sociálními

prostředky nevhodným způsobem. Osoby, které dávky využívají skutečně na domácí spotřebu a nákup potravin a zboží, nebudou poukázkami postiženy.

Lze doložit, že počet osob, které sociální dávky zneužívají, narůstá. V Ústeckém kraji se jako jeden z problémových hledisek ukázal nárůst počtu osob prokazatelně pobírajících sociální dávky a současně trávících svůj volný čas hraním na výherních automatech, požíváním drog. V Litvínově, kde v rámci Ústeckého kraje probíhal pilotní projekt *Minimalizace zneužívání sociálních dávek*, se řešil sociální problém pomocí výplat části sociálních dávek prostřednictvím poukázek na základní sortiment potravin. Prokazatelně bylo řešení úspěšné. Z výsledků vyplynula zákonná iniciativa návrhu zvláštní skutkové podstaty trestného činu zneužití sociální dávky v rozporu s jejím účelem. V této souvislosti je potřeba rozlišovat dvě skutkové podstaty opírající se ve výkladu § 209, o podvodu podle Trestního zákoníku.

Je posuzováno, zda žadatel v žádosti o sociální dávku úmyslně uvedl nepravdivé údaje. Následně jde o spáchání trestného činu podvodu ve smyslu citovaného paragrafu. Zákon stanoví, že kdo sebe nebo jiného obohatí tím, že uvede někoho v omyl, využije něčího omylu, nebo zamlčí podstatné skutečnosti a způsobí tak na cizím majetku škodu nikoliv nepatrnou, bude potrestán odnětím svobody až na 2 roky, zákazem činnosti nebo propadnutím věci případně jiné majetkové hodnoty. V první řadě hrozí trestní stíhání a ve vážnějších případech musí občané vrátit neoprávněně získané sociální dávky od státu. Zákonná úprava pamatuje na důkaz úmyslu. Prokazuje se úmyslné jednání, nikoliv jen nedbalost. Předpokladem je, že škoda musí činit nejméně 5000 Kč. Trestná je samozřejmě i příprava podvodu. V tomto případě stačí, že někdo v žádosti o přiznání sociální dávky úmyslně lže s úmyslem získat neoprávněně více než 5000 Kč. Rozhodovací činnost soudů a některá usnesení Ústavního soudu se přiklánějí k používání a využívání výše citovaného paragrafu *Trestního zákoníku*, než k doposud jeho navrhovanému rozšíření o zvláštní skutkovou podstatu nového trestného činu Zneužití sociální dávky v rozporu s jejím účelem, a to s poukazem na ústavní zákon stanovený Listinou základních práv a svobod. Příkladem je rozhodnutí Okresního soudu v Mostě ze dne 15. 7. 2013. Odsouzený je podle rozsudku vinen, že jako příjemce

dávky v hmotné nouzi příspěvku na živobytí ve výši 3 410 Kč, který mu byl přiznán na základě jeho žádosti za leden a únor 2013 a vyplacen ÚP ČR kontaktním pracovištěm Litvínov, neoznámil plátcí příspěvku, že měl z prodeje šrotu v lednu téhož roku příjem 2 996 Kč a v únoru 5 951 Kč, čímž spáchal přečin podvodu podle § 209 odst. 1 Trestního zákoníku. Odsouzen byl k trestu odnětí svobody v trvání 8 měsíců s podmíněným odkladem na zkušební dobu trvání tří roků. Neoprávněně přijaté sociální dávky je odsouzený povinen ÚP ČR vrátit.

Platí sice, že *„každý může činit, co není zákonem zakázáno a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá“* (Listina základních práv a svobod, Hlava první Obecné ustanovení, čl. 3), avšak je také stanoveno, že *„povinnosti mohou být ukládány toliko na základě zákona a v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod.“* (Listina základních práv a svobod, Hlava první Obecné ustanovení, čl. 4, odst. 1). Platí také, že *„každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.“* (Listina základních práv a svobod, Hlava první Obecné ustanovení, čl. 10, odst. 1). A *„každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a osobního života.“* (Listina základních práv a svobod, Hlava první Obecné ustanovení, čl. 10, odst. 2).

Vedení města Litvínova rozhodlo, aby vznikl na základě praktických zkušeností se zavedením „nulové tolerance“ postup při řízení pravidelného hodnocení. Kromě této iniciativy byly zkušenosti z tohoto hodnocení využity i při přípravě dalších návrhů ve formě zákonných iniciativ v rámci Ústeckého kraje a jeho vedení, známých pod pojmem *Ústecký balíček*. S tzv. *Ústeckým balíčkem*, přijatým Zastupitelstvem Ústeckého kraje v roce 2011, souvisí také *Návrh Zastupitelstva Ústeckého kraje na vydání zákona o některých opatřeních při zajišťování bydlení osobám ve změně zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů a zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů (zákon o sociálním bydlení)*, a také návrh *Zastupitelstva Ústeckého kraje na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 2028/1990 Sb., o loteriích a jiných podobných hrách, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 634/2004 Sb., o správních poplatcích, ve znění*

pozdějších předpisů a zákon č. 565/1990 Sb., o místních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů. Dále byl přijat návrh zastupitelstva Ústeckého kraje na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění zákona č. 306/2009 Sb., a zákona č. 181/2011 Sb. a zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích ve znění pozdějších předpisů. (Ústecký balíček, 2011).

Celá problematika tzv. „zneužívání sociálních dávek“ se stává součástí odborné debaty místních politiků, ale také sociologů a legislativců. Stanoviska se však výrazně rozcházejí. Důležité je proto usnesení Ústavního soudu a stanovisko nevládních institucí. Znamé je také stanovisko Iniciativy Proalt. Tvrdí se v něm, že *„pokládat zneužívání sociálních dávek za trestní či podvod je nesmysl. Současná legislativní úprava pro zneužívání je přísnější než placení daní. Hranice pro trestný čin podvodu je 5000 Kč, zatímco pro neplacení daní je hranice 50.000 Kč. Z hlediska struktury zákona je tedy jasné, že by tomu tak být nemělo.“* (Iniciativa Proalt, 2011). Jde o to, aby odpovědní činitelé a politici chtěli nedostatek napravit a zpřísnit kritéria pro neplacení daní, a nebo chtějí zavádět restriktivní opatření

V roce 2010 bylo zjištěno 42.000 případů v celkové výši 150 mil. neoprávněného vyplacení sociálních dávek. Šlo o uvedení nepravdivých údajů uvedených v žádostech o poskytování sociálních dávek, což bylo kvalifikováno jako pokus o podvod nebo prokazatelný podvod ve smyslu § 209 Trestního zákoníku. Zneužívání sociálních dávek k jiným než sociálním účelům nebylo v rámci výzkumných programů MPSV ani neziskových organizací typu Proalt připravováno a ani zadáno.

Analýzy však ukazují, že je potřeba řešit příslušný problém pomocí legislativních změn, které jsou uvedeny v dokumentu Ústecký balíček. Jde o opatření jak v oblasti prevence, tak i v oblasti represe. Nedostatečný legislativní rámec současné zákonné podoby způsobuje sociální eskalaci a sociální napětí v oblastech sociálně vyloučené lokality. Příkladem je město Duchcov, kde se odehrál v roce 2013 sociální konflikt a v roce 2011 Šluknovsko, popř. ve stejném roce Litvínov. Sociální nepokoje, sociální neklid a napětí v těchto lokalitách je třeba okamžitě řešit a mít současně připravenou dlouhodobou koncepci následných preventivních kroků ke zlepšení stavu. Jen

v Ústeckém kraji má statut sociálně vyloučené lokality 63 míst ve městech a obcích. Nepokoje mohou vypuknout znovu, nebudou-li tyto lokality pod přiměřenou kontrolou státu a obcí.

Ústecký balíček představuje legislativní úpravy v oblasti sociálního bydlení, novelizaci zákona o provozování hazardních her a sázek a novelizaci zákonné úpravy postupu proti narušování veřejného pořádku, rušení nočního klidu a opakovaných drobných výtržností a krádeží, s nutností je řešit v případě jejich opakování jako trestní čin.

Sociální nepokoje v roce 2013 v Duchcově, 2011 na Šluknovském výběžku, Karvinsku a dalších oblastech se ostře vyhrtily, neboť byly tyto lokality dlouhodobě přehlížené. Problémy v sociálně vyloučených lokalitách zůstávaly neřešeny. Česká republika dosud nemá zkušenost s podobnými protesty občanů, zvláště jde-li o sociální dobývání svých práv. Narůstající napětí ve společnosti pokračují již od roku 2008 událostí v Janově.

Návrhy obsažené v Ústeckém balíčku byly vypracovány na základě usnesení zastupitelstva Ústeckého kraje ze dne 31. 3. 2010. Byl také schválen záměr přípravy legislativních změn zákonů v souvislosti s bojem proti extremismu a xenofobii ve smyslu závěrů konference *Společně proti extremismu*, kterou organizoval Ústecký kraj dne 1. 10. 2009 na základě podnětů zkušeností z Litvínova a Janova v roce 2008 - 2009. Účastníky již zmiňované konference byly zástupci *Ministerstva vnitra ČR a Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách*.

Návrh zákona o sociálním bydlení zakotvený v tomto balíčku představuje alternativní řešení problémů, které souvisí se sociálním bydlením. Stávající právní stav řeší pouze obecné povinnosti, kdy všichni občané mají právo na základní sociální poradenství. V *Zákoně o obcích* je uložena obcím stejná povinnost vytvářet ve své samostatné působnosti podmínky pro uspokojování potřeb bydlení svých občanů. Poskytování specializovaného poradenství v oblasti bydlení není jako povinnost orgánu veřejné správy zakotvena a její poskytování a její výstupy nejdou exaktně hodnotit. Stále více občanů v České republice se potýká s problémem nedostatku možností standardního bydlení. Ve velkém rozsahu je to v Ústeckém kraji. Nedostatek sociálního bydlení

nabývá charakteru nové chudoby, což vede k negativním dopadům na život společnosti ve městech a obcích a významně se podílí na růstu sociálního napětí. Kdyby byla stávající legislativa tohoto segmentu práva dostačující, nedošlo by ke vzniku, udržování, ale i rozšiřování nových segregovaných sociálně vyloučených oblastí a lokalit, představujících ve svém komplexu soubor společenských a bezpečnostních rizik pro jejich obyvatele a tím i pro celou společnost. Z *Listiny základních práv a svobod* vyplývá právo na přístup k přiměřenému, lidsky důstojnému a udržitelnému bydlení, což je základním právem každého člověka, ke kterému se Česká republika smluvně zavázala. Předkládaný návrh legislativní úpravy je kompatibilní s *Koncepcí bydlení ČR do roku 2020*. Tato koncepce byla schválena vládou ke dni 13. 7. 2011 usnesením č. 524. Dle Koncepce bydlení ČR do roku 2020 není model finanční výpomoci s ohledem na vývoj veřejných financí do budoucna udržitelný. Návrh zákona o sociálním bydlení se snaží definovat pomoc neinvestiční povahy formou specializovaného odborného poradenství a asistence formou zprostředkovatelské a zajišťovací funkce, aniž by toto bydlení bylo poskytováno zdarma. Mezi základní východiska Koncepce bydlení ČR do roku 2020 spadá, vedle problémů finanční dostupnosti bydlení, další znevýhodnění, na základě kterého nemůže zůstat občan na volném trhu bydlení trvale v nájemném vztahu. Trendy nájemné smlouvy na příliš krátké období, budují nejistotu, která se týká trvání nájmu a výše nájemného do budoucna. To vytváří prostor pro realitní makléře, majitele bytů, lichváře a další, získávat v krátké době nepřiměřené zisky z bydlení.

Návrh obsahuje definice, kde je jako jedno ze základních práv občana požádat o pomoc s řešením sociální situace složkami samosprávy v přenesené působnosti, které budou moci občanům pomoci uspokojit své bytové potřeby svépomocí, poskytovat tuto pomoc ze zákona. Jedná o *Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR*, krajské úřady a obecní úřady s rozšířenou působností ve smyslu zákona č. 317/2000 Sb. Tyto obce by v novele zákona představovaly přijatelný kompromis mezi potřebou oprávněných osob zůstat bydlet v určité oblasti, kde dlouhodobě žijí. S reálnými možnostmi obce při poskytování nebo

při zprostředkování sociálního bydlení je potřeba počítat. Obecní úřady s rozšířenou působností a žadatelé o pomoc v oblasti bydlení jsou ve vztahu povinni řídit se principem místní příslušnosti, zejména v místě trvalého pobytu, které je spjato s vazbou na místně příslušný orgán státní správy. Materiální povaha věci je zakotvena jako nová povinnost obcí s rozšířenou působností. Stala se základem návrhu zákona o sociálním bydlení s výslovným uložením odpovědnosti státu, na vytváření příležitosti k bydlení pro sociálně a ekonomicky znevýhodněné osoby a nejslabší občany. Obecní bytový fond, jehož správci jsou obce, by zůstal tímto návrhem nedotčen. Zde vystupuje do popředí nová charakteristika budování sociálního bydlení tak, jako je tomu ve vyspělých státech Evropské unie, v nichž sociální byty tvoří jeden ze základních pilířů státní pomoci lidem nacházejícím se v sociální pasti a chudobě.

Dalším významným bodem návrhu zákona je stanovení výše ceny nájemného, které stojí na počátku všech problémů s bydlením. Výše nájemného je v návrhu limitována tak, aby byla uhraditelná formou kombinovaných plateb nájemce. Tyto kombinované platby tvoří dávky účelově určené na bydlení a doplatek na bydlení. Návrh předpokládá, že plátce dávky, kterým je místně příslušný Úřad práce dislokovaný v obci s rozšířenou působností, bude pronajímateli přímo vyplácet peněžní částku rovnající se maximální výši cílového nájemného. Přestože je v zákoně o hmotné nouzi uveden institut zvláštního příjemce, tak je velmi málo používán a je přímo v kontextu s navrhovaným řešením. Návrh motivuje a vybízí vlastníky a majitele stávajících bytových kapacit k podpoře vzniku nájemných bytů, typu sociálního bydlení, aby vytvářely nájemní smlouvy pro bydlení občanů ve hmotné nouzi a sociálně slabé. To však za předpokladu, že budou Úřady práce spolehlivě, včas a pravidelně toto nájemné posílat.

Smyslem navrhovaných legislativních změn bylo přispět k zásadnímu řešení problémů v sociálně vyloučených lokalitách Ústeckého kraje. Koncem roku 2011 se na městských a obecních úřadech začaly objevovat petiční archy,

jejichž podpisem se obyvatelé a občané Ústeckého kraje mohli připojit ke snahám vedení Ústeckého kraje projednat legislativní návrhy a změny zákonů koncentrované v Ústeckém balíčku. Tyto legislativní návrhy a změny byly vypracovány a konzultovány jak legislativními odborníky, tak předními odborníky na problematiku sociálního bydlení, trestního řádu a na provozování hracích automatů a herních sázek. Většina starostů ve městech a obcích Ústeckého kraje podpořila Ústecký balíček. Po dobu téměř jednoho roku, co se jednotlivé formulce návrhu zákonných úprav připravovaly, měl každý občan kraje příležitost vznést k tomuto své připomínky a náměty. Stejně tak se k celé problematice mohli vyjádřit pracovníci jednotlivých ministerstev, odborů, senátoři a poslanci a nevládní organizace zabývající se touto problematikou.

Dne 7. 2. 2012 Poslanecká sněmovna odročila projednávání Ústeckého balíčku legislativních změn na červen 2012. Projednávala ho ale až 27. 9. 2012. Do dalšího čtení postoupila pouze novela loterijního zákona. Zbytek navrhovaných legislativních změn poslanci neschválili. Ústecký kraj na podporu svého balíčku vyzval k podpisu petice. Podle výsledků průzkumu veřejného mínění agentury STEM/MARK podporuje Ústecký balíček naprostá většina (v průměru kolem 90 procent) dotázaných, kteří o balíčku vědí, a souhlasí s jednotlivými úpravami zákonů, předloženými Ústeckým krajem.

Novelou publikovanou dne 30. 12. 2012 ve Sbírce zákonů pod číslem 458/2011 Sb., s účinností od 1. 1. 2012 došlo k novelizaci zákona č. 202/1990 Sb., o loteriích a jiných podobných hrách v platném znění. Tímto vydáním a projednáním v rámci novelizace byla tato část Ústeckého balíčku z části realizovaná přes některé připomínky.

V únoru 2012 byla na jednání vlády České republiky projednána analýza, vypracovaná Ministerstvem spravedlnosti ČR, týkající se zásadních změn trestního práva. V souvislosti s připravovaným vytvořením Centrálního registru přestupků, jehož zprovoznění bylo naplánováno na rok 2013, je vypracován záměr, aby u vybraných přestupků platilo, že třetí přestupek se automaticky stává trestním činem. Důvodem je to, že u nepřizpůsobivých osob není uveden

přehled o jejich přestupcích, zejména o krádežích drobného charakteru, o výtržnictví, znečišťování veřejných prostranství apod. Předpokladem je databáze přestupků drobné majetkové kriminality a občanského soužití, která poskytuje kompletní informace orgánům činným v trestním řízení, ale i strážníkům městské policie a starostům obcí. Alternativní tresty mohou posloužit v rámci prevence a jejich využívání při rozsudcích jako je domácí vězení, veřejně prospěšné práce a řada dalších. Rovněž mohou pomoci nastolit více respektovaná pravidla občanského soužití a zcela jistě je uvítají majitelé činžovních domů, zahrádek nebo vlastníci hypermarketů, a řada dalších. Souhlas s tímto již vyjádřili starostové na Šluknovsku a v místech, která mají statut sociálně vyloučené lokality.

5.1 Výplata sociálních dávek pomocí poukázek

Výplata sociálních dávek poukázkami byla v Ústeckém kraji poprvé aplikována v březnu 2008 projektem nazvaným *Minimalizace zneužívání sociálních dávek v Ústeckém kraji – pilotní projekt Litvínov*. Hlavním cílem projektu bylo navrzení a praktická realizace pilotního projektu, zaměřeného na minimalizaci zneužívání sociálních dávek vyplácených obcemi. Základním ustanovením byl zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. V uvedeném zákoně se uvádí, že „*dávka se vyplácí v české měně v hotovosti u plátce, poštovní poukázkou, převodem na účet určený žadatelem, formou poukázky na hmotnou pomoc v zařízení poskytující sociální služby, prostřednictvím poukázky opravňující k nákupu zboží ve stanovené hodnotě nebo prostřednictvím elektronického platebního prostředku, nebo přímou úhradou částek, k jejichž úhradě je příjemce nebo osoba společně posuzována v hmotné nouzi zavázána*“. (§ 43, odst. 4, Zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi). Úřad práce v Mostě za účelem snižování nezaměstnanosti využíval v době zahájení realizace projektu granty a projekty Ministerstva práce a sociálních věcí a dále finanční prostředky ze strukturálních fondů

Evropské unie. Tyto možnosti využíval ve spolupráci s Městským úřadem v Litvínově.

Ke dni 1. 3. 2008, tj. v době zahájení projektu, pobíralo v Litvínově dávky v hmotné nouzi celkem 1518 osob a ke dni ukončení realizace projektu, tj. k 31. 1. 2009, se počet osob snížil na 1206. Detaily znázorňuje následující tabulka.

Tabulka č. 1: Přehled počtu osob pobírajících dávky ve hmotné nouzi

Projekt k datu	Celkem osob	Kombinovaná forma	Peníze
1. 3. 2008	1 518	1 347	171
31. 1. 2009	1 206	834	372

Zdroj: Městský úřad Litvínov [online], 2009. Dostupné na: <<http://www.mulitvinov.cz>>.

Možné problémy týkající se systému vyplácení dávek ve hmotné nouzi formou poukázek, respektive kombinovanou formou a penězi, lze s odstupem času charakterizovat následovně. Nejdříve probíhaly přípravné práce a koordinační činnosti projektu. Poté následoval výběr tiskárny cenin ve formě poukázek a stanovení jejich ceny. Pak bylo nezbytné zajištění lidských zdrojů spolu s rozšířením výplatních termínů v týdnu. Počáteční návštěvnost klientů na OSV byla vysoká. Probíhala jednání a marketingové akce v obchodech, marketech a na úřadech. Dále bylo nezbytné vést individuální dokumentaci o klientech OSV a tu průběžně doplňovat o poznatky z uplatňování „Nulové tolerance“ a z vlastních šetření. U některých problematických okruhů je možné jejich složitosti při zavádění systému dále rozvést.

V zásadě lze uvést, že město Litvínov se rozprostírá pod Krušnými horami a převážná část osob pobírající dávky v hmotné nouzi se vyskytuje ve čtvrti Janov. Přestože je v této oblasti dostatek obchodů, vyskytuje se zde složitý problém přesvědčit soukromé majitele o prodeji zboží na poukázky. Počáteční nedůvěra k městem vydávaným poukázkám a zajištění jejich následného proplácení, se po náročných jednáních nakonec podařilo dotáhnout do zdárného konce. Jako další problém se však ukázal tisk poukázek, jako cenin, a to až do 1. 1. 2012. Rozjezd pilotního projektu pomohla realizovat v rámci

sponzoringu svým pozitivním přístupem až tiskárna těchto cenin. Dále se vyskytl problém s plošným zavedením aplikace celého projektu, což přímo souviselo se stanoviskem a kritikou kanceláře ombudsmana na základě podaných stížností vybraných občanů Litvínova, kteří spatřovali v poukázkách jakási prvorepubliková politická stigmata. Po zavedení ryze individuálního přístupu k jednotlivým klientům se podařilo plošné používání poukázek odstranit. Při vlastní realizaci pilotního projektu k 1. březnu 2008 se měsíčně vyplácelo celkem 4,6 mil. Kč, z toho na poukázkách 2,9 mil. a v hotovosti 1,7 mil. Kč. Ke konci realizace projektu k datu 31. března 2009 se pak vyplácelo celkem 3,7 mil. Kč, z toho v poukázkách 1,5 mil. Kč a v hotovosti 2,2 mil. Kč.

K výplatě sociálních dávek poukázkami postupně přistoupily i ostatní obce Ústeckého kraje. Od ledna 2012 změnou Zákona o sociálních dávkách přešla kompetence a výplata sociálních dávek z obcí na Úřad práce ČR. Krajská pobočka Úřadu práce ČR v Ústí nad Labem pokračovala s výplatou sociálních dávek poukázkami. Jednotlivá kontaktní pracoviště ale přistupovala k výplatě sociálních dávek poukázkami individuálně. Detaily ukazují následující tabulky.

**Tabulka č. 2: Přehled poukázek vypláčených v Ústeckém kraji
v I. čtvrtletí 2012**

	leden 2012	únor 2012	březen 2012	celkem
KoP Varnsdorf	18 300,00 Kč	18 000,00 Kč	18 300,00 Kč	54 600,00 Kč
KoP Jirkov	- Kč	- Kč	- Kč	- Kč
KoP Klášterec nad Ohří	- Kč	- Kč	3 000,00 Kč	3 000,00 Kč
KoP Most	- Kč	- Kč	18 000,00 Kč	18 000,00 Kč
KoP Teplice (Bílina)	- Kč	- Kč	- Kč	- Kč
KoP Teplice	- Kč	- Kč	- Kč	- Kč
KoP Teplice (Duchcov)	- Kč	- Kč	- Kč	- Kč
KoP Teplice (Krupka)	- Kč	- Kč	- Kč	- Kč
KoP Děčín	- Kč	- Kč	29 270,00 Kč	29 270,00 Kč
KoP Štětí	- Kč	- Kč	- Kč	- Kč
KoP Chomutov	- Kč	- Kč	1 500,00 Kč	1 500,00 Kč
KoP Kadaň	- Kč	- Kč	5 000,00 Kč	5 000,00 Kč
KoP Litvínov	- Kč	- Kč	- Kč	- Kč
KoP Žatec	- Kč	- Kč	- Kč	- Kč
KoP Rumburk	- Kč	- Kč	- Kč	- Kč
KoP Roudnice n. L.	- Kč	- Kč	- Kč	- Kč
celkem:	18 300,00 Kč	18 000,00 Kč	75 070,00 Kč	111 370,00 Kč

Zdroj: ÚP ČR krajská pobočka v Ústí nad Labem, 2013.

**Tabulka č. 3: Přehled poukázek vyplácených v Ústeckém kraji
ve II. čtvrtletí 2012**

	duben 2012	květen 2012	červen 2012	celkem
KoP Varnsdorf	18 540,00 Kč	18 240,00 Kč	35 310,00 Kč	72 090,00 Kč
KoP Jirkov	- Kč	7 500,00 Kč	10 000,00 Kč	17 500,00 Kč
KoP Klášterec nad Ohří	50 000,00 Kč	45 000,00 Kč	80 000,00 Kč	175 000,00 Kč
KoP Most	25 000,00 Kč	28 500,00 Kč	- Kč	53 500,00 Kč
KoP Teplice (Bílina)	3 500,00 Kč	50 000,00 Kč	- Kč	53 500,00 Kč
KoP Teplice	- Kč	- Kč	- Kč	- Kč
KoP Teplice (Duchcov)	- Kč	- Kč	- Kč	- Kč
KoP Teplice (Krupka)	- Kč	- Kč	- Kč	- Kč
KoP Děčín	43 380,00 Kč	54 550,00 Kč	56 550,00 Kč	159 480,00 Kč
KoP Štětí	- Kč	- Kč	5 000,00 Kč	5 000,00 Kč
KoP Chomutov	1 500,00 Kč	4 600,00 Kč	7 950,00 Kč	14 050,00 Kč
KoP Kadaň	- Kč	- Kč	- Kč	- Kč
KoP Litvínov	30 000,00 Kč	- Kč	75 000,00 Kč	105 000,00 Kč
KoP Žatec	- Kč	- Kč	3 000,00 Kč	3 000,00 Kč
KoP Rumburk	- Kč	- Kč	- Kč	- Kč
KoP Roudnice n. L.	- Kč	- Kč	- Kč	- Kč
celkem:	171 920,00 Kč	208 390,00 Kč	272 810,00 Kč	658 120,00 Kč

Zdroj: ÚP ČR krajská pobočka v Ústí nad Labem, 2013.

**Tabulka č. 4: Přehled poukázek vyplácených v Ústeckém kraji
ve III. čtvrtletí 2012**

	srpen 2012	září 2012	říjen 2012	celkem
KoP Varnsdorf	48 180,00 Kč	45 600,00 Kč	58 920,00 Kč	152 700,00 Kč
KoP Jirkov	8 000,00 Kč	10 000,00 Kč	8 000,00 Kč	26 000,00 Kč
KoP Klášterec nad Ohří	45 000,00 Kč	40 000,00 Kč	98 400,00 Kč	183 400,00 Kč
KoP Most	70 000,00 Kč	125 000,00 Kč	79 500,00 Kč	274 500,00 Kč
KoP Teplice (Bílina)	130 000,00 Kč	120 000,00 Kč	50 000,00 Kč	300 000,00 Kč
KoP Teplice	30 000,00 Kč	- Kč	- Kč	30 000,00 Kč
KoP Teplice (Duchcov)	30 000,00 Kč	- Kč	- Kč	30 000,00 Kč
KoP Teplice (Krupka)	10 000,00 Kč	- Kč	- Kč	10 000,00 Kč
KoP Děčín	40 800,00 Kč	52 700,00 Kč	- Kč	93 500,00 Kč
KoP Štětí	5 000,00 Kč	5 000,00 Kč	10 000,00 Kč	20 000,00 Kč
KoP Chomutov	9 600,00 Kč	46 500,00 Kč	3 900,00 Kč	60 000,00 Kč
KoP Kadaň	- Kč	- Kč	- Kč	- Kč
KoP Litvínov	45 000,00 Kč	45 000,00 Kč	- Kč	90 000,00 Kč
KoP Žatec	- Kč	- Kč	- Kč	- Kč
KoP Rumburk	- Kč	12 000,00 Kč	- Kč	12 000,00 Kč
KoP Roudnice n. L.	40 000,00 Kč	30 000,00 Kč	- Kč	70 000,00 Kč
celkem:	511 580,00 Kč	531 800,00 Kč	308 720,00 Kč	1 352 100,00 Kč

Zdroj: ÚP ČR krajská pobočka v Ústí nad Labem, 2013.

Ve III. čtvrtletí jsou poukázkami vypláceny také příspěvky na nákup školních pomůcek.

**Tabulka č. 5: Přehled poukázek vyplácených v Ústeckém kraji
ve IV. čtvrtletí 2012**

	říjen 2012	listopad 2012	prosinec 2012	celkem
KoP Varnsdorf	58 920,00 Kč	68 250,00 Kč	59 850,00 Kč	187 020,00 Kč
KoP Jirkov	8 000,00 Kč	12 000,00 Kč	7 000,00 Kč	27 000,00 Kč
KoP Klášterec nad Ohří	98 400,00 Kč	- Kč	32 000,00 Kč	130 400,00 Kč
KoP Most	79 500,00 Kč	50 000,00 Kč	- Kč	129 500,00 Kč
KoP Teplice (Bílina)	50 000,00 Kč	120 000,00 Kč	90 000,00 Kč	260 000,00 Kč
KoP Teplice	- Kč	- Kč	- Kč	- Kč
KoP Teplice (Duchcov)	- Kč	- Kč	- Kč	- Kč
KoP Teplice (Krupka)	- Kč	- Kč	- Kč	- Kč
KoP Děčín	- Kč	97 000,00 Kč	94 850,00 Kč	191 850,00 Kč
KoP Štětí	10 000,00 Kč	10 000,00 Kč	- Kč	20 000,00 Kč
KoP Chomutov	3 900,00 Kč	7 300,00 Kč	8 300,00 Kč	19 500,00 Kč
KoP Kadaň	- Kč	- Kč	- Kč	- Kč
KoP Litvínov	- Kč	45 000,00 Kč	15 000,00 Kč	60 000,00 Kč
KoP Žatec	- Kč	- Kč	- Kč	- Kč
KoP Rumburk	- Kč	- Kč	- Kč	- Kč
KoP Roudnice n. L.	- Kč	- Kč	- Kč	- Kč
celkem:	308 720,00 Kč	409 550,00 Kč	307 000,00 Kč	1 025 270,00 Kč

Zdroj: ÚP ČR krajská pobočka v Ústí nad Labem, 2013.

5.2 Výplata sociálních dávek pomocí elektronického prostředku

V roce 2009 před změnou Zákona o sociálních dávkách, který kompetence a výplatu všech sociálních dávek soustředil na nově vzniklý Úřad práce ČR a zároveň plošně zavedl výplatu sociálních dávek elektronickým prostředkem všem příjemcům sociálních dávek Kartou sociálních systémů, připravoval Ústecký kraj zavedení elektronického prostředku pro výplatu sociálních dávek. Výstupy a závěry z pilotního projektu „Minimalizace zneužívání sociálních dávek v Ústeckém kraji- Pilotní projekt Litvínov“ ukončeném v březnu 2009 vedly město Litvínov, ke koordinované spolupráci s Ústeckým krajem, který připravil jeho organizační a manažerskou podporu v rámci podkladů a zákonných změn upravujících možnosti výplat sociálních dávek. Management města proto zadal vypracování studie proveditelnosti (Feasibility Study) pod názvem *Studie proveditelnosti na ověření možnosti zavedení elektronických platebních prostředků pro výplatu příspěvku na živobytí*, což bylo v souladu se zákonem č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi tak, aby byla připravena možnost aplikace a zavedení již v roce 2010. Zadavatelem bylo

město Litvínov, které vypsalo výběrové řízení. Realizace však nesplňovala všechny zákonné podmínky (zákon č. 137/2006 Sb., o veřejných zakázkách ve znění pozdějších předpisů a doplňků na veřejnou zakázku malého rozsahu). Dále byla zpracována zadávací dokumentace na *Vyhledání zpracovatele studie proveditelnosti ohledně možnosti zavedení elektronických platebních prostředků pro výplatu příspěvků na živobytí*. Termín předložení nabídek byl stanoven na 27. 10. 2008 na Městský úřad v Litvínově. Cíl předložené *Studie proveditelnosti* splňoval požadavek ověření možnosti zavedení elektronických platebních prostředků ve smyslu zákona č. 124/2002 Sb., o převodech peněžních prostředků, elektronických platebních prostředcích a platebních systémech (zákon o platebním styku) ve městě Litvínov pro výplatu příspěvku na živobytí v souladu se zákonem č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi při počtu příjemců dávek 1.500 osob.

Sekundárním cílem zadání bylo zpracování návrhu technické implementace a způsobu řešení výplaty příspěvku na živobytí prostřednictvím elektronických platebních prostředků včetně odhadu finanční náročnosti pro město. V dokumentaci byl vymezen také rozsah personálních činností a časové rozložení v souladu s možnými náklady a finanční náročností výplaty příspěvku na živobytí prostřednictvím elektronických platebních prostředků na straně zadavatele při počtu příjemců dávek v počtu 1.500 osob. Mezi stanovenými cíly byla také definovaná varianta aplikace systému v rámci města Litvínov, a dalších měst a lokalit Ústeckého kraje pro 13.000 osob.

Vítězem výběrového řízení se ziskem nejvyššího bodového skóre byla společnost Edenred CZ, s.r.o. se sídlem Na Poříčí 5, Praha. Město Litvínov následně uzavřelo řádnou smlouvu o vypracování *Studie proveditelnosti* v souladu se zákonem a zásadami projektového zadání. (MU Litvínov [online]. Dostupné na: < <http://www.mulitvinov.cz>>).

5.3 Studie proveditelnosti na výplatu sociálních dávek pomocí elektronických prostředků

Studie proveditelnosti (Feasibility Study) představuje dokument, ve kterém je popsán investiční záměr. Někdy bývá označována za technicko-ekonomickou studii, jejímž účelem je zhodnotit všechny realizační alternativy a posoudit plnění tohoto záměru, jakožto i poskytnout veškeré podklady pro samotné rozhodování o jeho přijetí. Studie proveditelnosti se vypracovává v předinvestiční neboli přípravné fázi vlastního projektu. Pokud je zpracována kvalitně, může hrát významnou roli systematického a strategického rozměru a cíle pro municipální subjekty. Vlastní studie proveditelnosti zahrnuje rozsáhlý soubor právních a ekonomických analýz, řešení, návrhů IT systémů, implementace a doporučení pro možnou realizaci. Poskytuje informace o tom, jak by vypadalo elektronické platební řešení, jaká by byla jeho implementace, jaké změny by bylo nezbytné zavést v systémech a v organizaci činnosti města. Dále pak, zda by navržené řešení bylo pro město nákladově hospodárné. Postatou navrhovaného řešení je, že pro každého příjemce sociální dávky bude vytvořen účet, na který bude vázána předplacená karta pro výběr hotovosti z bankomatu a pro platební účely u obchodníků. Systém podporuje více kanálové rozhraní, které zpřístupňuje držitelům karet další různé služby, jako jsou dotazy na zůstatek, zablokování karty, reset PIN, objednávání nové karty a další.

Z důvodu tehdejších zákonných požadavků zahrnuje karta dvě peněženky, a to pro výběr hotovosti z bankomatu a druhou pro účely placení základního sortimentu potravin, resp. spotřebního zboží a sociálních služeb. V současné době umožňují poukázky hradit a platit pouze za základní potraviny, což vylučuje alkohol a cigarety a mohou představovat maximálně 65 % z celkové částky poskytované příjemci sociální dávky. Stejně jako u poukázek se bude využití karet vztahovat pouze na vybranou síť obchodníků. Výše vyplácených dávek v hmotné nouzi je během roku stabilní. Přibližně jedna čtvrtina příjemců dávky dostává část ve formě sociálních poukázek doplňujících nejčastěji

výplatu dávek v hotovosti. Podle zákona může pracovník rozhodnout o vyplacení dávky formou sociálních poukázek ve výši 35 až 65 %. Poukázku vydává soukromá firma. Příjemce dávky ji může vyměnit za zboží v odpovídající hodnotě u vybraných obchodníků odpovídajících požadavkům zákona v sortimentu, jako jsou potraviny, drogistické zboží, oděvy, léky, školní pomůcky, apod. Každý obecní a městský úřad má různě vymezená pravidla pro distribuci sociálních poukázek. Některé obce či města poukázky nepoužívají vůbec, jiné naopak dávají poukázky většině příjemců dávek.

V Ústeckém kraji existuje 13.186 příjemců příspěvku dávek na živobytí. Zde je třeba říci, že údaje jsou uvedeny ke dni zpracování studie. Každý rok se vyplácí cca 420 milionů Kč. Je jasné, že jde o složitý a náročný fiskální a sociální problém, který je třeba řešit odpovědnými a vyškolenými pracovníky sociálních odborů. V praxi jde také o nutné denní záznamy a potřebu udržování souboru informačních dat pro jednotlivé příjemce sociálních dávek. Analýzy a interní studie společnosti *Edenred, s.r.o.*, ukázaly, jak obce mohou postupovat při zavedení poukázek. Lze dosáhnout až 25 % snížení počtu příjemců sociálních dávek. Hlavním důvodem je i to, že prostřednictvím poukázek lze do jisté míry identifikovat jejich majitele a uživatele jako příjemce dávky. Někdy to vyvolává pocity stigmatizace u příjemce dávky, nicméně je nezbytné rozlišovat, o jaké jedince se jedná a v jakém se nachází prostředí. Ze dvouletých zkušeností společnosti *Edenred* s využíváním sociálních poukázek v 80 obcích vyplynulo, že důvodem není stigmatizace příjemce sociální dávky, ale skutečnost, že nejbližší okolí tyto příjemce posuzuje a jednotlivě porovnává z hlediska toho, zda nemají ještě další zdroje příjmu nebo zda vyplácené sociální dávky prostřednictvím sociálních poukázek pobírá oprávněně či nikoliv. Veřejnost uznává, že se sociální dávky poskytují potřebným v chudobě a vytváří tlak na osoby, které tyto dávky využívají jako doplňkový zdroj příjmu pro zvýšení svého životního standardu. V neposlední řadě všímavost občanů podněcuje pracovníky odboru sociálních věcí, mnohdy v součinnosti se strážníky městské policie k namátkovým kontrolám, kde výsledky přináší další úspory. V této situaci napomáhá i pojízdná služebna

městské policie v Litvínově, která má v problémové oblasti Janov svou stálou pohotovost na určených kontrolních bodech. To umožňuje jednotlivým občanům přímo podávat své náměty a stížnosti v anonymním prostředí této pojízdné služebny, která je vybavena zařízením pro přijímání i oficiálních námětů a stížností občanů, týkajících se bezpečnosti, pořádku, čistoty, ale také občanů, u kterých je patrný i jiný zdroj příjmu, než sociální dávky ve hmotné nouzi. Tento příklad by mohl sloužit jako vzor i v jiných problémových lokalitách na území státu. Je nezbytné vyzdvihnout spolupráci s Litvínovskou uheľnou společností, a. s., která v rámci sponzorování vybraných aktivit na úseku bezpečnosti a plnění nulové tolerance věnovala pojízdnou služebnu městské policii v plné výbavě pro její nasazení v sociálně vyloučené lokalitě Janov. Přínos pojízdné služebny je významný a její nepřetržitý provoz slouží jak občanům této lokality, tak strážníkům městské policie k vzájemné spokojenosti.

Vlastní realizaci a zavedení elektronických karet lze rozdělit do několika kroků. V počátku je nezbytná objednávka elektronické karty, kterou má na starost pověřený pracovník, specialista sociálního odboru. Ten provádí objednávku na základě údajů vypracovaných dávkovým specialistou, pod kterou spadá příjemce dávky s vlastní kartou a vlastním spisem, a to pomocí stávajícího systému se zabezpečeným elektronickým souborem. Objednávka musí obsahovat identické údaje o budoucím držiteli karty, tj. jméno a příjmení, adresa trvalého bydliště a doručovací adresa. Zpravidla se uvádí obě adresy, neboť část příjemců dávek (nepřizpůsobiví občané) má trvalé bydliště na radnici města, ale doručovací adresu na ubytovně UNO, Bílý sloup, nebo na jiných ubytovnách. Jisté komplikace způsobují bezdomovci a migrační tendence části klientů po bytech v sociálně vyloučené lokalitě Janova, neboť v těchto případech může být určení doručovací adresy problémem. Nástrojem k eliminaci tohoto problému může být systém dodržování „nulové tolerance“, kde jedním z vedlejších výstupů je evidence obyvatel sociálně vyloučené lokality Janova a její permanentní udržování v rámci kontrol bydlení. Vlastní objednání karty je již rutinní záležitostí v rukou specialisty sociálního odboru.

Ten odešle objednávku k dodavateli systému, který karty po jejich vyrobení zašle v dohodnutém termínu a počtech pověřenému pracovníkovi města.

Proces pokračuje konverzí peněz na kartu. Možná je realizace až po dohodě s dodavatelem systému v denních, týdenních nebo měsíčních cyklech. Konverze peněz na kartu se provádí obdobným způsobem jako při objednávání poštovních poukázek. Pověřený pracovník města zašle dodavateli systému zabezpečený elektronický požadavek, který obsahuje PIN čísla karet a peněžní částky určené k dobití do jednotlivých peněženek transponuje. Dávkový specialista informuje příjemce dávky o nabití elektronické peněženky.

V dalším kroku se přistupuje k doručení a distribuci karet. To je řešeno v rámci systému tím způsobem, že je karta odeslána v zalepené a označené obálce, která kromě karty obsahuje i vysvětlující dopis, kód PIN k autorizaci výběrů a plateb, a další případné letáky, dokumenty nebo pokyny. Číselný kód PIN je náhodně generován dodavatelem systému a bezpečně nalepen na vysvětlující dopis. Dávkový specialista pak předá kartu včetně PIN v zalepené obálce k další distribuci.

Proces pokračuje aktivací karty. Může probíhat ihned po jejím doručení dávkovému specialistovi. Lze ji také aktivovat před termínem její distribuce k příjemci sociální dávky. Při aktivaci karty se dávkový specialista přihlásí do databáze dodavatele systému s vlastním unikátním aktivačním kódem. Dojde-li k identifikaci kompetentní osobou města, spustí se aktivace karty. Karta je pak aktivována po zadání číselného kódu.

Z hlediska kontroly nad nakládání s penězi může pracovník v navrženém systému po dohodě s dodavatelem omezit nakládání s penězi na kartě prostřednictvím přidáných volitelných funkcí. Omezení provádí nastavením limitů denního, týdenního a měsíčního výběru peněz k placení, maximálně možného počtu výběrů, nebo i plateb pro různé kategorie obchodů.

Pro statistické účely lze využívat správu a výkaznictví, jejichž výstupem jsou statistická data pro jednotlivé klienty z hlediska doby trvání, z hlediska plateb za jednotlivé druhy zboží, za obchodníka, za obchod jednotlivě, nebo souhrnně.

U příjemců dávek se dají předpokládat možné problémy. Z výsledků průzkumu z roku 2009, který byl uskutečněn odborem sociálních věcí mezi klienty lze odhadnout, že 56 % příjemců sociálních dávek již v minulosti používalo nějakou platební kartu anebo ji používalo v době průzkumu. Dále bylo zjištěno, že 17 % klientů nikdy platební kartu nepoužívalo, ale vědí, jak funguje. Dále bylo zjištěno, že 19 % příjemců dávky nebude umět předplacenou kartu používat a ani se to nenaučí, přestože má část z nich mobilní telefon. Nicméně lze předpokládat, že při vyvinutí jistého úsilí by se to naučili. Zbývajících 8 % klientů nevyhovovalo tomuto systému, neboť část z nich neuměla číst a psát, je ve vysokém věku a přes všechnu snahu by se to nenaučili.

Systém předplacených karet pro výplatu dávek v hmotné nouzi rozlišuje podle jednotlivých druhů povinností a odpovědností čtyři účastníky, a to dodavatele, příjemce vyplácených sociálních dávek, město a obchodníky.

Dodavatel řešení odpovídá za zřízení kartového účtu pro město a podúčtů pro jednotlivé příjemce dávek. Vytváří a zabezpečuje distribuci karet městu, generuje a spravuje bezpečnostní kódy PIN, zajišťuje nabití účtů jednotlivých příjemců dávek finančními prostředky a komunikuje s příjemci a sítí před, během a po realizaci systému. Povinností dodavatele je také poskytovat služby spojené se zákaznickou podporou městu, příjemcům dávky a obchodníkům včetně odstraňování závad systému. Dále dodavatel shromažďuje informace, poskytuje instruktáž a provádí kontrolu obchodníků napojených do sítě a do systému. Nutno podotknout, že kontrola nezahrnuje ceny zboží a služeb. Povinností dodavatele je také proplácet obchodníkům služby a zboží nakupované příjemci dávek. Dále zodpovídá za vykazování, evidenci a vyhodnocování dat pro potřeby města, příjemců dávek, obchodníků a dodavatele řešení kartového systému.

Město zodpovídá za vyřizování žádostí příjemců o sociální dávky vyplácené formou předplacených karet a předává průběžně dodavateli příslušné informace o dobíjení jednotlivých příjemců dávek. Město působí jako klientské centrum a příjemcům pomáhá při používání nového systému vyplácení sociálních

dávek. Město spolupracuje s dodavatelem při poskytování kartových služeb, kde některé služby může poskytovat v rámci technických a elektronických možností sám dodavatel, některé ve spolupráci s městem a některé pouze město. Město pak také zabezpečuje financování a úhradu veškerých nákladů systému dodavateli včetně průběžného financování nabíjení jednotlivých karet příjemcům dávek.

Mezi základní odpovědnosti a povinnosti příjemců vyplácených dávek patří používání karty v souladu s podmínkami stanovenými dodavatelem řešení, nepoškozovat úmyslně kartu a zamezit jejímu zneužití, udržovat na kartě dostatečný zůstatek peněz, aby bylo možné nakupovat zboží a služby nebo vybírat peníze z bankomatu. V případě ztráty, poškození či odcizení karty jsou příjemci povinni neprodleně a bez zbytečného odkladu informovat příslušné pracovníky o této skutečnosti. Příjemci by měli využívat poskytované zákaznické služby a nákupy zboží s maximálním efektem a užitekem.

Obchodníci jsou povinni akceptovat předplacenou kartu sociálních dávek stanovenou a smluvně dohodnutou s dodavatelem systému, poskytovat příjemcům dávek zboží a služby za úplatu pomocí karty a zamezit používání karty k nákupu alkoholických nápojů, tabákových výrobků a ke hraní na výherních automatech.

Obecně lze konstatovat, že použití karet pro vyplácení sociálních dávek v rámci pořizovacích nákladů je přímo úměrné jejich vydanému počtu. Velké územní celky, u nichž se počty příjemců sociálních dávek nacházejí nad úrovní 20 000 klientů, výrazným způsobem snižují náklady systému a umožňují lepší vyjednávací pozici pro dodavatele systému. To se týká obchodních řetězců, velkoobchodů, obchodních center a jim podobných obchodních seskupení, kde zavedení nových platebních karet, nutí k zavedení změn v organizaci plateb a přestavbě platebních terminálů a kas. Vyplácené částky na příspěvky v hmotné nouzi, zejména ve velkém územním celku, již představují možnosti zvyšování jejich obrátu. Přes počáteční potíže tak dochází ke spolupráci a k vytvoření úzkých komerčních vazeb.

Následující tabulka poskytuje přehled o průměrných měsíčních počtech klientů respektive žadatelů o sociální dávky v jednotlivých okresech Ústeckého kraje.

Tabulka č. 6: Průměrný měsíční počet žadatelů v roce 2010 ve vztahu k systému zasilání dávek

Počty žadatelů	Počty žadatelů	Vyplacená částka	poštovní poukázka	účet	hotovost
Chomutov	1,041	3,136,183	4%	18%	78%
Ústí nad Labem	2,239	6,620,000	67%	33%	0%
Most	1,835	5,089,506	32%	65%	3%
Teplice (odhad)	1,000	3,000,000	80%	17%	3%
Děčín	691	1,931,429	0%	16%	84%
Litvínov	1,230	3,361,836	45%	30%	25%
Ostatní	5,132	14,827,714			
Celkem	13,186	38,097,864	38%	29%	32%

Zdroj: Městský úřad Litvínov, říjen 2010.

Do konce roku 2011 byl stav systému sociální podpory v České republice tvořen třemi skupinami poskytovatelů. Mezi tyto poskytovatele patří Úřady práce poskytující dávky v nezaměstnanosti a rodinám, Česká správa sociálního zabezpečení vyplácející důchody a na obecní úřady, které většinou zabezpečují osoby v hmotné nouzi. Tyto osoby dostávají podle potřeby doplatek na bydlení, příspěvek na živobytí nebo mimořádnou okamžitou pomoc. Výplatu uvedených dávek zpravidla zabezpečují odbory sociálních věcí, metodicky a technicky řízené Krajskými úřady. Dokonce i odbor sociálních věcí města Litvínova má v organizační struktuře města delegované výše uvedené kompetence. Litvínov bylo jedním z prvních měst České republiky, které začalo zavádět sociální poukázky již v roce 2007 a pro vlastní systém si stanovilo kritéria v souladu se zákonem pro jejich použití a vydání klientům. Prvním kritériem, kdy žadatel nemá nárok na dávky je, že příjemce dávky vyplnil žádost o sociální dávku úmyslně nesprávně s cílem a snahou získat vyšší částku a objem sociální dávky. Druhým kritériem je, že podle záznamů městské policie příjemce, nebo žadatel o sociální dávky navštěvuje herny

a kasina, anebo restaurace a hospody za účelem konzumace alkoholu. Město také může prokázat, na základě analýz, informací a sledování, že měsíční výdaje má příjemce sociální dávky vyšší než oficiální příjem, což může signalizovat jeho vedlejší příjmy. Dalším kritériem je, že příjemce sociální dávky navštívil pracovníka odboru sociálních věcí pod vlivem alkoholu, nebo drog, nebo při osobní sociální šetření pracovníka OSV byla zjištěna zásoba alkoholu a cigaret. Dalším kritériem omezujícím vydávání dávek je, že příjemce, nebo žadatel o sociální dávku neuvedl do prohlášení o majetku, že vlastní osobní automobil, kterým si pro dávku jezdí. Dalším důvodem pro výplatu dávek ve formě poukázek není dlouhodobá nezaměstnanost.

Na odboru sociálních věcí (dále jen OSV) v Litvínově pracuje v pěti odděleních celkem 45 zaměstnanců zajišťujících delegované kompetence. Mezi těchto pět oddělení patří oddělení dávek v hmotné nouzi včetně příspěvku na živobytí, oddělení dávek a služeb sociální péče pro občany zdravotně postižené včetně příspěvku na péči, oddělení sociálně právní ochrany dětí sledující a prosazující práva dětí, oddělení vykonávající funkci koordinátora sociálních služeb, které odpovídá za poskytovatele sociálních služeb a oddělení zabezpečující terénní služby.

Předložený dokument *studie proveditelnosti* se v analytické části zabývá efektivitou instituce a oddělením dávek v hmotné nouzi. V roce 2010 zde pracovalo 13 pracovníků. V úseku pracovali sociální pracovníci, kteří byli zodpovědní za poradenství klientům, navštěvovali bydliště klientů a hodnotili situaci žadatelů přímo v domácnostech. K dalším pracovníkům patří tzv. dávkoví specialisté, kteří aktuálně řeší vlastní žádosti klientů, provádějí výpočty měsíčních dávek, také zajišťují administrativní podklady, archivaci dokumentů, měsíční evidenci a udržování změn, měsíční hodnocení změn dávek. V systému se každý sociální pracovník zabývá dávkami hmotné nouze. Má vlastní zodpovědnost za cca 110 spisů představujících agendu klienta a dalších členů jeho rodiny. V porovnání s jinými městy se jedná o poměrně vysoké číslo, které uvádí metodika MPSV. Jde o nadprůměrný počet klientů na jednoho pracovníka o 40 %. V praxi to znamená, že sociální pracovníci

v Litvínově mohou věnovat klientům a příjemcům dávky podstatně méně času, než je MPSV doporučeno a než je tomu v jiných městech Ústeckého kraje. Problémem je i složení příjemců dávek. Nejvíce jich pochází ze sociálně vyloučené lokality sídliště Janov, jejich migrace jak v rámci Litvínova, tak i z jiných lokalit, včetně Slovenska je největší v ČR. Ze Slovenska pochází téměř polovina klientů. Souvisí to s nutností prověřování sociálních dávek v rámci zemí Evropské unie. Terénní sociální pracovníci představují v rámci struktury pracovníků odboru sociálních věcí největší část zaměstnanců. Je to způsobeno tím, že město Litvínov se snaží jejich činnosti využít pro vybudování mostu mezi rizikovým klientem a Městským úřadem. Město Litvínov zvolilo ze dvou modelů uplatňování terénní sociální práce, které jsou pouze pro ilustraci uvedeny jako model terénní sociální práce nestátní, neziskový a model veřejnoprávní. Nestátní model financování je pro nutnost této sociální pomoci příliš komplikovaný. Město Litvínov používá model veřejnoprávní. Město může na základě vypisovaných dotací a grantů z MPSV získat pro činnost těchto pracovníků potřebné sociální subvence. Je zřejmé, že vzhledem k Sociálně vyloučeným lokalitám a k počtům klientů pobírajících sociální dávky je jejich činnost velmi potřebná. Těžiště sociální práce je v terénu, v sociálně slabých rodinách, se sociálně slabými a mnohdy i negramotnými jedinci, nezaměstnanými, ale i rizikovými klienty. Činnost terénních pracovníků je značně rozmanitá a společensky prospěšná. Tomu však neodpovídá struktura a výše jejich odměňování. Hodnocení a detailní popis jejich činnosti by si vyžádaly samostatnou práci. Pokud by se jim ve výsledcích a v činnostech se svými klienty podařilo naplnit heslo Laurince Petera, že *„nejtěžší věcí v životě je naučit se, který most přejít a který spálit“*, pak by jejich práce našla pozitivnější odezvu a společenské přijetí.

5.3.1 Výhody a přínosy předplaceného elektronického systému

Přínosy a výhody předplaceného elektronického systému lze rozdělit do čtyř oblastí:

- (1) výhody pro obecní úřady,
- (2) výhody pro státní systém sociální podpory,

- (3) výhody pro příjemce sociálních dávek a
- (4) na výhody pro obchodníky.

Výhody pro obecní úřady představují objektivní přínos v efektivnějším procesním řízení distribuce dávek. Další výhodou je jednodušší evidence správy dávek díky jediné platební kartě v rámci metody speciálně nastavené podle potřeb konkrétního úřadu. Systém umožňuje lepší kontrolu nad tím, jak příjemci sociální dávku používají. Elektronická evidence sleduje frekvenci výběru u obchodníků. Významnou výhodou jsou nízké náklady na výplaty na rozdíl od výplat v hotovosti nebo pomocí poštovních poukázek. Nezanedbatelná je také pružnost možností různě kombinovat vyplácení sociálních dávek příjemci. Výhody pro státní systém sociální podpory jsou plně dané efektivitou v nákladech na celý platební systém včetně bankovních převodů a vyšší kontrolou nad rozdělováním státních prostředků díky zlepšené evidenci ve vykazování a sledování. Existují výhody pro příjemce sociální dávky. Jde o daleko rychlejší přístup k penězům oproti poštovním poukázkám. Karty umožňují komfort bez nutnosti nošení hotových peněz s sebou. Je zde také menší riziko okradení, případné ztráty a zneužití. Klient má také výrazně nižší osobní náklady oproti tradičnímu bankovnímu účtu. Dále má klient možnost lepší kontroly nad platbami a má možnost jednoduchého průběžného monitoringu zůstatku. Výhody pro obchodníky znamenají bezpečný přístup k penězům. Obchodníci oceňují vyšší transparentnost úhrad při malém riziku zneužití. Jak ukázaly interní analýzy společnosti *Edenred*, obce mohou po zavedení poukázek dosáhnout až 20 % snížení počtu finančních operací. Poukázky sociálně identifikují jejich majitele a uživatele jako příjemce sociální dávky. U klientů to může znamenat, že mají pocity stigmatizace příjemce sociální dávky. Praxe a zkušenosti se zaváděním elektronických platebních prostředků v 80 obcích prokázalo, že důvodem není stigmatizace příjemce sociální dávky, ale že nejbližší okolí je porovnává jednotlivě a všímaví občané přirozeně elektronicky monitorují a kontrolují, zda a kde mají případně jiné a další zdroje příjmů podle jejich chování a majetku. Veřejnost uznává poskytování sociálních dávek občanům v chudobě a v hmotné nouzi. Určitým

monitoringem a úřední evidencí se vytváří potřebný tlak na občany, kteří dávky využívají jako doplňkový zdroj příjmu pro zlepšení životního standardu. Je potřeba ve sledované lokalitě využít výhody v používání elektronických platebních prostředků. Je však nutné analyzovat dopady a i ukázat na nevýhody elektronického systému.

5.3.2 Nevýhody předplaceného elektronického systému

Nevýhody předplaceného elektronického systému lze stejně jako výhody členit do několika skupin:

- (1) nevýhody pro obecní úřady,
- (2) nevýhody pro státní systém sociální podpory a
- (3) nevýhody pro příjemce sociálních dávek.

K hlavním nevýhodám předplaceného elektronického systému vyplývajícím pro obecní úřady patří náklady vynaložené na vytvoření nebo pozměnění informačních a technologických systémů a interních procesů včetně nutných investic a času potřebného pro vysvětlování příjemcům sociálních dávek, jak celý systém funguje a jak se s platebními prostředky nakládá. U sociálních pracovníků jsou to některé činnosti navíc při řešení příjemců sociálních dávek v případě ztráty předplacené karty, blokace karty, výdeje duplikátu karty, zapomenutého PIN apod. Mezi nevýhody vyplývající ze systému pro státní systém sociální podpory lze zařadit potřebu vytvoření celostátního systému a mechanismu vykazování, sledování a evidence a nutné počáteční investice pro jeho tvorbu či případnou implementaci. K nevýhodám vyplývajícím z předplaceného elektronického systému pro příjemce sociální dávky patří absence ochoty naučit se pracovat s novým produktem. To se týká zejména klientů definovaných jako nepřizpůsobiví, z nichž někteří neumějí, nebo mají potíže se čtením a psaním. Řešení případné ztráty karty, její odcizení, potřeba jejího blokování a v neposlední řadě i zapomenutí PINu. Také je to i možnost sankčních poplatků pokud se karta nepoužívá doporučeným způsobem, a že karta obsahuje méně funkcí a poskytování služeb proti tradiční elektronické bankovní kartě.

5.3.3 Právní obsah dokumentu studie proveditelnosti

Právní podstata dokumentu studie proveditelnosti vycházel z legislativních ustanovení platných ke dni zpracování. V návaznosti na *Zákon o hmotné nouzi č. 111/2006 Sb.*, v platném znění bylo přijato usnesení, které vychází z toho, že sociální dávky vyplácí adresně jednotlivým klientům některým z následujících způsobů v české měně v místě orgánů rozhodujících o výplatě příspěvku na živobytí, a to na *obecních úřadech*. Způsob výplaty je zákonným způsobem stanoven: (1) poštovní poukázkou, (2) převodem na účet stanovený příjemcem dávky, (3) sociálními poukázkami, které opravňují svého držitele k nákupu zboží či služeb ve stanovené hodnotě, (4) elektronickými platebními prostředky, (5) přímou platbou osobě či instituci poskytující zboží a služby příjemců dávky.

Za výplatu sociální dávky je vždy ze zákona odpovědná obec. Při rozhodování o způsobu výplaty sociální dávky v každém konkrétním jednotlivém případě, musí úřad obce vzít v úvahu podmínky stanovené zákonem. Obecná ustanovení úřad obce zavazuje brát v úvahu sociální podmínky klienta a možnosti individuálních příjemců dávky. Klade důraz na jejich společenské postavení a sociální situaci klientů. Každou sociální dávku musí obec posoudit jednotlivě a o jejím vyplácení řádným způsobem informovat klienta.

Konkrétní omezení se týká způsobu inkasa sociálních dávek, formou poukázek nebo pomocí elektronických platebních nástrojů. Vždy jsou nastaveny maximální a minimální limity. Horní limit je stanoven na výši 65 % z celkově přiznaných dávek na živobytí. Stanoví se také minimální limit ve výši 35 % z celkově přiznaných dávek na živobytí. V důvodové zprávě je stanoveno, že dolní a horní limity je nutno nastavit tak, aby byly určeny jen pro nákupy zboží a služeb, které nelze pořídit na poukázky, nebo elektronickým způsobem platby. Jde o zboží a služby jako je jízdné, tiskoviny, služby za školné apod. Obce se řídí právním omezení zákazu plně měnit rozsah, způsoby výplaty sociálních dávek na živobytí. Je zapotřebí vycházet z toho, že zákon o hmotné nouzi nemá obligatorní výklad z hlediska způsobu výplaty příspěvku

na živobytí pomocí elektronického platebního nástroje. Způsob výplaty pomocí elektronických platebních prostředků zákon podrobně nestanoví. V pozdějším znění zákona nedefinuje a ani neurčuje toho, kdo může tyto elektronické platební prostředky vydávat a v jaké formě. Do 1. 11. 2009 byl pojem „elektronické platební prostředky“ definován původním zákonem č. 124/2002 Sb., o platebním styku, jako prostředek vzdáleného přístupu k peněžní hodnotě. Ze zákona vyplývá, že při užívání se zpravidla vyžaduje identifikace držitele osobním identifikačním číslem, které přiděluje vydavatelem karty jako elektronický platební prostředek. Zákonná definice zahrnovala pouze platební karty, které vydala banka nebo finanční instituce jako elektronické peníze. Nový zákon o platebním styku č. 284/2009 Sb., jehož účinnost vstoupila v platnost dne 1. 11. 2009, definici pojmu elektronický platební prostředek neobsahuje. Judikatura soudních rozhodnutí stále používá původní formulaci. V případě předplacené sociální karty, která by tak měla do elektronických platebních prostředků spadat, jde o aplikaci základního ustanovení zákona o hmotné nouzi s pravidlem, které jasně stanovuje možnosti vyplácet 35 % až 65 % příspěvku na živobytí.

V praxi se systém předplacených karet používá v souladu s předem stanovenými zásadami při založení zvláštního účtu pro příspěvek na živobytí. Podmínky stanoví vydavatel předplacené karty na jméno pověřené obce. Zvláštní účet by byl spravován jako předplacený účet pro všechny příjemce sociálních dávek. Pověřená obec by příjemcům sociálních dávek tyto předplacené karty jednotlivě vydala a současně by zajistila výplatu příspěvku na živobytí na předplacený účet každé jednotlivé karty. To tedy znamená, že by účet obsahoval peněženku platební a peněženku hotovostní. Platební peněženka odpovídá v současnosti vydávaným poukázkám. Dále již nebude možné s ní vybírat peníze z bankomatů. Bude možné s ní platit za služby a zboží u městem předem určených a vybraných obchodníků. Nebude možné s ní pořizovat alkohol a cigarety. Hotovostní peněženka umožní příjemcům sociálních dávek výběry peněz z bankomatů v rámci daných pravidel. Město může následně dobíjet hotovostní část dávky tak, aby to umožnilo platbu v hotovosti.

V současné době je možné připravit systém na výplatu příspěvku na živobytí. Předpokladem je, že klienti a příjemci dávek na živobytí nedostávají žádný druh podpory ani poukázky. V souvislosti se způsobem výplaty, který spočívá v elektronickém převodu příspěvku na živobytí na účet. Obecné podmínky jsou uvedeny v zákoně o hmotné nouzi. Zákon však přesně nestanoví omezení z hlediska typu účtu s povinností určení konkrétního bankovního účtu u konkrétního bankovního ústavu. Může jít tedy o běžný účet, který klient zřídil a využívá ho pro své platby. Příjemce dávky tak může sám určit, na jaký účet mu má být příspěvek na živobytí poukázán. Omezení se také netýká vlastníka účtu, kde příspěvek na živobytí lze převést na jakýkoliv účet bez ohledu na to, zda je příjemce dávky jeho držitelem či nikoli. Je ale nutné zdůraznit, že i přesto, že o výplatě příspěvku na živobytí rozhoduje město, tak příjemce dávky na živobytí samostatně rozhoduje o tom, který bankovní ústav a na který účet mu budou dávky posílány.

Dalším případem, kdy by bylo možné připravit celý systém na výplatu 100 % výše příspěvku na živobytí, je situace, kdy příjemci dávek na živobytí dostávají v současné době poukázky až do výše 65 %, přičemž volba konkrétního způsobu výplaty příspěvku na živobytí jednotlivým příjemcům dávky je obecně podmíněna rozhodnutím pracovníka oddělení sociálních věcí. Město tak může rozhodnout o tom, zda budou poukázky hrazeny systémem předplacených karet do platební peněženky, umožňující nákup vybraných druhů zboží a služeb ve zvolené síti obchodníků. V případech, že by si příjemci dávek na živobytí zvolili předplacený účet jako účet, na který má obce posílat zbývající část příspěvku na živobytí, pak by město mohlo tuto část příspěvku posílat na předplacený účet v rámci hotovostní peněženky. Rozhodování o tom, zda nahradit poukázky systémem předplacených karet v rámci dvou peněženek, jak bylo výše popsáno, musí město posoudit každý případ individuálně z důvodů gramotnosti příjemce a jeho schopnosti zvládnout fungování systému předplacených karet zvláště u obyvatel sociálně vyloučené lokality na sídlišti Janov a ubytoven UNO a Bílý sloup.

Obecně řečeno, zákon č. 111/2006 Sb., o hmotné nouzi, výslovně nezakazuje používat předplacený účet k výplatě celé částky příspěvku na živobytí, a to včetně těch příjemců, kteří dostávají její část v poukázkách. Jedním z důležitých a neopomenutelných faktorů je četnost a frekvence výplat dávek na živobytí a omezování jejich výběru. Tato situace je podmíněna skladbou příjemců dávek na živobytí a již zmiňovaní obyvatelé SVL a ubytoven UNO a Bílý sloup. Zákonem o hmotné nouzi je deklarována povinnost, že příspěvek na živobytí musí být vyplácen minimálně 1x za měsíc. Není-li konkrétní příjemce dávky schopen zacházet a hospodárně s ní nakládat, může pracovník rozhodnout, že příspěvek na živobytí bude vyplácen v kratších intervalech, než je měsíc, a to jedenkrát za týden anebo každý den. V případě uplatnění a realizaci navrhovaného systému dvou peněženek by bylo nutné řešit při tak častých intervalech výběru poplatky za čerpání dávek z předplacených účtů a karet.

Zákon o hmotné nouzi a ani související zákonná ustanovení přesně ani výslovně nestanoví pravidla pro zúčtování správních poplatků za různé druhy úkonů, které příjemci dávek uskutečňují v souvislosti s čerpáním z předplacených karet. Zůstává tedy problém jaká a zda je povinnost informovat o poplatcích příjemce dávek, o jejich výši. Popř. zda je možné poplatky vyžádat předem s výslovným souhlasem klienta. Poplatky by neměly být účtovány u operací a transakcí konaných prostřednictvím platební peněženky (místo poukázek) u vybraných obchodníků, kde jsou příjemci dávek na živobytí oprávněni použít tuto dávku na stoprocentní hodnotu placení zboží nebo služeb.

Existuje riziko, že příjemce takto vyplácené dávky může náklady spojené se správou poukázek či peněženek ovlivnit. Jiné kritérium tvoří poplatky za výběry z bankovních automatů. Předplacená karta umožňuje výběry v hotovosti z bankomatů v rozsahu a výši peněz uložených v hotovostní peněžence. Klient pobírající dávky na živobytí se musí samostatně rozhodnout, ke kterému bankovnímu ústavu se z hlediska výše bankovních poplatků přiklonit. Na městské úrovni je kromě poplatků nezbytné rozhodnout o sankčních poplatcích, například za ztrátu peněženek nebo zničení peněženek,

a to vzhledem ke skladbě příjemců sociálních dávek, kteří byli naznačeni v předchozích odstavcích.

Studie proveditelnosti, která byla z iniciativy Ústeckého kraje připravena, výrazně přispěla k tvorbě novely zákona o sociálních dávkách platném od 1. 1. 2012. Na základě výsledků studie byl vytvořen systém nového platebního prostředku ve formě *Karty sociálních systémů*. Používání karty bylo povinné pouze u klientů, u nichž existuje riziko zneužívání dávek hmotné nouze nebo riziko zneužití k jiným než sociálním účelům (nákup alkoholu nebo gambling).

5.4 Výplata sociálních dávek Kartou sociálních systémů v Ústeckém kraji

Společně se zavedením jednotného výplatního místa na Úřadě práce ČR byla od 1. ledna 2012 také zavedena Karta sociálních systémů. Karta měla pro většinu příjemců podpory od státu plnit funkci identifikační a autorizační. Platební funkce byla dobrovolná. Pouze u klientů, u nichž je riziko zneužívání dávek hmotné nouze, byla platba kartou povinná. Mělo jít o významný nástroj pro zamezení zneužívání sociálního systému. Povinná platba Kartou sociálních systémů měla postupně plně nahradit systém bezhotovostní výplaty sociálních dávek. Kartou sociálních systémů vydával Úřad práce ČR. Karta byla vyráběna v souladu s mezinárodně uznávanými předpisy, které se vztahují na bankovní karty. Obsahovala běžné ochranné prvky. Sloužit měla zejména k identifikaci na úřadě. U osob se zdravotním postižením plnila funkci průkazky TP, ZTP a ZTP/P se všemi jejími výhodami. V tomto případě došlo pouze k nahrazení papírové průkazky za plastickou. Pro příjemce sociálních dávek měla být výhodou autorizační funkce karty, pomocí níž měli příjemci dávek prostřednictvím internetu přehled o čerpaných sociálních dávkách.

Zkušební provoz s-Karet byl v Ústeckém kraji nastartován v červnu 2012. Nejpozději do ledna 2013 měl jejich prostřednictvím Úřad práce ČR vyplácet veškeré nepojistné sociální dávky a dávky státní politiky zaměstnanosti. Každé

kontaktní pracoviště úřadu práce v Ústeckém kraji vydalo během června s-Karty prvním dvaceti klientům. Postupně se měli připojit všichni příjemci sociálních dávek. Na konci roku 2012 mělo s-Karty vlastnit přibližně 850 tisíc lidí z celé republiky. Všichni příjemci rodičovského příspěvku, přídatku na dítě, příspěvku na bydlení, podpory v nezaměstnanosti, dávek v hmotné nouzi, dávek pro osoby se zdravotním postižením a dalších dávek. Karta měla být určena i na výplatu důchodů a nemocenské, ale v roce 2012 a 2013 nebylo k zavedení výplaty těchto dávek prostřednictvím s-Karet přistoupeno. Prostřednictvím s-Karty bylo možné čerpat dávky v kterémkoli bankomatu nebo přímo platit v obchodech. Použít s-Kartu bylo možné pouze v ČR. Kartou vydávala Česká spořitelna a její platnost byla čtyři roky. Na účet ke kartě si klient Úřadu práce ČR nemohl posílat peníze z jiných účtů. Sloužila pouze pro příjem dávek a jejich čerpání. Dávky se přes s-Karty vyplácely od 1. srpna 2012. Od srpna 2012 bylo v Krajské pobočce Úřadu práce ČR v Ústí nad Labem v průměru týdně požádáno o výrobu cca 3000 s-Karet. Jakmile Česká spořitelna akceptovala žádosti o vydání s-Karty, Úřad práce ČR rozeslal klientům, jejichž s-Karta je ve výrobě, informační dopisy. PIN ke kartě byl zasílán jako obyčejná zásilka na adresu příjemce dávky. Pro klienty, kteří jsou pouze uchazeči o zaměstnání a nepobírají žádnou další dávku, byl naplánován výdej s-Karet od 1. ledna 2013. Pokud však někteří z nich projeví o s-Kartu zájem, byla jim s-Karta vydána.

Od září 2012 měli držitelé s-Karet možnost využívat cash back zdarma. Šlo o službu obchodníků, která umožňuje držitelům s-Karty při nákupu minimálně za 300 Kč výběr hotovosti až 1 500 Kč. Poskytování této služby bylo označeno na prodejně. Terminálů, které tuto službu poskytovaly, bylo v roce 2012 v ČR 6 000. Bylo možné také využít cash advance, výběr hotovosti na přepážkách bank a směnárén za poplatek 40 Kč. Výběr hotovosti z bankomatu jiné banky, než České spořitelny, byl zpoplatněn poplatkem 40 Kč.

V době, kdy byly vydávány první s-Karty do zkušebního provozu, se objevily také první kritiky celého systému. Za zcela nepřijatelné bylo

označováno plošné vydávání s-Karet všem příjemcům sociálních dávek. Zejména pro klienty s nízkou nebo žádnou finanční gramotností bylo složité s elektronickým prostředkem manipulovat. Někteří sociálně slabí lidé, kteří řadu let žijí na ulicích nebo v azylových domech, nejsou schopni kartu vlastnit, uchovávat, pamatovat si PIN a postup, jak vybírat peníze z bankomatu. Při ztrátě s-Karty a výrobě náhradní karty účtovala Česká spořitelna poplatek 240 Kč. O tyto příjemce sociálních dávek a jejich s-Karty proto museli pečovat sociální pracovníci. Při pilotním projektu výplaty sociálních dávek nepeněžní formou v Litvínově se prokázalo, že pro tuto skupinu lidí je nejpříjemnějším způsobem výplaty sociálních dávek formou poukázek. Tím bylo zajištěno zamezení zneužívání dávek a přesně cílené využívání dávek jen na zajištění nezbytných potřeb, potravin, oblečení a hygienických potřeb. Po zavedení s-Karet i pro tuto skupinu sociálně slabých a nepřizpůsobivých občanů se docílilo pouze toho, že s s-Kartami nakládali sociální pracovníci a o finanční záležitosti těchto lidí se museli starat. Měli proto také informace i PIN k jednotlivým kartám a samotné skarty zůstávali u nich v úschově. Kritiku si s-Karty vysloužili rovněž od lidí se zdravotním hendikepem. Jen omezený počet bankomatů v Ústeckém kraji je vhodných pro výběr osobou se zdravotním hendikepem, osobou nevidoucí nebo připoutanou na invalidní vozík. Tito lidé museli při výběru hotovosti využívat služeb asistentů. Dalším překážkou pro výběr hotovosti s-Kartou byla nedostupnost bankomatů pro obyvatele malých obcí mnohdy od místa kde je bankomat instalován vzdálených několik hodin cesty hromadnou dopravou. Pro sociálně slabé a závislé zcela na sociální pomoci byla velkým problémem také možnost exekuce na účtu vedeného k s-Kartě, tedy exekuce sociálních dávek. Vzhledem ke kritickým hlasům i ze strany politické reprezentace došlo postupně k přehodnocení využívání a nakládání s s-Kartami. Nejprve bylo rozhodnuto, že od ledna 2013 nabídne s-Karta více služeb zdarma a umožní čerpat dávky složenkou. Lidé se zdravotním postižením měli možnost zdarma vybírat peníze z s-Karty v hotovosti u přepážek na pobočkách České spořitelny, všechny výběry s-Kartou z bankomatů České spořitelny byly zdarma, s-Karty byly chráněny

proti exekucím, zrušil se plán výplaty důchodů přes s-Karty. Od 2. pololetí 2013 bylo možné čerpat sociální dávky také poštovní poukázkou České pošty.

Dne 1. listopadu 2013 vešel v účinnost zákon, který ruší kartu sociálních systémů, s-Kartu. Do 30. dubna 2014 musí Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR ukončit všechny procesy, které s existencí s-Karet souvisí. Informativní dopisy byly zaslány všem držitelům s-Karet. Do 1. prosince 2013 všichni držitelé s-Karet mají být informováni, jak dál postupovat a jakým způsobem jim budou sociální dávky vypláceny. S Českou spořitelnou se Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR dohodlo na harmonogramu ukončení projektu. Úřad práce ČR bude muset nastavit nový způsob výplaty nepojistných sociálních dávek a vyměnit speciální s-Karty pro zdravotně postižené občany za nové průkazy TP, ZTP, ZTP/P. Podle předběžných odhadů vyjde vlastní ukončení systému sociálních karet na 5,24 milionu korun, z toho si tři miliony vyžádá vydávání nových průkazů pro zdravotně postižené občany. Zbývající náklady se týkají informačních dopisů a poštovního. V době ukončení systému vlastnilo s-Kartu 280 000 lidí v celé ČR, v Ústeckém kraji 20 500 lidí. Do konce srpna 2013 jejím prostřednictvím Úřad práce ČR vyplatil více než 2,3 miliony dávek v hodnotě přesahující 12,8 miliardy korun.

Mezi základní nevýhody v používání systému sociálních karet patří:

- náklady pro držitele karet, příjemce sociálních dávek, poplatky za výběr z bankomatu jiných bank, poplatky za hotovostní výběr na přepážkách, poplatky za vyhotovení náhradní karty při ztrátě, poplatky za opětovné zaslání PIN, poplatky za dotaz na zůstatek na účtu v bankomatu jiné banky, poštovné za zaslání pravidelného výpisu, poplatky za předání pravidelného výpisu na přepážce banky, poplatky za Součinnost České spořitelny poskytnutá klientovi v souvislosti s jeho vlastním chybně zadaným platebním příkazem,
- nedostupnost bankomatů pro držitele s-Karet z menších obcí,

- nedostatek bankomatů vhodných pro osoby se zdravotním hendikepem,
- plošné využívání s-Karet pro výplatu sociální podpory, s-Karty pro klienty s minimální finanční gramotností, pro klienty, kteří nejsou schopni s-Kartu chovat, zapamatovat si PIN a vybrat z bankomatu, záměr využívání s-Karet pro výplatu starobního důchodu.

Systém výplaty sociálních dávek pomocí s-Karty nelze považovat za zcela nevyhovující. Pro většinu příjemců dávek je tento systém pohodlný a přehledný. Chybou systému byl však záměr plošného využití i pro skupiny, pro které je elektronický prostředek výplaty sociální dávky zcela nevhodný.

5.5 Zahraniční projekty a zkušenosti s výplatou sociálních dávek elektronickým prostředkem

Systém používání platebních karet historicky zasahuje až do minulého století. První aplikace platebních karet pro vyplácení sociálních dávek lze doložit v USA v devadesátých letech minulého století. Pragmatický přístup Američanů a jejich myšlení, včetně snahy o vysokou pracovní produktivitu a efektivitu spolu s úsporami nákladů, vedly k efektivní aplikaci sociálních karet na území USA. Praktickým cílem byly nižší náklady ve srovnání s poskytováním šeků, hotovosti a poukázek. Díky zjednodušení v automatizaci platebního styku, došlo ke zvýšení adresnosti a efektivity. Systém poskytoval komfort pro příjemce sociální dávky. Elektronické platební karty nejprve doplnily papírové poukázky, které byly určeny pouze a na nákup potravin. Šlo o předplacenou kartu elektronického poskytnutí sociálních dávek. Klient či příjemce sociální dávky akceptoval převod ze státního účtu na účet obchodníka. Elektronický systém zahrnoval předplacený depositní účet příjemce dávky, který byl propojen s předplacenou elektronickou platební kartou. Dále ji bylo možné používat ve vybraných obchodech s potravinami.

V USA si poskytovatelé sociálních služeb řídily systém dávek tzv. *Conditional Cash Transfers* pro zajištění školní docházky.

Používání předplacených karet se sociálními dávkami se velmi rychle rozšířilo pro dosahované úspory administrativních a distribučních nákladů. Ve státě Georgia došlo ke snížení nákladů při výplatách přídatků na děti až o 82 % po zavedení tohoto systému. V roce 2009 byly karty státních sociálních systémů předplaceny penězi ve výši 5,8 miliardy USD s úsporami kolem 5 procent. V Evropě, kde míra chudoby a nezaměstnanosti je v jednotlivých regionech disparitní, se za chudého považuje ten, jehož měsíční příjem nedosahuje 60 % mediánu v daném státě. Proto se zahájilo řízení a používání elektronických karet pro výplatu sociálních dávek (počátkem roku 2000). V současné době lze říci, že jakékoli úsilí o sjednocení systému sociálních dávek v EU naráží na značné potíže a dostává se do střetu s různými principy a úrovněmi sociální politiky demokraticky zvolených vlád. Jako jeden z nejrozvinutějších systémů výplaty sociálních dávek je možné považovat systém Itálie. V Itálii zastřešuje všechny instituce provádějící sociální zabezpečení, a to Národní úřad sociálního zabezpečení, (Istituto Nazionale de Previdenza Sociale) INPS a výplaty všech dávek jsou prováděny prostřednictvím regionálních a městských úřadů. Italský zákon umožňuje městům a obcím poskytovat občanům sociální podporu prostřednictvím kartových nebo poukázkových systémů. S jejich používáním bylo započato v roce 2000 a to formou Tiket services ověřeného v rámci Pilotního projektu pro 10.000 příjemců sociálních dávek (to zhruba odpovídá počtu klientů Ústeckého kraje). Po provedených analýzách a vyzkoušení používání byly v roce 2009 nahrazeny poukázky chytrou elektronickou kartou, a to Tiket Service Card. Pilotní projekt byl realizován soukromým distributorem sociálních služeb pracující pro 6 měst v okolí Milána. Karta funguje v uzavřeném okruhu na platebních terminálech instalovaných u obchodníků včetně řetězců. Smluvně dohodnutý distributor poskytuje a zabezpečuje komplexní technické zázemí a pro příjemce sociálních dávek, nebo města, obce a regiony je neviditelný. Společnost inkasuje od obchodníků používaných jejich terminály určitý poplatek.

System karet je rovněž úspěšně aplikován ve Francii, kde jej tvoří zákon *Národní plán sociálního začleňování realizovaný Organizací občanské společnosti*. Základ tvoří strategický dokument *Francouzský sociální plán aktivizace společnosti*. Občané ve věku od 19 do 25 let mohou pobírat sociální dávky pouze 3 měsíce. Po této lhůtě jsou automaticky zařazeni do programu sociální aktivizace, který stanoví podmínky jejich resocializaci konkrétním osobním jednáním sociálního pracovníka. Tedy zákonná povinnost abonentů zúčastnit se rekvalifikací, školení, vzdělávání, pracovních nabídek a jiných, nabídnutých sociálním pracovníkem. Od 1. 12. 2008 je zaveden systém RSA (Revenue de Solidarité Active), slučující část sociálních dávek do dávky jedné a kde toto slučování zajišťují odborně fundovaní pracovníci sociálních služeb zasílající tuto dávku na účet klienta, který z něho může čerpat jakoukoli elektronickou kartou. Podstatou čerpání sociální dávky v hmotné nouzi je otevření bankovního účtu, kde náklady na jeho otevření platí příslušný úřad. Množství sociálních dávek a také jejich velikost řadí Francii spolu se Skandinávskými zeměmi mezi špičky v Evropské unii. Z jejich systému lze inspirativně využít např. to, že přídavky na děti stát nevyplatí, pokud dítě chybí ve škole více jak čtyři dny v měsíci bez udání důvodu. Finanční podpora ve formě příspěvku na bydlení je členěna zvláště pro rodiny s maximálně 3 dětmi v tzv. systém APL (Aide au Personnalisee Logement) a na vícečlenné rodiny, kde se již vyplácí tzv. přiděl familiales (rodinné přídavky) závislý na celkovém příjmu domácnosti sledovaném finančním úřadem a sociálním pracovníkem v rámci integrovaného systému. I bezdomovec má ve Francii zákonné právo na otevření bankovního konta, na které mu budou posílány sociální dávky.

Obdobný systém existuje na Slovensku. Od roku 2012 začal fungovat pilotní projekt sociálních karet tzv. *epay karty* v 5 obcích Východoslovenského kraje s postupným zapojováním dalších měst a obcí. Občané obdrží elektronickým způsobem pomoc v hmotné nouzi a všechny sociální příspěvky od státu včetně příspěvku při narození dítěte. Je možné s nimi platit v obchodech, v dopravních prostředcích, lékárnách a za služby. Jak bude klient

utrácet více peněz, než mu kartový limit umožňuje, nastaví mu příslušný pracovník denní limit a případně, že zjistí, že kupuje alkohol a cigarety, tak mu nákup těchto komodit zablokuje. Na Slovensku se systém zavádí a ověřuje se možnost zlepšení funkce systému vyplacení veškerých sociálních dávek. Jako model slouží v současné době systém používaný v Anglii. V této souvislosti je zapotřebí uvést některé citace a části z Evropského právního systému, a to Směrnici Evropského parlamentu a rady č. 2009/110/ES ze dne 16. 9. 2009, o přístupu a činnosti institucí elektronických peněz, o jejím výkonu a o obezřetnostním dohledu nad touto činností. Z této směrnice je pro aktuálnost zavádění elektronických platebních prostředků vyjímám článek číslo 2, odst. 1, který uvádí, že institucí elektronických peněz je rozuměna právnická osoba s povolením podle hlavy II vydávat elektronické peníze, kde jsou v odstavci 2 elektronické peníze definovány jako elektronická, a to i magneticky uchovávaná peněžní hodnota, která je vyjádřena pohledávkou vůči vydavateli. Je zabezpečena proti akceptaci a potvrzení příjmu peněžních prostředků za účelem provádění platebních transakcí. Podmínky jsou stanoveny zákonným způsobem v článku 4, v bodě 5 Směrnice č. 2007/64/ES a přijímaná jinou fyzickou či právnickou osobou, než je vydavatel elektronických peněz. Podle stejné směrnice článku 22, odstavce 1 měly členské státy přijmout a zveřejnit právní a správní předpisy, které jsou nutné pro harmonizaci s touto směrnicí do 30 dubna 2011. Pozdější znění začalo platit a používat ihned po uvedeném datu. Vláda ČR a státní správa však závazný termín nespĺnila a lhůty ve výše uvedené směrnici nedodržela. Problém spočívá v systému dohledu plnění směrnic a nařízení, které stanoví Evropská unie pro Českou republiku. Mimo Evropskou unii, kromě rozvinutých elektronických platebních prostředků v USA, jsou ve stádiu implementace i další země.

Pokročilou formu mají a používají v Turecku, kde je administrátorem turecká sociální organizace *Kahramanmaras*. Používá platební a elektronické karty Tiket servis. Jde o tři druhy elektronických peněženek (1) na nákup oděvů, (2) na nákup potravin a (3) na nákup služeb. Uvedené platební systémy elektronických peněženek jsou napojeny na konkrétní síť vybraných

obchodníků. Klient je může použít jen pro nákup citovaného zboží. Pokud sociální organizace potřebuje poskytnout sociální dávky na jednu z uvedených peněženek z důvodu individuálního posouzení potřeby klienta, nabije tuto peněženku určenou dávkou. Výhodou je, že může klienta nasměrovat na konkrétně smluvně podchyceného obchodníka.

Další příklad používání elektronických platebních karet je v Chile. Existuje zde systém elektronických prostředků, které zabezpečuje společnost *Junaeb*. Podle speciálních požadavků chilského školního orgánu *Junaeb* se zaměřuje adresným způsobem na podporu rovných příležitostí v oblasti terciárního vzdělávání. Karty *Junaeb* umožňují studentům ve hmotné nouzi pořizování obědů a občerstvení v síti vybraných restaurací, supermarketů a jídelen. Klienty a sociálně potřebné studenty vybírá školský orgán podle stavu sociální potřeby. Přihlíží se ke studijním výsledkům a k psychologickým předpokladům. Univerzita poskytuje pro všechny své studenty karty *Junaeb*. Výhody pak čerpají ti, které vybral odpovědný orgán jako studenty v hmotné nouzi. V oběhu je již více jak 150.000 těchto karet. Do sociálního programu je zapojeno více jak 3.000 obchodníků, restaurací, marketů a jídelen. Kartami je možné platit také za poskytované služby jako je půjčování notebooků nebo kolejné. Karty může odpovědný orgán objednávat elektronicky.

Další příklad je z Jihoafrické republiky, kde nevládní organizace, společnosti a obecní úřady využívají kartu sociální podpory *Phalala*. Příjemcům sociálních dávek karta *Phalala* poskytuje varianty nákupu potravin, oděvů a služeb v oblasti bydlení a vzdělávání. Karta funguje jako běžná platební karta s platností omezenou na 1 až 3 roky, a to podle toho, zda ji lze dobíjet penězi anebo je nabita jednorázově. Karta *Phalala* je akceptována ve všech sítích obchodníků v rámci *Master card*. Tuto kartu je možné dobíjet dvakrát do měsíce. Elektronické peníze na kartě nelze vyměnit za hotovost. Na kartu se platby nevrací. Znamená to, že s ní nelze platit na internetu a nelze na ni vybírat hotové peníze z bankomatu. Celý systém je ve zkušebním provozu u ministerstva práce Jihoafrické republiky.

6.

PROJEKTOVÉ ŘEŠENÍ PRO MĚSTO LITVÍNOV

Vedení města Litvínov, Ústecký kraj a Úřad práce v Mostě se v roce 2008 rozhodly schválit a realizovat pilotní projekt Minimalizace zneužívání sociálních dávek. Cílem bylo ve spolupráci samospráv na krajské a městské úrovni a za participaci místně příslušného Úřadu práce navrhnout a následně realizovat opatření, které povedou snížení počtu případů zneužívání sociálních dávek vyplácených obcemi. Město Litvínov vybralo v rámci péče o sociálně vyloučené lokality (SVL) části Litvínova Janov, pro spádovost a příslušnost pod Úřad práce v Mostě, který se dlouhodobě snaží aktivně řešit a vytvářet nové projekty k řešení nezaměstnanosti. Projekt byl vhodný zejména pro možnost výraznějšího propojení trhu práce se sociálním systémem a vyplácením sociálních dávek. Dalším důvodem pro jeho realizaci byla skutečnost, že se stále velkému množství občanů vyplácelo zůstat na sociálních dávkách, aniž by byli nuceni řešit svoji situaci aktivnějším přístupem. V době přípravy uvedeného projektu byl pro snižování nezaměstnanosti přiměřený prostor, kde na jedné straně existoval poměrně objemný prostor v počtu volných pracovních míst a na straně druhé vysoký počet nezaměstnaných. V doprovodné části byl projekt zaměřen na možnosti získání pracovních míst pro nezaměstnané osoby pobírající dávky v hmotné nouzi, tedy na osoby, které nemají vyplácenou podporu v nezaměstnanosti pro nesplnění kritérií pro její výplatu anebo pro vyčerpání podpůrné lhůty vyplácených prostředků Úřadem práce v Mostě. Připravovaný projekt byl konzultován s pracovníky MPSV a ve svém záměru se i jim představoval jako přínosný.

Realizaci projektu s názvem „Minimalizace zneužívání sociálních dávek v Ústeckém kraji – Pilotní projekt Litvínov“ předcházela politická rozhodnutí prezentovaná Radou města Litvínov na svém jednání dne 6. 3. 2008, a to usnesením č. 1157/39. Dále Radou Ústeckého kraje na svém jednání dne 12. 3. 2008, a to usnesením č.157/106 R 2008, kde souhlasila s partnerstvím kraje na uvedeném projektu a uzavření dohody o partnerství Ústeckého kraje,

města Litvínov a Úřadu práce v Mostě. (Ústecký kraj [online]. 2008. Dostupné na: <<http://www.kr-ustecky.cz/vismo/zobraz-dok.asp.?id-org>>.)

Cílem projektu bylo navrhnout a realizovat pilotní projekt s využitím a ověření možnosti spolupráce krajské samosprávy, místní samosprávy a místně příslušného Úřadu práce. Cílem projektu bylo zajistit minimalizaci zneužívání sociálních dávek vyplácených obcemi. Pilotní část projektu byla zaměřena na město Litvínov.

6.1 Sociální a ekonomická východiska a návrhy řešení

Je zde na místě zásadní otázka. Proč bylo město Litvínov vybráno do výše uvedeného projektu? Kromě výše uvedených záměrů byly a jsou trvale v centru pozornosti samotných obyvatel města Litvínova otázky pořádku a bezpečnosti. Stejně otázky byly také hlavně v pozornosti samotných obyvatel janovského sídliště. Neudivovalo a ani neudivuje, že otázka bezpečnosti obyvatel Litvínova byla a je velmi časté a vděčné mediální téma sdělovacích prostředků. V krátkosti se pokusím naformulovat příčiny a potřeby tohoto projektu. Po divoké privatizaci bytového fondu města jeho vedením v letech 2000 až 2007 došlo k gentrifikaci některých částí Litvínova, které vyústilo k segregaci a vystěhování obyvatel do sídliště Janov, které se v důsledku rozpadu pracovního trhu na Mostecku ocitlo na periferii příjmů a výdělků jeho obyvatel. K tomu přistoupila i značná imigrace obyvatel z různých částí republiky v důsledku vynikajících zisků různých realitních kanceláří a tento mix začal být pro město a sídliště smrtící. To vše vedlo k sepsání petice přípravným osadním výborem, jehož vznik iniciovala občanská seskupení starousedlíků sídliště Janov. Petice byla podepsána více jak 2500 občany Litvínova a zveřejněna dne 10. 4. 2007 a současně předána vedení města. Je zde na místě uvést její doslovné znění:

„My, níže podepsaní občané Janova, vyslovujeme vážné znepokojení nad situací janovského sídliště a prostřednictvím této petice žádáme vedení města,

aby zabránilo všemi dostupnými prostředky masovému přílivu sociálně nepřizpůsobivých občanů, kteří jsou nežádoucí v jiných lokalitách. Aby účinně zabránilo všem spekulantům a realitním agenturám nadále uměle tvořit z Janova dopadiště ČR a znehodnocovat tak kvalitu života obyvatel a jejich nemovitostí. Současná situace je důsledkem špatného rozhodnutí zastupitelstva o prodeji domů v Janově. Proto by zastupitelé měli přijmout odpovědnost za toto špatné rozhodnutí a podniknout kroky k řešení neudržitelné situace, v které se Janov ocitá a zajistit tak revitalizaci Janovského sídliště“. (Osadní výbor pro Janov [online]. 10. 4. 2007. Dostupné na: <http://www.litvinovjanov.websnadno.cz/Osadni_vybor_pro_Janov.html>).

Po určitém přešlapování vedení města a aktivizací vznikajícího Osadního výboru a občanů, bezpečnostní problematika města vyvrcholily na podzim roku 2008, a to v souvislosti s aktivitami extremistů, kteří se snažili rozdmýchat xenofobní a rasistické nálady mezi obyvateli města, převážně na sídlišti Janov. Po těchto událostech, které vedly i ke vzniku regulérního a oficiálního Osadního výboru na sídlišti Janov díky iniciativě jeho obyvatel, bylo základním cílem vyvinout maximální tlak na vedení města Litvínov na řešení narůstajících problémů. Vedení města přijalo usnesení, které vytvoří mezi obyvateli prostředí subjektivního pocitu bezpečnosti. Jde především o rizikovou lokalitu sídliště Janov. Byla přijata koncepce a bezpečnostní opatření. Šlo o rozšíření kamerového systému, posílení hlídek Městské policie, a vyšší úroveň spolupráce mezi odbory městského úřadu, Policií ČR, neziskových organizací a dalších odpovědných organizací. Usnesení ve formě specifikovaných opatření bylo zaměřeno proti organizovaným nežádoucím jevům, ke snížení pocitu sociálního nebezpečí, ke zvýšení důvěry v bezpečnostní složky města a státu a snížení etnického napětí mezi obyvateli. Závěry proto vedly k nastolení bezpečnostního režimu pod pojmem „nulová tolerance“ přijaté vedením města v závěru roku 2008. Nulová tolerance představuje souhrn opatření zaměřených na zamezení bezpečnostních rizik vyplývajících ze sociálně vyloučených lokalit jako je např. sídliště Janov.

Jedná se o opatření, kde za spolupráce Městské policie, odboru sociálních věcí a evidence obyvatel městského úřadu jsou prověřovány nově přistěhované

osoby do lokality Janov. Citované orgány včetně pracovníků Úřadu práce a Policie ČR se průběžně zaměřují na kontroly nelegálního zaměstnávání osob, které jsou vedeny na odboru sociálních věcí na hmotné nouzi nebo na úřadu práce na katastru města Litvínova. Při výplatě sociálních dávek je průběžně kontrolován příjemce, a to jakým způsobem se pro sociální dávky dostavuje (vlastním vozidlem, taxi službou apod.). Pracovníci odboru sociálních věcí kontaktují obce a města u nově přistěhovaných osob zejména do SVL Janov a to z důvodu zda se jedná o klienty hmotné nouze. Odbor sociálních věcí ve spolupráci s cizineckou policií posuzuje výplaty sociálních dávek s ostatními státy EU (převážně Slovensko). Městská policie důsledně řeší všechny přestupky při narušování místních záležitostí veřejného pořádku a občanského soužití. Pokuty, které jsou přestupcům ukládány a nemohou být realizovány v hotovosti pro nedostatek finančních prostředků, jsou následně u těchto přestupců vymáhány správcem daně formou exekuce majetku. Město průběžně posiluje počty městských strážníků při výplatách sociálních dávek, v letních měsících a při výplatách mezd u velkých společností v regionu jako je Unipetrol a uhelné společnosti. Městská policie provádí průběžné kontroly heren, hracích automatů a videoterminálů z hlediska účasti na hře případných klientů odborů sociálních věcí. Při pozitivních zjištěních jsou tyto záležitosti řešeny přímo s odborem sociálních věcí. Významná je spolupráce města s neziskovými organizacemi, jako jsou např. Oblastní charita Most, Diakonie, Člověk v tísni o.p.s., TJ Baník Kopisty v rámci prevence kriminality, K – centrum v rámci prevence. V rámci městské policie a za spolupráce s OSV a terénními pracovníky je zajišťován nepřetržitý provoz ubytoven UNO a Bílý sloup včetně azylových místností. Ve spolupráci s ČEZ a správcem bytového fondu městská policie zamezuje černým odběrům elektrického proudu. Případné splácení dluhů u klientů OSV pobírajících sociální dávky se řeší formou měsíčních splátek. Městská policie rovněž ve spolupráci se sociálním odborem průběžně kontroluje děti a mládež jak v denních, tak i v noční době. Městská policie rovněž ve spolupráci s Dopravním podnikem měst Mostu a Litvínova průběžně kontroluje dodržování veřejného pořádku ve vozidlech městské hromadné dopravy.

Z uvedených hledisek je patrné, že je a byl v rámci města položen základ bezpečnostní politiky mající příznivý ohlas u občanů, zejména pak občanů v sídlišti Janov charakterizovaném jako sociálně vyloučená lokalita a to i takto oficiálně vedeném v rámci České republiky.

Myšlenka “nulové tolerance“ byla představiteli města Litvínov a zvláště pak občany sídliště Janov, pozitivně přijata. S výsledky projektu byla seznámena veřejnost prostřednictvím místních médií. Na základě prezentací Městské policie a odboru sociálních věcí a školství byla předložena k veřejné diskuzi. S prezentací se také pravidelným způsobem seznamuje a výsledky hodnotí rada města. K tomu je určena komise a zastupitelstvo města Litvínov včetně jeho výborů. Výsledky lze hodnotit pozitivně a lze vyzdvihnout celorepublikový dopad. V současné době existuje trend omezování diskriminace minoritní sociální skupiny občany rizikových skupin, kteří jsou klienty odboru sociálních věcí. Nulová tolerance se proto stala důležitou součástí bezpečnostní politiky města. Nepochybně výsledky této praxe inspirují i jiná města v České republice. Svědčí o tom události v minulém roce ve Šluknovském výběžku. Sociální podnět k přijetí těchto opatření byl vyvolán postupnou agregací sídliště Janov do podoby, která je sociologicky definovaná jako *Sociálně vyloučená lokalita (SVL)*. Původní nově vybudované sídliště ve čtvrti města Litvínova - Janova bylo určeno obyvatelům těch obcí, které byly díky plánované těžbě hnědého uhlí v Mosteckém revíru určeny ke zbourání. Sídliště mělo skvělou občanskou vybavenost. Bytové domy sídliště byly doplněny i o vhodnou sociální infrastrukturu zabezpečující služby a volnočasové aktivity pro jejich obyvatele. Sídliště se stalo dostupné i pro prostředky městské hromadné dopravy. Vzdálenost od centra Litvínova nepřesahuje tři kilometry. V současné době, tj. v době zpracování této práce, je v této části Litvínova přihlášeno k trvalému pobytu celkem 5.628 osob. Podle kvalifikovaného odhadu 40 % z nich tvoří romské etnikum. Podle sociologa PhDr. Ivana Gabala je definice SVL naplněna. Sociální rizika se zde zvyšují, což představuje další novou SVL v České republice. SVL již bylo vyhlášeno a definováno v 330 lokalitách. Je to i naplnění teorie, že SVL vznikají přirozeným sestěhováním

chudých romských rodin do míst s levnějším bydlením. Sociální migrací se vyloučení prohlubuje. Působí zde řada faktorů od privatizace městského bytového fondu až po migraci obyvatel s falešnými představami, že u velkých společností na Mostecku se snáze seženou nová pracovní místa apod. Sociální skutečnost je však zcela odlišná a tvrdá. (Gabal, Čada, Snopek [online]. 2008. Dostupné na: <<http://www.gac.cz/documents/brozura-4.pdf>>).

Městská policie ve spolupráci s pracovníky odboru sociálních věcí, provádí operativní monitoring. Výsledky dlouhodobě systematickým způsobem vyhodnocuje. Následně postupuje v souladu s principem a zásadou „nulové tolerance“. V jednotlivých bytech se kontrolují a ověřují počty trvale a fakticky žijících a přítomných osob. Prověřuje se, zda jsou tyto osoby zaměstnané, samostatně výdělečně činné, invalidní důchodci, důchodci, nebo uchazeči o zaměstnání. Tím se vymezuje expertní odhad potenciálních klientů sociálních dávek a dávek státní sociální podpory či dávek pomoci v hmotné nouzi. U nezletilých dětí se ověřují informace o tom, jakou základní či střední školu navštěvují a jaká je jejich ošetřující lékařka. Jedením z dalších ukazatelů je vztah k obývanému bytu, tedy zda jsou členy nějakého bytového družstva, sdružení vlastníků, nebo bytovou jednotku získali prostřednictvím realitních agentur anebo jsou pouhými nájemníky. Takto získané poznatky a informace se zadávají denně do registru, který je pro tyto účely vytvořen. Registru následně využívají pracovníci odboru sociálních věcí a školství, kteří ověřují okruh společně posuzovaných osob u příjemců dávek pomoci v hmotné nouzi. U osob s trvalým pobytem mimo spádovou oblast správního orgánu a u cizích státních příslušníků, zejména u občanů ze Slovenské republiky, se kontaktují s příslušným správním úřadem a dohodnou si individuální plán sociální práce s klienty. Oddělení sociálně právní ochrany dětí se zabývá prací sociálního kurátora. Služba je určena pro děti a mládež z problémových oblastí. Děti problémových rodin se týká povinná školní docházka. Kontroluje se, zda nemají vysokou neomluvenou absenci, což konzultují s lékařem obvodního oddělení. Poznatky se pravidelně analyzují. Závěra a doporučení pak stanoví, zda je nutné rodiny opětně navštěvovat nebo zda je nutné s nimi zahájit individuální sociální práci. Získané informace jsou využívány v činnosti a práci

Policie České republiky, soudů, právního a sociálního poradenství, a v práci terénních pracovníků. Praktická a účinná je jejich zkušenost s nestátními neziskovými organizacemi, které působí v oblasti pověřeného městského úřadu Litvínov (Diakonie ČCE, CČSH, Oblastní charita Most, Klub národnostních menšin, Energie o.p.s.) Zajímavé a praktické zkušenosti existují v rovině spolupráce se Slovenskem. Koordinuje se slovenskými úřady proces vydávání duplikátů úředních listin, slovenskými matrikami či úřady sociální péče z hlediska dávek. V průběhu aplikace programu *Nulové tolerance* se již vytvořila informační databáze informací o problémech komunity z hledisek socioekonomických, demografických, vzdělanostních, kulturních, společenských včetně drogové problematiky a páchání přestupkové a trestné činnosti. V následující kapitole pak v návaznosti na vyplácení sociálních dávek pomocí poukávek lze uvést využívání těchto informací a poznatků pro osobní dokumentaci klientů a pro vlastní rozhodování pracovníků odboru sociálních věcí Městského úřadu v Litvínově. Detailní přehled o sledovaných údajích, o počtech přestupků a šetření prováděných jak pracovníky Městské policie Litvínov, tak pracovníky odboru sociálních věcí a také přímo terénními pracovníky z odboru sociálních věcí působících fyzicky v sociálně vyloučené lokalitě, je uveden v příloze A této práce. Kromě adresných výplat sociálních dávek zavedlo město i některé další podpůrné projekty a opatření.

Projekt nulové tolerance, který byl již popsán a přehled výsledků je uveden v příloze. Mezi účastníky tohoto projektu patří:

- Městská policie Litvínov,
- Policie České republiky se složkami dopravní a cizinecké policie a místní obvodní oddělení,
- Odbor sociálních věcí a školství,
- Odbor životního prostředí,
- majitelé bytů a bytových nemovitostí,
- Hasičský záchranný sbor,
- neziskové a charitativní organizace.

Cílem projektu je vrátit pořádek a bezpečnost do běžného života obyvatel města a přispět k pouze oprávněnému vyplácení dávek v hmotné nouzi.

Podstatné je pro dozorující orgány důsledné posuzování míry nezdůvodnitelnosti zátěže pro systém pomoci ve hmotné nouzi v souladu se zákonem č. 111/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů. U žadatele, který je občanem členského státu Evropské unie a hlášen na území České republiky dle zákona o pobytu cizinců delší než 3 měsíce je registrace povinná. Posuzování neodůvodnitelné zátěže se vztahuje i na rodinné příslušníky jako je osoba manžel(ka) a děti mladších 21 let. Občan EU má ohlašovací povinnost na příslušném oddělení cizinecké policie ČR V případě pobytu delším jak 30 dnů a je povinen uvést i místo pobytu. Rodinný příslušník občana EU má stejné povinnosti.

Neodůvodnitelnou zátěží systému hmotné nouze není osoba účastná nemocenského pojištění a osoba samostatně výdělečně činná (OSVČ) účastná důchodového pojištění. Dále také osoba, které nárok na sociální výhody vyplývá z čl. 7 nařízení Rady EHS č.1612/68 ze dne 15.10.1968o volném pohybu pracovníků uvnitř společenství a nařízení Komise EHS č. 1251/70 ze dne 29. 6. 1970 o právu pracovníků zůstat na území členského státu i po skončení pracovního poměru. (EUR lex [online] Dostupné na: <eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX.CS>).

Pak sem ještě patří osoba v období 10 let před podáním žádosti o pomoc ve hmotné nouzi, která je 5 let účastna nemocenského pojištění bez nedoplatku.

Jako hodnotící kritéria pro posouzení zátěže systému hmotných dávek jsou stanovena délka pobytu, doba zaměstnání nebo výkonu OSVČ, doba přípravy na budoucí povolání, možnost pracovního uplatnění.

Pokud osoba dosáhne v rámci posouzení zátěže systému méně než 10 bodů je pro systém vyplácení dávek hmotné nouze zátěží a pokud dosáhne více jak 10 bodů je zde prostor pro správní rozhodování. Z toho plyne závěr, že správní orgány, orgány sociálního zabezpečení, Policie ČR, obce a zaměstnavatelé občana členského státu EU jsou povinni sdělit cizinecké Policii ČR, že osoba je neodůvodnitelnou zátěží systému výplat sociálních dávek a cizinecká policie takovéto osobě ukončí pobyt na území České republiky.

Navazujícím materiálem, který byl připraven pro zastupitelstvo, je projekt tzv. „prostupného bydlení“. Materiál obsahově čerpá ze zkušeností ze Slovenska. Na základě tohoto výchozího materiálu byl od října 2009 projekt v Litvínově zaveden. Spolupracovala *Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách*, společnost Haines, s.r.o. a někteří další účastníci. Základem se stal bodový systém, založený na myšlence: „*Čím více se klient snaží, tím lepšího bydlení dosáhne.*“. Systém má 3 fáze. První stupeň zahrnuje bydlení na ubytovně UNO mimo areál města. Jde o azylovou formu bydlení za minimální poplatek (30 Kč / 1 noc). V objektu je instalována technika s monitorováním a stálou službou. Druhý stupeň znamená bydlení na ubytovně Bílý sloup. Bydlení je ve městě. Další varianta je bydlení na ubytovně UNO. V rámci třetího stupně se jedná o bydlení v nájemných bytech společnosti Haines s.r.o. Bydlení je poskytováno bez kauce. Náklady na bydlení jsou hrazeny zpětně za každý měsíc. Bydlení je poskytováno s ohledem na dávky pomoci v hmotné nouzi. Nájemní smlouva je uzavřena na dobu určitou za podmínek spolupráce s terénním pracovníkem města.

Cílové skupiny tvoří rodiče s dětmi, samostatně žijící občané v produktivním věku, osoby z dětských domovů či jiných zařízení a občané v postproduktivním věku a samostatného chování. K jednotlivým žádostem na ubytování rozhoduje komise Městského úřadu v Litvínově vytvořená na odboru sociálních věcí pro prostupné bydlení a klient na základě hodnocení následujících kritérií dostane vyrozumění o doporučeném stupni bydlení a o místě bydlení.

Kritéria jsou: trvalé bydliště v Litvínově, dále míra a rozsah dluhů a pohledávek vůči městu a pronajímatelům bydlení, intenzita spolupráce s terénními a sociálními pracovníky. U osob v produktivním věku, hraje roli, zda je žadatel v pracovním poměru, nebo pobírá důchod, zda spolupracuje s Úřadem práce, či zda vykonává nějakou vybranou veřejnou službu. Východiskem pro uplatňování tohoto systému došlo ke změnám v úrovni přidělování sociálního bydlení již v roce 2011. Tím došlo ke zlepšení úrovně bydlení u 18 rodin z problémové lokality - Litvínov Janov. Došlo k optimalizaci a redukci tvrdých opatření, které aplikují pracovníci sociálního

odboru města pro sociální integraci v oblasti bydlení některá opatření. Jsou osvědčená a napomáhající k realizaci a naplňování sociálního programu. Nástrojem k řešení jsou následující opatření: (1) splátkový kalendář dluhů, který umožní dlužníkům úhradu dluhu na nájemném za bydlení, (2) uzavírání nájemní smlouvy na dobu určitou, kde riziko neprodloužení nájmu vyvolává nejistotu pro obyvatele a nutí je poctivě nájemné platit, (3) zavedení nástroje zvláštního příjemce, který umožňuje převedení sociálních dávek na bydlení přímo majiteli bytu, (4) zavedení efektivní sociální a terénní sociální práce, (5) zavedení měřičů energií ke každé bytové jednotce. Nájemník má přehled o spotřebě a nedochází ke konfliktům se sousedy a s majitelem (Nevýhodou je finančně náročná instalace těchto měřičů). (6) Zavedení možnosti odpracování dluhů, což předpokládá dostatečnou nabídku práce ve městě zejména, a to zejména pro nekvalifikované, nebo méně kvalifikované dlužníky. (7) Možnost odpuštění penále z prodlení. V určitých případech může být motivací pro dlužníky. Pro město se jedná o zvýšené a neplánované výdaje, která nebude možno v pozdějším období uhradit. Na tento model nejsou ochotni přistoupit dodavatelé energií. V současné době se nepoužívá.

Je skutečností, že město Litvínov se snaží v rámci prognóz, výhledů a vizí stanovit cíle v sociální oblasti a péči nejméně do roku 2020. Jako základní cíl byla položena otázka. Kde se bude město v roce 2020 v této oblasti nacházet? Nabízí se následující výzvy: (1) pomáhat těm, kteří to potřebují včas a podle jejich potřeb, (2) občané města nebudou mít dluhy, (3) všechny aktivity v sociální oblasti budou koordinovány, (4) nebude se o koho starat, (5) nebude jednotný přístup ke klientům, (6) zajistit dobrou informovanost klientům dávek v hmotné nouzi, (7) neexistují bariéry v oblasti zaměstnávání, (8) společnost je zdravá a fungují sdružení menšin, (9) existují potřebné sociální služby, (10) rodiny občanů jsou funkční a fungující, (11) společnost bude bez předsudků vůči problematickým skupinám, (12) město má pozitivní image, (13) kulturní, společenské a sportovní akce dostupné všem občanům bez rozdílu.

Na druhé straně je také potřebné určit a stanovit příčiny, které tyto cíle mohou ohrožovat a které je nutné eliminovat v rámci sociální politiky představitelů města, zejména znějí-li trochu utopisticky. Mezi tato ohrožení lze zařadit následující: neochota cílových skupin ke změnám, růst nacionalizmu a xenofobie, zvyšování skepse občanů k řešení sociálních otázek, změna sociální politiky města, nedokonalosti sociálních systémů, migrace nepřizpůsobivých osob, prohlubování hospodářské krize a recese, nedostatek městských financí na služby pro obyvatelstvo, nedostatek sociálního bydlení a sociálních bytů, špatná bezpečnostní situace ve městě, nedostatek kvalitních sociálních a terénních pracovníků, problém města s financováním měkkých projektů a s čerpáním dotací ze sociálních projektů v rámci Evropské unie, špatné soužití sociálně vyloučených osob s ostatními obyvateli města a jejich vztahu vůči státu, vysoká nezaměstnanost a nízký stupeň vzdělanosti, negativní image města z pohledu bydlení, zaměstnanosti, vzhledu, kultury a sportu.

Přestože tyto dlouhodobě stanovené cíle jsou v této fázi ještě v nedohlednu, tak se snaží zastupitelé a vedení města postupně je naplňovat. Jako příklady můžeme uvést posílení terénní sociální práce, rozvoj spolupráce měst a obcí v tomto regionu, rozvoj veřejné služby k zachování pracovních návyků, snaha o zajištění finančních prostředků na projekty placené ze sociálních fondů Evropské unie, zaměření sociálních pracovníků na boj s dluhy u klientů pobírajících dávky v hmotné nouzi, spolupráce města s neziskovými a s příspěvkovými organizacemi a také kvalitní a široká nabídka vzdělání. Nelze neuvést také přetrvávající dobrou spolupráci v rámci organizačních struktur městského úřadu a s Úřadem práce Ústí nad Labem a dislokované pracoviště Litvínov a to jak v denní operativní činnosti, tak i na projektech MPSV.

Zastupitelé města Litvínov zpracování analýz připravili ve schvalovacím procesu množství legislativních změn prezentovaných jak na vedení Ústeckého kraje, tak i v horní komoře parlamentu České republiky. Návrhy byly již přijaty v průběhu roku 2009 a 2010.

V segmentu bydlení je nutné se vrátit a dále novelizovat stanovení hygienických norem na počet přihlášených osob ve vazbě na obytnou plochu. V praxi bývá zjištěno, že zejména v Sociálně vyloučené lokalitě Janov bydlí, respektive je přihlášeno k trvalému pobytu v bytě 1+2 až 16 osob. Dále je nutné přihlašování k trvalému pobytu podmínit souhlasem majitele nemovitosti a při převodu členských práv a povinností při nákupu bytu či změny užívacích práv dokládat z předchozího bydlení, nebo bydliště, úhrady poplatků za bydlení. Doručení výpovědi z nájmu z bytu lze považovat za doručené, pokud si ji občan nevyzvedne v zákonem stanovené lhůtě.

Dalším nástrojem sociální reformy je *Centrální registr přestupků*. Aplikace databázového systému výrazně omezí výskyt drobné kriminality, což povede k realizaci důsledných postihů opakovaných přestupků mimo katastr dané obce. V současné době není možné zjistit, zda přestupce páchal přestupky v místě bývalého bydliště nebo jinde a jak byly tyto přestupky kvalifikovány či řešeny. Aplikaci databázového systému *Centrální registr přestupků* podporuje a spoluvytváří Ministerstvo spravedlnosti České republiky. Po zpracovaných analýzách a výsledcích bude návrh předložen vládě ČR. *Centrální registr přestupků* bude schopen evidovat i ty přestupce, které správní orgány, Policie ČR, městská policie řešily jen v blokovém řízení. Navíc by tyto přestupky v budoucnu při jejich opakování se mohly stát trestnými činy. U vybraných přestupků by se po jejich opakování, z nich mohl stát trestný čin v systému „třikrát a dost“. Což by v praxi znamenalo, že kdo v určitém časovém období buď ve dvouleté, nebo tříleté lhůtě (bude věcí další diskuze) spáchá dvakrát určitý přestupek, potřetí už bude jeho jednání posuzováno jako trestný čin. Podstatou je také návrh, že přestupcem dosahované škody nemusí dosáhnout hranice 5000 Kč charakteristické jako hodnota trestného činu. V návrhu budou pouze přestupky, tížící obce a města a v nich jejich občany jako jsou přestupky proti majetku a to krádeže, zničení či poškození cizí věci. Přestupky proti veřejnému pořádku a to rušení nočního klidu, znečištění veřejného prostranství či objektu, zanedbání úklidu veřejného prostranství při sportovních a kulturních akcích, neuposlechnutí výzvy veřejného činitele, porušení podmínek ochrany veřejného pořádku v místech určených k turistice či rekreaci, založení

nepovolené skládky (černá skládka), vyhazování odpadků mimo vyhrazená místa. Přestupky proti občanskému soužití jako je ublížení na cti urážkou či vydáním v posměch, nedbalostní ublížení na zdraví, vyhrožování újmou na zdraví, drobné ublížení na zdraví, nepravdivé obvinění z přestupku, schválnosti či jiné hrubé jednání, omezování práv členů národnostní menšiny, způsobení újmy kvůli jiné rase, barvě pleti či pohlaví, sexuální orientaci, jazyku, víře, pro jiné politické smýšlení či činnost v nějaké straně, pro sociální původ, majetek, zdravotní stav anebo manželský stav. Současně očekávám, že budou souběžně novelizovány doprovodné zákony jako je například zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví, který pouze definuje noční dobu, ale neříká, co si zákonodárce představuje pod pojmem noční klid, tedy nedefinuje noční klid jako takový.

K dalším projednávaným návrhům patří institucionální zajištění větší anonymity pro případné svědky, kteří vypovídají proti svým sousedům, porušující dobré mravy, noční klid, způsobují veřejný nepořádek v okolí bydliště a na veřejných prostranstvích. Efektivním nástrojem prevence je zavedení kontrol povinné školní docházky. Jde o nástroj aktivní sociální péče a ochrany dětí v rámci sociální politiky. Pozitivní nález je pak předpokladem pro přiznání dávek v hmotné nouzi a dávek na bydlení, kde se orgány přiznávající tyto dávky nedozví potřebné informace z řízení u přestupkové komise z důvodů, že nejsou účastníky tohoto řízení a šetření. Pokud jde o sociální příspěvek na bydlení, tak je nutné podmínit zákonnou povinnost ho použít pouze na bydlení a ne na nic jiného. Jako optimální stav se jeví jeho přímé zaslání majiteli nemovitosti a bytu. Důležitá je také přímá zákonná povinnost rodičů za pohyb nezletilých dětí ve večerních a nočních hodinách bez dozoru a za požívání omamných látek včetně alkoholu. V Legislativě chybí také možnost a povinnost vymáhání přeplatků sociálních dávek v důsledku přestěhování. To znamená, že případně neoprávněně vyplácené dávky pomoci ve hmotné nouzi v místně příslušného úřadu bývalého bydliště a to při kontrolním zjištění namátkového, nebo průběžného postupu by mohly být řešeny novým správcem výplat dávek ve hmotné nouzi v místě nového bydliště.

V případě, že dojde k neoprávněnému vyplácení dávky v místě nového bydliště, znamená to, že došlo k pokusu o podvodné jednání. Následuje správní řízení a složitá šetření. Výsledkem je stanovení pouze jediné adresy, kterou lze při žádostech o výplatu dávek, udávat. Když se k tomuto šetření připočteme potřebu přípravu důkazních materiálů, pak jde o velmi nákladný proces. Vymáhání přeplatků je však nutné uskutečnit v souladu se zákonem č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi a to ve smyslu ustanovení § 51 odst. 1, Zákon stanoví, že: „přeplatek na dodávkách v hmotné nouzi vznikne tehdy, jestliže příjemce dávky pomoci ve hmotné nouzi přijímal dávku, ačkoli musel z okolností předpokládat, že tato dávka byla vyplacena neprávem nebo ve vyšší částce než náležela, nebo jestliže dávka byla přiznána, nebo její výše stanovena na základě nepravdivých, neúplných, nebo zkreslených údajů sdělených příjemcem“. Z tohoto ustanovení je jasné, že jde mnohdy o složitý proces dokazovaná s podmíněným výsledkem. Mnohdy je třeba uplatnit také ustanovení Občanského zákoníku a podat žalobu u Okresního soudu.

Tabulka č. 7: Objem vyplacených dávek dle agend

Nepojistné sociální dávky	měsíční průměr 2011 (v mil. Kč)	měsíční průměr 2012 (v mil. Kč)	měsíční průměr 2013 (v mil. Kč)	červen 2014 (v mil. Kč)	procentní nárůst/pokles
Dávky státní sociální podpory a péčovské péče	3001,2	2954,6	3106,8	3224,8	107,5%
Příspěvek na péči	1507,0	1532,6	1628,7	1722,0	114,3%
Dávky pomoci v hmotné nouzi	415,2	645,9	875,8	944,8	227,6%
Dávky pro osoby se zdravotním postižením	158,2	129,5	159,0	176,4	111,5%
Celkem	5081,5	5262,6	5770,4	6068,0	119,4%

Zdroj: MPSV, JVM.

Tabulka č. 8: Počet vyplacených dávek pomoci v hmotné nouzi

Dávky pomoci v hmotné nouzi	prosinec 2011 (v tis.)	prosinec 2012 (v tis.)	prosinec 2013 (v tis.)	červen 2014 (v tis.)	procentní nárůst/pokles
Příspěvek na živobytí	99,0	130,6	161,7	163,2	165%
Doplatek na bydlení	27,2	52,9	77,8	72,1	265%
Mimořádná okamžitá pomoc	9,4	4,8	5,2	5,3	56%
Celkem	135,6	188,3	244,7	240,5	177%

Zdroj: MPSV, JVM, OKstat.

Tabulka č. 9: Objem vyplacených dávek pomoci v hmotné nouzi

Dávky pomoci v hmotné nouzi	prosinec 2011 (v mil. Kč)	prosinec 2012 (v mil. Kč)	prosinec 2013 (v mil. Kč)	červen 2014 (v mil. Kč)	procentní nárůst/pokles
Příspěvek na živobytí	352	550,2	671,5	666,3	189%
Doplatek na bydlení	77,9	177,6	286,9	265,9	341%
Mimořádná okamžitá pomoc	31	12,5	14,3	12,6	41%
Celkem	460,9	740,3	972,7	944,8	205%

Zdroj: MPSV, JVM, OKstat.

7.

POROVNÁNÍ POČTU KLIENTŮ HMOTNÉ NOUZE A DOSAHOVÁNÍ ÚSPOR V LETECH 2009, 2010 A 2011

Již v úvodních kapitolách bylo uvedeno, že vysoká míra nezaměstnanosti na mosteckém okrese a specificky v Litvínově pohybující se kolem 15 %, přináší s sebou také značné počty klientů pobírajících sociální dávky v hmotné nouzi. Následující tabulky představují strukturu vyplácených dávek podle jednotlivých typů a uvádí dosahované úspory. Nutno podotknout, že podle provedených analýz je potřeba za těmito úsporami vidět důslednou práci a individuální činnost pracovníků odboru sociálních věcí. Na dosažení úspor se značnou měrou podílela kombinovaná forma výplat jednotlivých dávek poukázkami a hotovými penězi.

Tabulka č. 10: Struktura vyplácených dávek za rok 2009

Struktura vyplácených dávek za rok 2009				
Název dávky	Rozpočet (tis. Kč)	Vyplaceno (tis. Kč)	Čerpáno (%)	Úspora (tis. Kč)
Příspěvek na živobytí	44 910	44 874	99,92	36
Doplatek na bydlení	16 100	15 909	98,81	191
Okamžitá pomoc	1 118	1 075	96,15	43
MOP osobám soc. vylouč.	120	97	80,83	23
Příspěvek na pomůcky	1 110	1 109	99,91	1
Příspěvek na bezbariéry	300	98	32,67	202
Příspěvek na úpravy auta	642	641	99,84	1
Příspěvek na provoz invalid.	3 400	3 184	93,65	216
Příspěvek na ind. dopravu	300	138	46,00	162
Příspěvek na péči	74 556	74 323	99,69	233
Celkem	142 556	141 448	99,22	1 108

Zdroj Městský úřad Litvínov – OSV, 2010.

Základní nosnou dávkou pomoci ve hmotné nouzi je příspěvek na živobytí vyplácený v tomto statisticky hodnoceném roce prostřednictvím odboru sociálních věcí. Příspěvek na živobytí je v tomto souhrnu uveden na prvním místě, a to z těch důvodů, že řeší nedostatečný příjem jednotlivce, nebo společně posuzovaných osob. Tento okruh je dán zákonem o životním a existenčním minimu, kde částka na živobytí je stanovena pro každou osobu individuálně, a to na základě její snahy a možnosti. Pro stanovení živobytí okruhu společně posuzovaných osob se jednotlivé částky živobytí sčítají. Částky na živobytí se odvíjejí od částek existenčního a životního minima. Z toho pramení situace, kdy mnohočlenné rodiny, ale i některá individua mají tendenci tyto dávky zneužívat a v případě „nulové tolerance“ je to i ve výsledcích a ve vyhodnoceních patrné. Průměrný počet klientů se v tomto sledovaném roce pohyboval na úrovni 1456 osob, což představuje průměrný měsíční objem 2570 Kč na jednoho klienta a kde bylo dodržováno pravidlo výplat těchto prostředků ve výši 45 % formou poukázek, 30 % bylo zasíláno na klientův účet a 25 % se vyplácelo v hotovosti. Vzhledem k tomu, že výraznějších úspor bylo již dosahováno v roce 2008, tak i stanovený předpoklad MPSV tyto úspory ve směrných číslech stanovených pro rok 2009 zohledňoval. Úspory byly o to výraznější, že dodavatel poukázek věnoval své náklady na jejich tisk a ambaláž jako příspěvek k pilotnímu projektu „Minimalizace zneužívání sociálních dávek v Ústeckém kraji - pilotní projekt Litvínov“. Pilotní projekt byl ukončen v počátku roku 2009 a v následujícím období již nesl náklady vydávání poukázek individuálně posuzovaným klientům Městský úřad respektive jeho odbor sociálních věcí. Je třeba na tomto místě zdůraznit individuální posuzování jednotlivých klientů, které bylo město Litvínov nuceno na základě šetření kanceláře ombudsmana průběžně uplatňovat. S odstupem času lze odhadovat, že pokud by od počátku realizace již zmiňovaného pilotního projektu byla úroveň spolupráce s MPSV na podstatně vyšší úrovni, a to zvláště na participaci na úsporách z rozpočtových zdrojů, pak by start sociálních karet mohl být o to rychlejší a pružnější v celé ČR, a to v intencích termínů a pokynů doporučených Evropskou unií.

Rozpočtované náklady příspěvku na živobytí stanovené pro rok 2009 v celkové výši 44,91 mil. Kč byly plněny na 99,92 %, což představovalo úsporu ve výši 36 tisíc Kč. V této statistice však nejde zohlednit další vedlejší efekty, jako bylo snížení počtu evidovaných osob hrajících na výherních automatech ve srovnání s rokem 2008, snížení přestupků při požívání alkoholických nápojů a řady dalších, sledovaných v analýzách jednotlivých segmentů při hodnocení uplatňované nulové tolerance. Z této statistiky také vyplývá, že největších úspor bylo dosaženo v čerpání finančních prostředků pro osoby zdravotně postižené, což nelze nijak příznivěji hodnotit.

V roce 2010 byl již v rámci předpokládaného vývoje navýšen rozpočet v položce příspěvku na živobytí oproti roku 2009 o částku 2,65 mil. Kč, což představovalo v úhrnu sumu ve výši 47,56 mil. Kč. V průběhu roku 2010 postupně ubývalo potřebných klientů pro příspěvek na živobytí až na průměrný měsíční počet 1230 a v důsledku toho bylo za hodnocený rok dosaženo úspor ve výši 4,985 mil. Kč. To v procentuálním vyjádření znamená plnění ročního rozpočtu na 89,54 %.

Tabulka č. 11: Struktura vyplácených dávek za rok 2010

Struktura vyplácených dávek za rok 2010				
Název dávky	Rozpočet (tis. Kč)	Vyplaceno (tis. Kč)	Čerpáno (%)	Úspora (tis. Kč)
Příspěvek na živobytí	47 560	42 585	89,54	4 975
Doplatek na bydlení	16 000	13 475	84,22	2 525
Okamžitá pomoc	720	626	86,94	94
MOP osobám soc. vylouč.	120	97	80,83	23
Příspěvek na pomůcky	600	345	57,50	255
Příspěvek na bezbariéry	150	84	56,00	66
Příspěvek na úpravy auta	1 400	1 153	82,36	247
Příspěvek na provoz invalid.	2 500	2 063	82,52	437
Příspěvek na ind. dopravu	200	169	84,50	31
Příspěvek na péči	81 006	80 741	99,67	265
Celkem	150 256	141 338	94,06	8 918

Zdroj: Městský úřad Litvínov - OSV, 2011.

Snížení počtu klientů pobírajících dávky na živobytí bylo oproti roku 2009 již ovlivněno emigrační vlnou zejména ze sociálně vyloučené lokality Janova, což se projevilo také v poklesu čerpání doplatku na bydlení, kde jenom tyto dvě položky představují proti rozpočtu úsporu přes 7 mil. Kč. Je také patrné, že navrhovaný rozpočet dávek příspěvku na živobytí pro rok 2010 vychází z určité stability počtu klientů pobírajících tyto dávky z předchozího roku a promítá se v něm pouze šetřící makroekonomický efekt daný rozhodnutím Ministerstva financí ve spolupráci s MPSV v rámci fiskálního roku. Proto snížení počtu klientů v průměrném měsíčním počtu oproti roku 2009 o 226 osob poznamenalo tento efekt výrazněji a projevilo se v absolutním čísle úspor ve výši 4,945 mil. Kč. S položkou dávek příspěvku na živobytí úzce souvisí i položka doplatek na bydlení, kde snížení počtu klientů pobírajících tyto dávky ve srovnání s rokem 2009 přinesla proti rozpočtu úspory ve výši 2,525 mil. Kč. Jak je z této statistiky patrné, obě tyto položky představují v souhrnu 90 % z celkových úspor proti rozpočtu stanovenému na rok 2010. Lze v této souvislosti pouze spekulovat, zda uplatňovaná nulová tolerance se na tomto snížení počtu klientů podílela větší či menší měrou. Je však možné, že spolu se zavedenými poukázkami na výplaty dávek v hmotné nouzi vytvořila potřebný synergický efekt v uvedeném stavu, který snese i definici efektu společného působení více prvků a je obvykle větší a nebo i kvalitativně lepší než prostý jejich součet. Růst nezaměstnanosti na mosteckém okrese v průběhu roku 2010 začal výrazněji ovlivňovat i návrh rozpočtu pro rok 2011 stanovený MPSV, a to v oblasti příspěvku na živobytí. V absolutních číslech to proti rozpočtu roku 2010 znamená navýšení o 11,440 mil. Kč a u položky doplatku na bydlení pouze nárůstu o 1,5 mil. Kč. Úspory ve skutečném čerpání rozpočtu již nepřinesly takové objemy jako v roce 2010 a u položky příspěvku na živobytí bylo dosaženo úspor „jen“ 1,389 mil. Kč a rovněž tak u položky doplatku na bydlení úspor ve výši „jen“ 1,920 mil. Kč. Problematictější vypadá rozpočet u příspěvku na mobilitu u zdravotně postižených osob, který nebyl výrazněji čerpán a kde bylo sice dosaženo úspor ve výši 1,464 mil. Kč a u položky příspěvku na péči s úsporou ve výši 1,310 mil. Kč, ale je nutné tyto úspory

hodnotit negativně a podrobit je důkladné analýze příčin jejich nečerpání. Počty průměrných měsíčních stavů osob pobírajících dávky ve hmotné nouzi přesáhly 1.500 osob, konkrétně 1.534. Přestávaly již v tomto sledovaném roce působit ony synergické efekty, respektive jejich části byly oslabeny, jak o tom bylo uvedeno v hodnocení roku 2010. Nastala tak určitá stabilita, která se promítla jak do účinku nulové tolerance, tak do stability počtů klientů, kde část jejich příjmu je vyplácena poukázkami na základě individuálního posouzení pracovníkem odboru sociálních věcí města. Je potřeba se zastavit u některých dalších položek a tou je také příspěvek na mobilitu jako opakující se dávka určená pro občany starší 1 roku, tj. osoby, které nejsou schopny ovládat základní životní potřeby v oblasti mobility nebo orientace. Tedy o osoby, které se opakovaně někam dopravují a nebo jsou dopravovány, a kterým nejsou poskytovány sociální služby podle zákona o sociálních službách. U této položky vykazující stabilizované čerpání rozpočtu se podle současné metodiky nepromítá inflační zvyšování cen ropných výrobků, a to konkrétně u benzínu a nafty, i když většina klientů používá k dopravě automobil. Rovněž tak zůstává nečerpaná rozpočtová položka příspěvku na zakoupení motorového vozidla, který činí nejvýše 100.000 Kč, kde výši příspěvku určují majetkové poměry žadatele a je tedy posuzován individuálně. Navíc v období 10 let nesmí přesáhnout částku 200.000 Kč. S ohledem na ceny motorových vozidel a počty těchto zdravotně postižených osob s litvínovským stigmatem chudoby, lze konstatovat, že se v čerpání této části sociálního rozpočtu nenabízí v současných podmínkách vyšší míra. Výrazně je nečerpaná položka příspěvku na pomůcky a příspěvku na budování bezbariérových vstupů do bytů, garáží, výtahů a podobně. Příspěvek na pomůcky je čerpán na 38,67 % a příspěvek na odstranění bariér na pouhých 22,67 %. Detaily čerpání rozpočtu roku 2011 ve struktuře vyplácených dávek uvádí následující tabulka.

Tabulka č. 12: Struktura vyplácených dávek za rok 2011

Struktura vyplácených dávek za rok 2011				
Název dávky	Rozpočet (tis. Kč)	Vyplaceno (tis. Kč)	Čerpáno (%)	Úspora (tis. Kč)
Příspěvek na živobytí	59 000	57 611	97,65	1 389
Doplatek na bydlení	14 500	12 580	86,76	1 920
Okamžitá pomoc	2 750	2 619	95,24	131
MOP osobám soc. vylouč.	150	89	59,33	61
Příspěvek na pomůcky	1 200	464	38,67	736
Příspěvek na bezbariéry	300	68	22,67	232
Příspěvek na úpravy auta	1 400	985	70,36	415
Příspěvek na provoz invalid.	3 500	2 036	58,17	1 464
Příspěvek na ind. dopravu	200	173	86,50	27
Příspěvek na péči	78 000	76 690	98,32	1 310
Celkem	161 000	153 315	95,23	7 685

Zdroj: Městský úřad Litvínov – OSV, 2012.

Porovnáním celkově vyplácené dávky prostřednictvím rozpočtu města v těchto třech sledovaných letech, lze v rozdílu částek navýšených mezi rokem 2009 a rokem 2011 o 18,444 mil. Kč spatřovat nárůst klientů potřebných pro výplatu dávek ve hmotné nouzi. To také přímo souvisí s růstem problémů a nutných následných šetření prováděných pracovníky sociálních služeb města ve spolupráci s dalšími složkami za pracovně náročnějších a vypjatějších vztahů a podmínek.

Od roku 2012 přešlo vyplácení sociálních dávek z kompetence obcí na Úřad práce ČR. Ministerstvo práce a sociálních věcí na výplatu sociálních dávek změnilo systém od ledna roku 2012. Z původního OK systému, který Úřad práce ČR užíval do roku 2012 bez výběrového řízení, pořídilo ministerstvo aplikace společnosti Fujitsu. Jen díky vysokému nasazení úředníků Úřadu práce ČR se podařilo sociální dávky vyplatit v řádných termínech. Na zneužívání sociálních dávek a výplatu dávek nepeněžní formou se Úřad práce ČR nemohl soustředit. To se také výrazně projeвило na výši dávek. Zatímco od

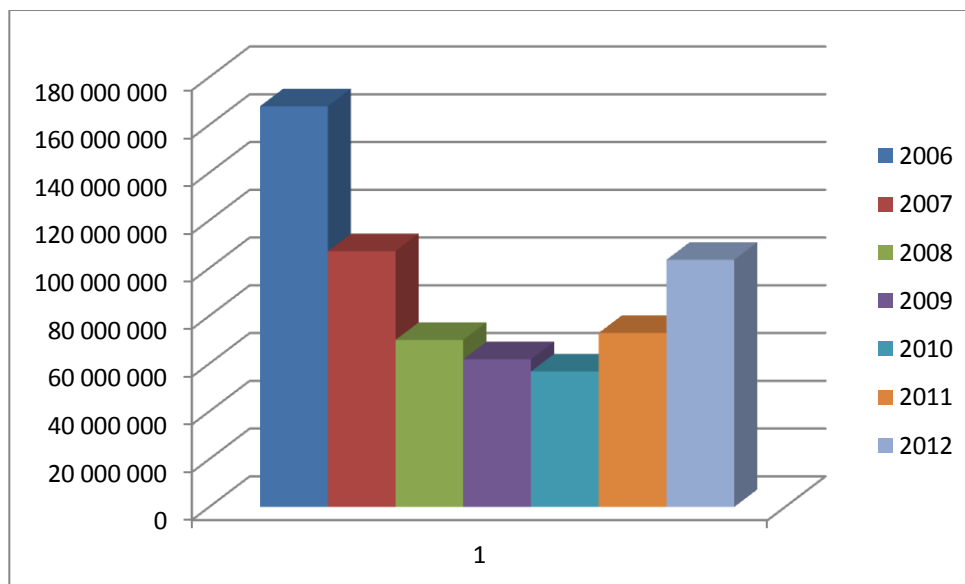
roku 2008 do konce roku 2011 se v Litvínově projevil výrazně projekt zamezení zneužívání sociálních dávek a ty se postupně snižovaly, v roce 2012 nastal opět rapidní nárůst, jak dokládá také tabulka a graf.

Tabulka č. 13: Čerpání finančních prostředků na výplaty hmotné nouze v letech 2006-2012 v Litvínově

Rok	Roční čerpání dávky v Kč
2006	167.824.704
2007	107.114.868
2008	69.964.345
2009	61.857.734
2010	56.782.477
2011	72.898.944
2012	103.540.192

Zdroj: MÚ Litvínov – OSV, 2012, ÚP ČR krajská pobočka v Ústí nad Labem 2013.

Graf č. 1: Čerpání finančních prostředků na výplaty hmotné nouze v letech 2006-2012 v Litvínově

Zdroj: MÚ Litvínov – OSV, 2012, ÚP ČR krajská pobočka v Ústí nad Labem 2013.

Tabulka č. 14: Struktura vyplácených dávek za rok 2012

Struktura vyplácených dávek za rok 2012			
Kód druhu dávky	Zkrácený název druhu dávky	Počet dávek (ks)	Vyplacená částka (Kč)
DBY	Doplatek na bydlení	9 660	21 708 164,00
PNZ	Příspěvek na živobytí	18 613	81 151 370,00
MPN	MOP na úhr. nezb. násk.	77	183 410,00
MPO	MOP odův. náklady	283	225 848,00
MPS	MOP sociál. vyloučení	77	63 400,00
MPU	MOP post. mimoř. udál.	2	2 530,00
MPV	MOP úhr. jednor. výdaj	171	174 590,00
MPZ	MOP újma na zdraví	22	30 880,00
PMO	Příspěvek na mobilitu	5 581	2 338 800,00
PNP	Příspěvek na péči	16 990	80 219 600,00
PRS	Přísp. na provoz MV	9	17 624,00
PZM	Příspěvek zvl. pomoci	4	780 000,00

Zdroj: ÚP ČR krajská pobočka v Ústí nad Labem 2013. Vlastní zpracování.

Největší podíl vyplácených sociálních dávek za rok 2012 tvoří dávky hmotné nouze, konkrétně doplatek na bydlení a příspěvek na živobytí. Příspěvek na živobytí je základní dávkou pomoci v hmotné nouzi, která pomáhá osobě či rodině při nedostatečném příjmu. Nárok na příspěvek na živobytí vzniká osobě či rodině, pokud po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje příjem této osoby či rodiny částky živobytí. Druhá dávka pomoci v hmotné nouzi řeší nedostatek příjmu k uhrazení nákladů na bydlení tam, kde nestačí vlastní příjmy osoby či rodiny včetně příspěvku na bydlení ze systému státní sociální podpory. Dávka je poskytována nájemci nebo vlastníku bytu, který má nárok na příspěvek na živobytí.

V roce 2013 se Úřad práce ČR kontaktní pracoviště Litvínov vrátil k původnímu systému zamezení zneužívání sociálních dávek, a to kontrolami klientů Úřadu práce ČR v součinnosti s Městskou policií Litvínov a Policií ČR. Během července a srpna 2013 se společné akce zaměřené na zneužívání sociálních dávek několikrát opakovaly. Na příjezdových cestách u kontaktního pracoviště Úřadu práce ČR v Litvínově kontrolovaly smíšené hlídky řidiče osobních automobilů. Poznatky pak předávaly Úřadu práce ČR. Při kontrole zjišťovali řidiče a plátce zákonné pojistky odpovědnosti za provoz motorového

vozidla. Úřad práce ČR pak prověřuje, zda majitelé vozidel, řidiči či plátcí pojistek nejsou příjemci sociálních dávek. Také nepřiznané vlastnictví automobilu se neslučuje s příjmem sociálních dávek. Při srpnové akci bylo Úřadu práce ČR předáno k prověření 27 poznatků. Při minulých kontrolách bylo zjištěno 15 příjemců sociálních dávek, kteří buďto vlastní nepřiznaný automobil, nebo platí pojistné na auto psané na někoho jiného. Některé případy řeší úředníci domluvou, při opakovaných prohřešcích výplatou sociálních dávek kombinovanou formou poukázkami. V případě vysokých přeplatků sociálních dávek budou podávána trestní oznámení. Společné kontroly budou pokračovat i nadále. Zaměřeny jsou nejen na řidiče, ale také na hráče na automatech. Městská policie Litvínov se zaměřila opět na zneužívání sociálních dávek v hernách, Za první pololetí roku 2013 dostalo kontaktní pracoviště Úřadu práce ČR v Litvínově od strážníků Městské policie Litvínov podněty k prošetření v 220 případech lidí, kteří hráli na automatech a strážníci se domnívali, že jsou příjemci sociálních dávek. U 74 osob se toto podezření potvrdilo. V případě, že byl příjemce sociální dávky takto řešen poprvé, je to řešeno pouze s domluvou. V šesti případech se ale jednalo o opakované hraní na automatech. Proto úředníci u těchto lidí přehodnotili výplatu sociální dávky a nadále jsou vypláceny kombinovanou formou poukázkami. V roce 2012 předali Úřadu práce ČR kontaktnímu pracovišti Litvínov strážníci Městské policie Litvínov 309 poznatků na zneužívání sociálních dávek. Problém vidím také v účelové změně trvalého bydliště z města do jiného města, která z lidí dělá sice příjemce sociálních dávek, ale fakticky bezdomovce. V současné době stačí ke změně trvalého bydliště souhlas majitele nemovitosti určené k bydlení. Sociální dávky jsou pak vypláceny kontaktním pracovištěm Úřadu práce ČR v místě trvalého bydliště. Případy, kdy lidé mění trvalé bydliště pouze kvůli sociálním dávkám a v místě, kde jsou vypláceni se ani nezdržují, nejsou přitom výjimkou. Příkladem je Horní Jiřetín. Podle informací z kontaktního pracoviště Úřadu práce ČR tu přibývá lidí s trvalým bydlištěm v nemovitostech jediného majitele. Smlouvu ale tito lidé nemají na bydlení, ale jen na poštovní doručovací schránku. Jsou to prakticky bezdomovci hlášení k trvalému bydlení v Horním Jiřetíně. Přichází sem z jiných měst a litvínovské

kontaktní pracoviště Úřadu práce i místní sociální pracovníci se o tyto lidi starají. Odpovědnost za ně by ale měla zůstat na městech, kde původně žili a snad i v minulosti pracovali. Lidé, kteří mění trvalé bydliště a přichází z jiných měst, by měli mít smlouvy na bydlení a ne jen formální adresu. Účelová změna trvalého bydliště je dalším způsobem zneužívání sociálních dávek.

8.

NÁVRHY DOPORUČENÍ A ŘEŠENÍ IDENTIFIKOVANÉHO PROBLÉMU

Česká republika, obdobně jako některé ostatní země Evropské unie, čelí novým výzvám v oblastech sociální politiky a životní úrovně svých obyvatel. V tomto segmentu lze uvést nezaměstnanost, prodlužující se věk obyvatel a zvyšující se potřebu zdravotní a sociální péče. Sociální, důchodové a zdravotní systémy se této realitě času musí postupně přizpůsobovat, což vede k potřebě vytváření změn v těchto systémech. Je vyvíjen tlak na jejich optimalizaci a na zjednodušování nákladné administrativy spojené s vyplácením dávek z nich plynoucích pro občany. V podstatě tu jde o snahy zjednodušit, nákladově zlevnit, dát sociálním dávkám větší adresnost při jejich vyplácení a zpřísnit kontroly a dohled nad prací na černo. Zpřísnění boje proti zneužívání sociálních dávek povede nakonec k tomu, že pomoc od státu dostanou opravdu pouze ti občané, kteří ji potřebují anebo ti, kteří jsou schopni změnit svůj momentálně životně nepříznivý stav.

Za přínos lze považovat to, že i municipality měst Litvínova v Ústeckém kraji svými postoji a stanovisky v minulých letech přispěly pilotními projekty k zefektivnění systému sociální péče. Kladly důraz na minimalizaci vyplácení sociálních dávek včetně zavedení poukázek, a zaváděly systémy elektronických peněženek a karet pro klienty. U některých klientů hrozilo zneužívání k jiným, než sociálním účelům. Lze se domnívat, že i tyto postupy vedly a inspirovaly pracovníky MPSV k provedení zákonných úprav a změn v legislativě s právním účinkem k 1. 1. 2012, a to včetně zavedení jednotného výplatního místa veškerých dávek prostřednictvím Úřadu práce České republiky prostřednictvím jeho dislokovaných pracovišť. Je zde již také uzákoněno zavedení *karty sociálního systému* s realizací pravděpodobně v 1. pololetí 2012 pro jednotlivé klienty evidované v systému sociální potřeby. Sociální karta bude obdobná jako bankovní karty a rovněž bude

vyrobena v souladu s mezinárodně uznávanými předpisy a s běžnými ochrannými prvky (PIN), jménem a příjmením, podpisem a číslem karty.

Jak je v této práci uvedeno, podobný systém byl zaveden již v mnoha zemích světa, ve Spojených státech amerických, nebo v zemích Evropské unie, ale i jinde. U zdravotně postižených osob tato karta slouží i jako Průkaz osob se zdravotním postižením a navazuje na dřívější průkazy TP, ZTP, ZTP/P. To umožňuje technické opatření tak, že na lící straně této karty se nachází fotografie držitele s uvedením data narození. S její pomocí mohou její držitelé požívat stejné výhody jako dosud. Jednou ze základních funkcí karty sociálních systémů je platební funkce, která umožňuje svému držiteli, klientovi Úřadu práce, platit u obchodníka, vybírat si dávku v bankomatu, přeposlat peníze na svůj soukromý účet v bance a také nakoupit další sociální služby. Kartou vydává příslušné pracoviště Úřadu práce, které zabezpečuje informovanost klientů o datu a u kterého konkrétního úředníka si kartu může vyzvednout. Ke každé dávce je jeden výběr z bankomatu zdarma a také jeden převod zdarma. Rovněž tak nejsou zpoplatněny nákupy zboží a služeb a k dispozici je i možnost sledovat bezplatně zůstatek peněz na kartě a na účtu. Stejně tak karta je vydávána bezplatně.

Postupem času se bohužel prokázalo, že zavedení karet sociálních systémů plošně pro všechny příjemce sociálních dávek, byl krok špatným směrem a vedl ke zrušení tohoto systému. Karty sociálních systémů, pokud by byly využívány pouze pro některé klienty, by mohly zjednodušit výplatu sociálních dávek a sloužit také k zamezení zneužívání sociálních dávek. Zrušení s-Karet lze proto považovat za politické selhání a chybnou aplikaci jinak dobrého prostředku sociální politiky¹.

¹ V současné době činí životní minimum jednotlivce 3.410,- Kč. Od této částky se především odvozuje příspěvek na živobytí, úhrada finančních prostředků na bydlení je vyplácena ještě k tomuto příspěvku, jejíž výše je převážně závislá na prokázaných nákladech na bydlení. Zvýšením částky životního minima se musí přehodnotit většina dávek nejen hmotné nouze, ale i státní sociální podpory. Tím se rozšíří i okruh dalších žadatelů, kteří zatím s ohledem na své příjmy nedosáhli na dávky. Někteří žadatelé o úvěry, především hypoteční, nebudou mít schválený úvěr, s ohledem na nutný splněný násobek životního minima s porovnáním jejich příjmů a především již nyní z vlastní praxe lze potvrdit, že výše vyplácených dávek není motivační pro jejich příjemce z hlediska nástupu do zaměstnání. Výše dávky je odvozena na složení rodiny, při počtu dětí dvě a více se již nyní jedná o nemotivační složku a to i za uplatnění zákonné podmínky, že se příjemcům hmotné nouze započítává příjem

Zavedení zákonných opatření v oblasti distribuce a vyplácení nepojistných sociálních dávek v České republice s účinností od 1. 1. 2012 prostřednictvím Úřadů práce, se přímo týká sledované organizace, subordinačních činností a potřeb všech měst v České republice. Také město Litvínov bylo nuceno reorganizovat odbor sociálních věcí, kde část pracovníků posílila územní pracoviště Úřadu práce Litvínov a část pracovníků musela být z organizačních důvodů propuštěna. Rovněž tak tento nový systém výplat sociálních dávek prostřednictvím příslušného pracoviště Úřadu práce Litvínov, organizačně vedeného pod Úřadem práce v Ústí nad Labem neumožňuje plnohodnotně převzít integrovanou spolupráci všech odborů Městského úřadu Litvínov pro naplňování programu „nulové tolerance“ uplatňovaného proti nepřizpůsobivým osobám a využívaným pracovníky odboru sociálních věcí pro individuální posuzování výplat sociálních dávek. To vede v současnosti k tomu, že nový způsob a systém spolupráce s místním pracovištěm Úřadu práce se bude teprve hledat. Nutné je zavedení smluvního rámce pro využití databáze *Městské policie* u sociálně problematických osob, které pobírají dávky hmotné nouze. Je pravděpodobné, že ke zvládnutí celé širší problematiky bude nutné využívat koordinačních porad konaných v pravidelných cyklech za účasti všech zainteresovaných partnerů. Jen čas ukáže, nakolik se podařilo tuto spolupráci zajistit a přizpůsobit novým podmínkám. Předkládané návrhy řešení tvoří hlavní část rozvojového programu města Litvínov v oblasti bezpečnosti občanů. Je postaven na myšlence „nulové tolerance“ a je v současnosti diskutován na municipální úrovni dalších měst Ústeckého kraje. Inspirovala se města ve Šluknovském výběžku a v neposlední řadě na Ostravsku. Dalším městem, které po vzoru Litvínova začalo program „nulové tolerance“ aplikovat, je město Duchcov. Program nulové tolerance ve městě Litvínov nadále

ze zaměstnání pouze ve výši 70 %. Minimální mzda byla po pěti a půl letech navýšena o 500,- Kč, tudíž o 7 %. Navýšení životního minima proběhlo v lednu 2012, před dvěma a půl rokem, a mělo by se navyšovat o také zhruba stejnou částku? Dle názoru autora této práce je nutné, aby se hranice mezi minimální mzdou a životním minimem od sebe více posunuly. Životní minimum je určeno na zabezpečení základních životních potřeb, jejichž ceny se v obchodech trvale drží na téměř stejné úrovni. Navýšení životního minima k 1. 1. 2015 bude vyhlášeno ve Sbírce zákonů Nařízením vlády. S velkou pravděpodobností dávky opět narostou a nebudou to pouze dávky hmotné nouze.

pokračuje a jeho naplňování a dodržování všemi složkami městského úřadu je trvalým přínosem pro bezpečnost občanů města a nadále slouží jako preventivní základna proti zneužívání sociálních dávek. Ve městech, která mají ve svém katastru sociálně vyloučené lokality, se stává aplikace systému nulové tolerance přímo povinností. Jde pouze o to, aby se dodržoval zákon a pořádek. Mohou tomu napomoci i některé příklady uvedené v této práci jako je například model prostupného bydlení², funkčnost osadního výboru na katastru sociálně vyloučené lokality se svými náměty pro zastupitelstvo a vedení města, pojízdna služebna městské policie, terénní práce sociálních pracovníků, systematicky řízená spolupráce odboru životního prostředí s městskou policií, pracovníky sociálního odboru, s majiteli domů a bytů a zejména s obyvateli města. Nelze opomenout spolupráci s dislokovaným pracovištěm úřadu práce, a to nejen při výplatách sociálních dávek, ale i při spolupráci na přípravě projektů zaměřených na snižování nezaměstnanosti, prevenci kriminality a na sociální oblast v rámci celé Evropské unie. Pokud se podaří tato předsevzetí naplnit, pak bude možné s největší pravděpodobností čelit hospodářské recesi, která ve větší míře zasahuje Mostecko oproti jiným krajům a promítá se do růstu nezaměstnanosti a chudoby, což přímo navazuje na systémy vyplácení sociálních dávek v hmotné nouzi a na potřebu aktivit občanů, zastupitelů v obcích a městech a obecně všech politiků. Celá situace je ztížena tím, že v současné době probíhá pře politiků o Mostecko a jeho hnědé uhlí, kterou lze parafrázovat Shakespearom „*těžít či netěžít*“, na jejímž výsledku budou stát počty nezaměstnaných ve vyšší či nižší procentuelní míře nezaměstnanosti.

² Doplatek na bydlení narostl v porovnání s rokem 2011 z několika důvodů: a) od 1. 1. 2012 byly navýšeny částky životního minima, b) došlo k úplné deregulaci nájemného, tudíž většina doplatků na bydlení je navýšena z důvodu zvýšení nájemného a to každoročního, c) stagnace hospodářství a tudíž i trhu práce, nízký počet volných pracovních míst. Z podkladů je patrné, že objem vyplacených dávek roste strměji, než počet vyplacených dávek, z čehož lze usuzovat, že výše průměrné dávky hmotné nouze je v současné době vyšší než v roce 2011.

ZÁVĚR

Na Mostecku v loňském roce poprvé od roku 2007 vzrostla intenzita kriminality i počet stíhaných osob. Podle zprávy Policie ČR se za nárůstem kriminality skrývají sociální dopady zvyšující se nezaměstnanosti a rušení pracovních míst v souvislosti s útlumem těžby. Porovnáním vývoje kriminality v jednotlivých letech a vývoje počtu stíhaných pachatelů je možné konstatovat, že oproti předešlým létům, kdy od roku 2007 meziročně docházelo k poklesu jak intenzity kriminality, tak i k poklesu podílu počtu stíhaných osob na 10. tis. obyvatel, byla v roce 2012 zaznamenána výrazná změna v podobě nárůstu u obou sledovaných kritérií. V této změně se skrývá zejména rostoucí chudoba obyvatel, u které lze ještě do budoucna očekávat zhoršení v důsledku rušení pracovních míst v souvislosti s útlumem těžby v povrchových dolech, zvýšení daňového zatížení obyvatel a amnestie prezidenta ČR. Těžká sociální situace Ústeckého kraje, nezaměstnanost a s tím spojená kriminalita se promítá také ve statistických tabulkách vyjadřujících rizikovost krajů, které každoročně vydává odbor prevence kriminality Ministerstvo vnitra ČR. Jednotlivé lokality jsou posuzovány podle stavu kriminality, nezaměstnanosti a výše vyplacených sociálních dávek. Ústecký kraj je už dlouhodobě na prvním místě. Také okres Most je nejrizikovějším okresem v republice. Litvínov, který v minulých letech zaujímal pozici kolem desáté příčky, se v roce 2012 dostal na druhé místo hned za Karvinou. Ze všech ukazatelů proto jasně vyplývá, že region je ohrožen nezaměstnaností a sociálními problémy a do budoucna je nezbytně nutné v „nulové toleranci“ a zamezení zneužívání sociálních dávek pokračovat.

SEZNAM POUŽITÉ ČESKÉ LITERATURY A PRAMENŮ

BAŠTECKÁ, Bohumíra., GOLDMANN, Petr. *Základy klinické psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-550-4.

BENEŠ, Milan. *Andragogika*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2580-2.

BROŽ, Miroslav, KINTLOVÁ, Petra, TOUŠEK, Ladislav. *Kdo drží Černého Petra*. Praha: Člověk v tísni, o.p.s., 2007. ISBN 978-80-86961-27-9.

DAREK, R., MARTÍNKOVÁ, H. *Typologie klientů*. In VAŠŤATKOVÁ, J., HOFERKOVÁ, S. *Příručka sociálního pracovníka*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008. s 139-145. ISBN 978-80-244-1991-6.

Etický kodex sociálních pracovníků České republiky [on-line] Společnost sociálních pracovníků, 2006 [cit. 22. 2. 2014] Dostupné na [www: <http://socialnipracovnici.cz/sekce-socialnich-pracovniku/article/ke-stazeni>](http://socialnipracovnici.cz/sekce-socialnich-pracovniku/article/ke-stazeni).

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Nakladatelství Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.

HAVRDOVÁ, Z. *Kompetence v praxi sociální práce: metodická příručka pro učitele a supervizory v sociální práci*. Praha: Osmium, 1999. ISBN 80-902081-5.

HIRT, Tomáš. (ed.), JAKOUBEK, Marek. (ed.). *Romové v osidlech sociálního vyloučení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. ISBN 80-86898-76-8.

KLIMENTOVÁ, Eva. *Teorie a metody sociální práce III*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. ISBN 80-244-0575-X.

KRAUS, Blahoslav. K aktuálnímu pojetí a postavení sociální pedagogiky. In *Konstituování sociální pedagogiky jako vědeckého oboru*. Brno: Institut mezioborových studií, 2004, s. 9 – 19. ISBN 80-902936-5-4.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-7367-383-3.

KRAUS, Blahoslav; POLÁČKOVÁ, Věra. *Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Povídej, naslouchám*. Praha: Návrat, 1993. ISBN 80-85495-18-X.

Mapa sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených lokalit v České republice [on-line] ESF ČR, 2006 [cit. 22. 2. 2012] Dostupné na [www: <http://www.esfcr.cz/mapa/index.html>](http://www.esfcr.cz/mapa/index.html).

MAREŠ, Petr. Sociální exkluze a inkluze. in SIROVÁTKA, T. (ed.) *Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin*. Brno: Masarykova univerzita, 2004.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 1.vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.

MATOUŠEK, Oldřich. *Sociální služby*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-310-9.

Mezinárodní etický kodex sociální práce [on-line] Mezinárodní federace sociálních pracovníků, 2004 [cit. 22. 2. 2014]. Dostupné na [www: <http://socialnipracovnici.cz/sekce-socialnich-pracovniku/article/ke-stazeni>](http://socialnipracovnici.cz/sekce-socialnich-pracovniku/article/ke-stazeni).

MORAVEC, Štěpán. Nástin problému sociálního vyloučení romských populací. [on-line] Člověk v tísni, o.p.s., 2006 [cit. 22. 9. 2011]. Dostupné na [www: <http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_67_1.pdf>](http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_67_1.pdf).

MORVAYOVÁ, Petra. Děti „All Exclusive“ – Prostředí sociálně vyloučené lokality a jeho vliv na školní (ne)úspěch. In: SVOBODA, Zdeněk; MORVAYOVÁ, Petra a kol. *Schola Excludus*. Ústí nad Labem: UJEP, 2010, s. 9 - 48. ISBN 978-80-7414-221-5.

MORVAYOVÁ, Petra. *Děti trvale žijící v prostředí sociálně vyloučené lokality*. Antropowebzin [online]. roč. 2008, č. 1, 2008 [cit. 2011-11-15]. Dostupný z [www: <www.antropoweb.cz>](http://www.antropoweb.cz). ISSN 1801-8807.

MUCHA, Ivan. *Sociální stratifikace a sociální mobilita. Texty ze sociologie pro studenty právnické fakulty, 2001* [on-line] SDS, 2011 [cit. 19. 2. 2012]. Dostupné na [www: <http://www.sds.cz>](http://www.sds.cz). ISSN 1801-8807.

MURPHY, Robert, F. Úvod do kulturní a sociální antropologie. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. ISBN 80-86429-25-3.

NAVRÁTIL, Pavel. Sociální vyloučení. In: NAVRÁTIL, Pavel a kol. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. Praha: Portál, 2003. 224 s. ISBN 80-7178-741-8.

NEUMEISTER, Pavel. *Profesiogram jako průvodce budoucího sociálního pracovníka*. In: VAŠTATKOVÁ, Jana., HOFERKOVÁ, Stanislava. *Příručka sociálního pracovníka*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008. s. 126-134. ISBN 978-80-244-1991-6.

NOVOSAD, Libor. *Základy speciálního poradenství*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-197-5.

PALÁN, Zdeněk. *Základy andragogiky*. Praha: Vysoká škola J. A. Komenského, 2003. ISBN 80-86723-03-8.

PERHÁCS, Ján et al. *Multidimenzionálne aspekty výchovy a vzdelávania*. Nitra: PF Univerzity Konštantina Filozofa v Nitre, 2005. ISBN 80-8050-893-3.

PERHÁCS, Ján. Sociálna andragogika – vedná oblasť andragogiky. In: BAKOŠOVÁ, Zuzana. (Ed.) *Súčasný stav sociálnej pedagogiky na Slovensku*. Bratislava: FF Univerzity Komenského, 2000, s. 150-154. ISBN 80-223-1419-6.

PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-3470-5.

PRUŽINSKÁ, Jana; GABURA, Ján. *Poradenský proces*. Praha: sociologické nakladatelství, 1995. ISBN 80-85850-10-9.

Sociální práce a sociální poradenství, [on-line] MPSV, 2013 [cit. 2014-01-15]. Dostupné z: <<http://www.mpsv.cz/cs/9>>.

STRAKOVÁ, Jana. *Vědomosti a dovednosti pro život: čtenářská, matematická a přírodovědná gramotnost patnáctiletých žáků v zemích OECD*. Praha: ÚIV, 2002. ISBN 80-211-0411-2.

Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2011 – 2015 [on-line]. Úřad vlády České republiky, Obor pro sociální začleňování v romských lokalitách (Agentura), 2011 [cit. 2012-03-04] Dostupné z: <<http://www.clovekvtisni.cz/download/pdf/355.pdf>>.

SVOBODA, Zdeněk. Pedagogické etnoprýle aneb Tanec mezi hady. In: SVOBODA, Zdeněk; MORVAYOVÁ, Petra a kol. *Schola Excludus*. Ústí nad Labem: PF UJEP, 2010, s. 49 – 89. ISBN 978-80-7414-221-5.

SVOBODA, Zdeněk; MORVAYOVÁ, Petra a kol. *Schola Excludus*. Ústí nad Labem: UJEP, 2010. 210 s. ISBN 978-80-7414-221-5.

ŠANDEROVÁ, Jadwiga. *Sociální stratifikace. Problém, vybrané teorie, výzkum*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Nakladatelství Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0025-0.

ŠVEC, Štefan. Teoreticko-metodologické základy andragogiky. In: *Paidagogica*, roč. 15, s. 91 – 129.

TOKÁROVÁ, Anna. K pedagogickým a andragogickým kontextom sociálnej práce. In: ŠVEC, Š., POTOČÁROVÁ, M. *Rozvoj študijného a vedného oboru pedagogika na Slovensku*. Bratislava: FF UK, 2005, s. 305-312. ISBN 80-223-2027-7.

ÚLEHLA, Ivo. *Umění pomáhat*. 2. vyd. Praha: SLON, 2005. ISBN 80-86429-36-9.

ÚLEHLA, Ivo. *Umění pomáhat*. 3. vyd. Praha: SLON, 2007. ISBN 978-80-86429-36-6.

SEZNAM POUŽITÉ ZAHRANIČNÍ LITERATURY A PRAMENŮ

BANKS, Sarah. *Ethics and values in social work*. Second ed. Basingstoke: Palgrave BASW Practical Social Work Series, 2001, 217 pp. ISBN 0-333-94798-3.

HATÁR, Ctibor. Konštituovanie a rozvoj sociálnej andragogiky v systéme slovenskej andragogickej vedy. *Pedagogická orientace* 2006, č. 1, s. 100 - 111. ISSN 1211-4669.

HATÁR, Ctibor. *Sociálna pedagogika, sociálna andragogika a sociálna práca – teoretické, profesijné a vzťahové reflexie*. Praha: Educa Service a Česká andragogická spoločnosť, 2009. ISBN 978-80-87306-01-7.

KAJANOVA, Alena. Strategy „here and now“ with representatives of the Romany minority living in socially excluded localities. In: BALVIN, Jaroslav; KWADRANS Lukasz. (Eds.) *Situation of Roma Minority in Czech, Hungary, Poland and Slovakia*. Wroclaw: Foundation of Social Integration PROM, 2010, s. 125-142. ISBN 978-83-928354-6-2.

URBAN, David. Stressors and stress reactions in selected Romany communities in the Czech Republic and Slovak Republic. In: BALVIN, Jaroslav; KWADRANS Lukasz. (Eds.) *Situation of Roma Minority in Czech, Hungary, Poland and Slovakia*. Wroclaw: Foundation of Social Integration PROM, 2010, s. 161-168. ISBN 978-83-928354-6-2.

SEZNAM GRAFŮ A TABULEK

Seznam grafů

Graf č. 1: Čerpání finančních prostředků na výplaty hmotné nouze v letech 2006 – 2012 v Litvínově	126
---	-----

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Přehled počtu osob pobírajících dávky ve hmotné nouzi	76
Tabulka č. 2: Přehled poukázek vyplácených v Ústeckém kraji v I. čtvrtletí 2012	77
Tabulka č. 3: Přehled poukázek vyplácených v Ústeckém kraji v II. čtvrtletí 2012	78
Tabulka č. 4: Přehled poukázek vyplácených v Ústeckém kraji v III. čtvrtletí 2012	78
Tabulka č. 5: Přehled poukázek vyplácených v Ústeckém kraji v IV. čtvrtletí 2012	79
Tabulka č. 6: Přehled žadatelů v průměrném měsíci roku 2010 ve vztahu k systému zasílání dávek	87
Tabulka č. 7: Objem vyplácených dávek dle agend.....	118
Tabulka č. 8: Počet vyplácených dávek pomoci v hmotné nouzi	119
Tabulka č. 9: Objem vyplácených dávek pomoci v hmotné nouzi	119
Tabulka č. 10: Struktura vyplácených dávek za rok 2009.....	120
Tabulka č. 11: Struktura vyplácených dávek za rok 2010.....	122
Tabulka č. 12: Struktura vyplácených dávek za rok 2011.....	125
Tabulka č. 13: Čerpání finančních prostředků na výplaty hmotné nouze v letech 2006 – 2012 v Litvínově	126
Tabulka č. 14: Struktura vyplácených dávek za rok 2012.....	127

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A - Nulová tolerance dle statistiky OSV za rok 2010 v lokalitě Litvínov - Janov	I
Příloha B - Analýza přistěhovaných osob v rámci lokality Litvínov – Janov	II
Příloha C – Činnost terénních pracovníků	IV
Příloha D - Spolupráce odboru sociálních věcí s neziskovými organizacemi	V
Příloha E - Srovnání údajů za období let 2009 a 2010	VI
Příloha F - Monitorování terénních pracovníků v Sociálně vyloučené lokalitě Litvínov - Janov	VII
Příloha G – Rizikovost krajů podle MVČR	VIII
Příloha H – Rizikovost okresů podle MVČR.....	VIII
Příloha I – Rizikovost obcí s rozšířenou působností podle MVČR.....	IX

**Příloha A - Nulová tolerance dle statistiky OSV za rok 2010 v lokalitě
Litvínov - Janov**

Lokalita Litvínov - Janov	Počet osob
Počet osob trvale přihlášených	5937
Klienti OSV (příjemci dávek HN)	338

Individuální sociální práce v rámci HN	Počet osob
Poznatek MPO Litvínov (přistížení na výherních automatech)	82
Z toho nejsou klienti OSV	37
Z toho klienti s jiným trvalým pobytem	6
Z toho individuální výplaty HN	29
Z toho důvod pro kombinovanou výplatu	15

Příloha B - Analýza přistěhovaných osob v rámci lokality Litvínov - Janov

Do lokality Litvínov - Janov (Hamr) se v roce 2010 přihlásilo k trvalému pobytu na 428 osob, z toho 182 osob se přestěhovalo v rámci lokality Janov, 71 osob z Litvínova a 175 osob přišlo z jiných měst, jak naznačuje tabulka níže.

Obec v rámci ČR	Počet přistěhovaných
Most	23
Lom	23
Kladno	15
Soběsuky	11
Jirkov	10
Chomutov	9
Meziboří	5
Budyně nad Ohří	5
Nová Ves v Horách	5
Zbrašín	4
Odolná Voda	4
Postřížín	4
Brandov	4
Bečov	4
Krupka	3
Ústí nad Labem	3
Odlice	3
Jičín	3
Louny	2
Píšťany	2
Kláštorec nad Ohří	2
Vrapíce	2
Plavy	2

Chrastava	2
Podbořany	1
Horní Jiřetín	1
Žatec	1
Teplice	1
Litoměřice	1
Varnsdorf	1
Česká Lípa	1
Nemanice	1
Hrobce	1
Hořice	1
Patokryje	1
Třebíč, Borovina	1
Libčice nad Vltavou	1
Ústěk	1
Rtyně nad Bílinou	1
Mikulov	1
Nové Město pod Smrkem	1
Libouchec	1
Výškov	1
Skršín	1
Praha	1
Žižkova Pole	1
Vrskmaň	1
Měcholupy	1
Nové Mitrovce	1
Celkem	175

Příloha C – Činnost terénních pracovníků

Díky dotaci poskytnuté z programu „Podpora terénní práce“ Úřadu vlády ČR bylo možné přijmout 5 terénních pracovníků pro lokalitu Litvínov-Janov, s počátkem výkonu práce od měsíce května 2010. Výkon povolání je založen na individuálním přístupu a intenzivní sociální práci s klientem.

Terénní pracovníci řeší zejména otázky spojené s vyřizováním dávek, splátkových kalendářů, záškoláctví, lékařské péče o nezletilé děti, s přípravou na mateřství, se zaměstnáváním, chodem domácnosti. Mimo to se zabývají sanací rodiny, pomoc s návratem dětí z ústavní výchovy zpět do rodiny.

Statistické ukazatele TSP

Zájemci o službu

	Počet zájemců	Počet konzultací
Rok 2010	230	246

Uzavřené smlouvy

	Počet smluv	Počet konzultací
Rok 2010	63	996

Příloha D - Spolupráce odboru sociálních věcí s neziskovými organizacemi

Odbor sociálních věcí úzce spolupracuje s neziskovými organizacemi, mezi něž patří Oblastní charita Most, Diakonie a Společný život.

Spolupráce je založena na pravidelných koordinačních schůzkách, které se konají jedenkrát v měsíci, mezi terénními sociálními pracovníky Diakonie, Charitou a panem Kocurem z neziskové organizace Společný život. Smyslem a účelem setkání je vzájemná informovanost o rodinách, učiněných pokrocích, kterých rodina dosáhla, a dalších dílčích činnostech, které se rodina snaží plnit. Zároveň jsou vyměňovány důležité informace nezbytné pro výkon kvalitní sociální práce.

Přehled spolupracujících rodin v rámci TSP

Organizace	Počet rodin
Diakonie	8 (spádová oblast MěÚ Litvínov)
Charita	238 (lokalita Janov)
TSP MěÚ Litvínov	63 (lokalita Janov)
Společný život	31 (lokalita Janov)

Příloha E - Srovnání údajů za období let 2009 a 2010

Hodnotící ukazatele

Sledované období	Rok 2009	Rok 2010	Změny v letech
Trvale přihlášených osob	6008	5937	-71
Přistěhovalých osob celkem	184	430	+246
Z toho přistěhovalých z Litvínova či v rámci Janova	90	250	+160
Z toho přistěhovalých z jiných měst	93	173	+80
Klienti odboru SV - HN	435	338	-97
Klienti OSPOD – přijato nových rodin	72 (se 113 dětmi)	125	+53
Kurátoři pro mládež – trestná činnost	55	32	-23
Kurátoři pro mládež - přestupky	20	33	+13
Kurátoři pro mládež - záškoláctví	65	91	+26

Příloha F - Monitorování terénních pracovníků v Sociálně vyloučené lokalitě Litvínov - Janov

ULICE	měsíc		měsíc		měsíc		měsíc		měsíc		měsíc	
	počet bytů	počet osob	počet bytů	počet osob	počet bytů	počet osob	počet bytů	počet osob	počet bytů	počet osob	počet bytů	počet osob
	květen		červen		červenec		srpen		září		prosinec	
GLUCKOVA	6	17	13	16	0	0	2	5	2	1	6	24
KOPISTSKÁ	2	2	6	8	0	0	2	3	0	1	5	10
TŘEBUŠICKÁ	4	8	14	50	0	0	18	58	74	217	5	20
ALBRECHTICKÁ	4	5	12	20	0	0	6	23	2	9	5	9
LUČNÍ	2	2	21	54	0	0	54	296	6	21	8	16
SADOVÁ	1	1	6	5	1	9	3	7	1	1	2	2
JĚŘETÍNSKÁ	1	0	2	2	0	1	0	0	0	0	5	4
VĚTRNÁ	0	1	3	3	0	0	1	1	7	35	5	20
PŘÁTELSTVÍ	0	0	1	3	0	0	0	1	1	1	0	1
HAMERSKÁ	0	0	16	28	2	6	6	21	4	7	1	4
HOLEŠICKÁ	0	0	1	1	0	1	2	2	1	1	4	2
CELKEM	20	36	95	185	3	17	94	417	98	294	46	112

Příloha G - Rizikovost krajů podle MVČR za rok 2012

		počet	index	index počtu	index	Součet
		obyvatel	nezaměstnaných (idx 10 000)	vypacených soc. dávek (idx 1 000)	kriminality (idx 10 000)	indexů kraje
1	Ústecký kraj	827 223	745	1 448	332	2 524
2	Moravskoslezský kraj	1 342 515	678	1 411	331	2 419
3	Karlovarský kraj	302 075	609	1 237	251	2 097
4	Olomoucký kraj	637 688	633	1 050	225	1 908
5	Liberecký kraj	438 567	551	1 004	296	1 852
6	Jihomoravský kraj	1 168 033	569	855	248	1 671
7	Zlínský kraj	588 104	546	834	151	1 531
8	Pardubický kraj	516 383	489	847	174	1 510
9	Kraj Vysočina	511 472	527	815	167	1 509
10	Jihočeský kraj	636 469	452	820	220	1 492
11	Královéhradecký kraj	552 989	456	815	195	1 466
12	Praha	1 245 213	295	452	581	1 328
13	Středočeský kraj	1 288 945	422	608	276	1 307
14	Plzeňský kraj	572 469	414	645	224	1 284
	Celkem ČR	10 513 209	526	911	262	1 699

Příloha H - Rizikovost okresů podle MVČR za rok 2012

			2012	2012	2012	2012
	kraj		počet obyvatel	počet nezaměstnaných	počet vyplacených sociálních dávek	kriminalita
1	Most	ÚL	114 936	9 890	225 588	4 261
2	Bruntál	MS	96 005	9 196	174 612	2 424
3	Karviná	MS	261 493	20 319	450 013	9 157
4	Ostrava-město	MS	328 608	22 782	516 717	16 765
5	Jeseník	OL	40 282	3 500	66 132	922
6	Děčín	ÚL	132 639	9 981	217 801	4 102
7	Ústí n/L	ÚL	119 897	9 433	179 508	4 576
8	Chomutov	ÚL	125 432	9 883	178 212	4 413
9	Sokolov	KvK	91 432	6 703	136 800	2 156
10	Teplice	ÚL	128 355	9 077	178 764	4 159
11	Louny	ÚL	86 647	6 402	105 382	2 397
12	Česká Lípa	LI	103 044	6 605	119 439	3 483
13	Znojmo	JMK	113 403	8 566	119 142	2 447
14	Šumperk	OL	123 237	8 458	137 939	2 276
15	Cheb	KvK	92 691	4 766	114 468	2 231

Příloha I - Rizikovitost obcí s rozšířenou působností podle MVČR za rok

2012

	počet obyvatel	soc dávky	kriminalita	nezaměstnanost
Karviná (Moravskoslezský kraj)	69 999	41 826	2396	6 190
Litvínov (Ústecký kraj)	39 156	27 588	786	3 506
Bruntál (Moravskoslezský kraj)	38 235	18 060	943	4 046
Orlová (Moravskoslezský kraj)	39 326	18 380	1535	3 273
Most (Ústecký kraj)	75 639	37 548	2553	6 313
Ostrava (Moravskoslezský kraj)	329 961	152 349	16765	22 641
Krnov (Moravskoslezský kraj)	41 816	21 960	650	3 794
Ústí nad Labem (Ústecký kraj)	120 259	58 980	3814	9 368
Rýmařov (Moravskoslezský kraj)	16 278	7 032	430	1 431
Vítkov (Moravskoslezský kraj)	13 828	5 977	298	1 256
Havířov (Moravskoslezský kraj)	93 319	39 755	2728	7 163
Jeseník (Olomoucký kraj)	40 486	18 252	571	3 511
Chomutov (Ústecký kraj)	82 013	29 352	2132	6 724
Varnsdorf (Ústecký kraj)	20 503	6 699	679	1 592
Žatec (Ústecký kraj)	27 218	8 378	726	2 215
Rumburk (Ústecký kraj)	33 646	14 931	568	2 574
Bílina (Ústecký kraj)	20 818	712	666	2 127
Kraslice (Karlovarský kraj)	13 801	5 928	229	995
Odry (Moravskoslezský kraj)	17 432	6 924	200	1 401
Frydlant (Liberecký kraj)	24 865	7 699	432	2 034
Děčín (Ústecký kraj)	78 569	24 727	1696	5 841
Nový Bydžov (Královéhradecký kraj)	17 540	2 703	417	1 539
Luhačovice (Zlínský kraj)	19 104	900	169	2 145
Hodonín (Jihomoravský kraj)	61 437	12 888	793	5 615
Teplice (Ústecký kraj)	107 646	44 532	1380	7 630

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Mgr. Martin Klika

Obor: Andragogika

Název práce: Inovace ve výplatě sociálních dávek z pohledu sociálně-právního poradenství a vzdělávání dospělých

Rok: 2015

Počet stran textu bez příloh: 142

Celkový počet stran příloh: 9

Počet titulů české literatury a pramenů: 41

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 5